

LIETUVOS RESPUBLIKOS ŠVIETIMO, MOKSLO IR SPORTO MINISTERIJA
NACIONALINĖ ŠVIETIMO AGENTŪRA

ANTI KORUPCINIS UGDYMAS

BENDROJO UGDYMO MOKYKLOJE

Metodinė priemonė

LIETUVOS RESPUBLIKOS ŠVIETIMO, MOKSLO IR SPORTO MINISTERIJA
NACIONALINĖ ŠVIETIMO AGENTŪRA

ANTI-KORUPCINIS UGDYMAS BENDROJO UGDYMO MOKYKLOJE

Metodinė priemonė

Vilnius
2020 m.

Rengė

Dr. Laimutė Jakavonytė
Dr. Andrius Sprindžiūnas
Vilija Zeliankienė
Dr. Rita Toleikienė
Dr. Vita Juknevičienė

Konsultavo

Vilija Sipaitė
Šarūnas Gerulaitis
Benas Aldakauskas

Recenzavo

Ginta Orintienė

ISBN 978-609-95724-9-9

© Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija

© Nacionalinė švietimo agentūra

TURINYS

ĮVADAS	6
KORUPCIJOS ESMĖ IR JOS RIZIKOS MAŽINIMAS	8
Korupcijos samprata.....	8
Korupcijos paplitimo tyrimai.....	12
Kovos su korupcija teisinis reguliavimas.....	14
ANTI-KORUPCINIS UGDYMAS	
BENDROJO UGDYMO MOKYKLOJE	16
Bendrosios antikorpucinio ugdymo prielaidos.....	16
Antikorpucinio ugdymo temos ir praktinės gairės.....	18
Antikorpucinio ugdymo mokinių pasiekimai ir vertinimo kriterijai.....	18
5–8 klasių mokinių pasiekimai ir vertinimo kriterijai.....	18
9–10 (I-II gimnazijos) ir 11–12 (III-IV gimnazijos)	
klasių mokinių pasiekimai ir vertinimo kriterijai.....	19
Ugdomosios veiklos 5-8 klasėms.....	21
<i>Metodai, galimi taikyti ugdomųjų veiklų metu</i>	22
<i>Praktiniai ugdomųjų veiklų pavyzdžiai</i>	27
Ugdomosios veiklos 9–10 (I-II gimnazijos)	
ir 11-12 (III-IV gimnazijos) klasėms.....	41
<i>Praktiniai ugdomųjų veiklų pavyzdžiai</i>	41
Antikorpucinio ugdymo galimybės popamokinėje veikloje	
irmokantissavarankiškai.....	92
LITERATŪRA	94

„Korupcija yra pagrindinė skurdo priežastis, tuo pačiu metu būdama ir pagrindine kliūtimi jį įveikti. Šios dvi nelaimės maitinasi viena kita uždarydamos gyventojus kančių rate.

Peter Eigen (vienas iš „Transparency International“ organizacijos kūrėjų)

Modernioje visuomenėje kovai su korupcija neužtenka tik formaliai vykdomų korupcijos prevencijos priemonių, būtinas ir sisteminis požiūris. Vienos iš esminių veiklos sričių yra visuomenės antikorpucinis švietimas, piliečių sąmoningumo didinimas, antikorpucinių nuostatų formavimas, nepakantumo neetiškam elgesiui ir korupcijai diegimas, kuris turėtų prasidėti nuo pat jauno amžiaus ir tęstis visose švietimo sistemos pakopose (STT, 2020a).

Jaunimas, kaip lanksti ir imli pokyčiams visuomenės dalis, yra laikomas svarbia antikorpucinių nuostatų formavimo tikslinė grupe (Cimbro, 2017, Sihombing, 2018, Zhu, Li, 2019), o jo antikorpucinis ugdymas bendrojo ugdymo mokyklose – viena svarbiausių prielaidų sąžiningumo kultūros plėtrai. Bendrojo ugdymo mokyklų įsitraukimas į antikorpucinį švietimą yra svarbus, kadangi jos ugdo jaunų žmonių gebėjimus priimti tinkamus ir pagrįstus sprendimus,

įkvepia jaunus žmones laikytis sąžiningumo normų, suprasti savo vaidmenį ir atsakomybę (sąžiningai elgtis) prieš visuomenę (Council of Europe, 2012; OECD, 2018b). Be to, antikorpucinio ugdymo pagrindas yra susitarimai ir vertybėmis grįstų sprendimų priėmimas. Tinkamai įgyvendinant mokinių antikorpucinio ugdymo priemones palaipsniui galima tikėtis pilietiškai aktyvios, vertybinį pagrindą ir pakankamai žinių apie korupcijos reiškinį turinčios kartos, kuri bus pajėgi suprasti jo daromą žalą ir netoleruoti korupcijos apraiškų (STT, 2020a). Siekiant didinti Lietuvos jaunimo antikorpucinį potencialą buvo sukurta ir ši metodinė priemonė.

Antikorpucinio ugdymo metodinės priemonės tikslas – atskleidus korupcijos problemos esmę ir jos rizikos mažinimo prielaidas, pristatyti antikorpucinio ugdymo bendrojo ugdymo mokyklose praktines rekomendacijas. Šios metodinės

priemonės autoriai siekė pateikti korupcijos sampratos, priešasčių ir pasekmių teorinius aspektus, pristatyti empirinių tyrimų rezultatus ir teisinį reguliavimą, bei pateikti praktinius antikorupcinio ugdymo metodų taikymo pavyzdžius, kurie padėtų plėtoti mokinių žinias apie korupcijos apraiškas, ugdyti jų gebėjimus atpažinti korupcijos atvejus bei formuoti nepakantumo korupcijai nuostatas bendrojo ugdymo mokykloje.

Metodinė priemonė yra skirta bendrojo ugdymo mokyklų dorinio (etikos) ir socialinio ugdymo (istorijos, pilietinio ugdymo, geografijos, ekonomikos ir verslumo) mokytojams, neformalių programų įgyvendintojams, kurie, integruodami pateiktas temas, prisidėtų prie antikorupcinių nuostatų formavimo, skatintų jaunimo sąmoningumą, gebėjimą identifikuoti, atpažinti korupcijos apraiškas įvairiose viešojo gyvenimo situacijose, priimti teisingus sprendimus, tinka-

mai naudoti antikorupcines priemones ir dalyvauti korupcijos prevencijoje.

Antikorupcinio ugdymo metodinę priemonę sudaro dvi dalys. Pirmoje dalyje supažindinama su teoriniais ir praktiniais korupcijos problemos ir jos rizikos mažinimo aspektais: korupcijos samprata, mokslinių tyrimų korupcijos srityje Lietuvoje rezultatais, teisiniu reguliavimu, antikorupcinio švietimo kryptimis. Antroje dalyje pateikiami praktiniai antikorupcinio ugdymo bendrojo ugdymo mokykloje pavyzdžiai: temos, metodai, užduočių aprašai (situacijos, diskusiniai klausimai, video medžiaga), vertinimo metodai, tinkami vertinimo metodai, tinkami 5–8, 9–10 ir 11–12 klasėms. Praktiniai pavyzdžiai padės mokytojams suprantamiau pateikti antikorupcinių nuostatų formavimo turinį moksleiviams, išnaudoti pristatomų metodų taikymo pamokose ir/arba neformaliuose užsiėmimuose galimybes.

I.

KORUPCIJOS ESMĖ IR JOS RIZIKOS MAŽINIMAS

Korupcijos samprata

Žodis *korupcija* kilęs iš lotynų kalbos, kur *corruptio, corrumpere* reiškia gadinimą, naikinimą, suvedžiojimą, sugedimą, puvimą, irimą, nesveikatą, nedorumą, nešvarumą... Jau nuo XIV amžiaus terminas *corrumpere* vartojamas reikšme „kaltas dėl nesąžiningumo, susijusio su kyšininkavimu“.

Korupcijos apibrėžimų yra daug ir įvairių. Vienas iš labiausiai paplitusių, naudojamas daugelio ekspertų, taip pat panaudotas 2011 m. Europos Komisijos komunikate dėl kovos su korupcija Europos Sąjungoje (Europos Komisija, 2011), apibrėžia korupciją kaip piktnaudžiavimą įgaliojimais (tarnyba) siekiant asmeninės naudos. Ši samprata apima korupciją ir viešajame, ir privačiajame sektoriuose.

Žymūs korupcijos tyrinėtojai - R. Klitgaard, R. Maclean-Abaroa ir H. L. Parris (2005) - išsamiau paaiškina kiekvieną šio apibrėžimo sąvoką. Kas yra įgaliojimai? Kiekviena tarnyba grindžiama pasitikėjimu asmeniu, kuriam yra suteikti įgaliojimai veikti valstybinės, privačios ar ne pelno siekiančios institucijos vardu. Kas yra piktnaudžiavimas? Tai asmeniui arba institucijai suteiktų tarnybinių įgaliojimų pažeidimas, taip pat savanau-diškas naudojimas diskrecija bei atskaitomybės trūkumu. Korupcinė veikla (piktnaudžiavimas tarnyba) pasireiškia tada, kai už tam tikras paslaugas nustatomas (ir galimai imamas) neteisėtas atlygis. „Korupcinė veika reiškia veikimą ir neveikimą. Ji gali apimti teisėtą ir neteisėtą veiklą. Ji gali būti organizacijos viduje (pavyzdžiui, turto iššvaistymas) ar už jos ribų (pavyzdžiui, turto priedavimas)... Korupcija gali būti pavienė, kai atskiri pareigūnai ar nedidelės jų grupės mėgina pasinaudoti monopoline valdžia, kad gautų kyšius. Tačiau kartais korupcija tampa sisteminė“ (Klitgaard ir

kt., 2005). Smulkiosios, pavienės korupcijos apraiškas autoriai palygina su pražanga sporte (kai žaidėjas pažeidžia konkrečią taisyklę), o didžiąją, sisteminę korupciją palygina su pačių sporto taisyklių laužymu, taip žlugdant ne tik rungtynes, bet ir visą sporto šaką. Kai kurie ekspertai sisteminę korupciją vadina „antrine korupcija“ arba „meta-korupcija“.

Apibendrinus mokslininkų (Rose-Ackerman, 2001; Palidauskaitė, 2010; ir kt.) pastebėjimus, galima išskirti keturis pagrindinius korupcijos elementus. Tai – asmens turimi įgaliojimai, šių įgaliojimų pažeidimas, neteisėtos naudos siekis ir žala (*žr. I lent.*).

Tipiniai korupcinio pobūdžio teisės pažeidimų pavyzdžiai yra aktyvus ir pasyvus kyšininkavimas, įskaitant naudos kaip paskatos atlikti neteisėtą arba etiką pažeidžiantį veiksma teikimą, priėmimą arba prašymą. Nauda gali būti suteikiama įvairiomis formomis, pavyzdžiui, dovanomis, paskolomis, mokesčiais, kyšiais (šalutiniais mokėjimais), atlygiu („komisiniais“) ir kitaip (mokesčių sumažinimu, vizų išdavimu, paslaugomis, rėmimu ir dovanojamu turtu). Daugeliu atvejų korupcija yra susijusi su kita neteisėta veikla, pavyzdžiui, kainų nustatymu, kvietimų teikti pasiūlymus viešiesiems pirkimams manipuliavimu, pinigų plovimu, neteisėtu praturtėjimu, šantažu ir sukčiavimu. Korupcija aptinkama ir vykdoma ne tokius konkrečius veiksmus, pavyzdžiui, tai gali būti favoritizmas ir nepotizmas skiriant valstybės pareigūnus, įtakos pardavinėjimas ir prekyba palankiais sprendimais, abejotinas atleidimas nuo atsakomybės, su amnestija ir privatizavimu susijusi praktika, kyšių davimas policijai ir teisminėms institucijoms, politinių partijų finansavimas ir rinkimų kampanijų rezul-

Korupcijai būdingi elementai ir jų raiška

Elementas	Raiška
<i>Asmens turimi įgaliojimai</i>	Įgaliojimai nurodo, kaip asmuo privalo elgtis esant tam tikroms aplinkybėms. Paprastai jie būna įtvirtinti: • konkrečiame teisės akte (pvz., valstybės tarnautojų veiklos etikos principai yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme, Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme ir kitur); • organizacijos patvirtintose tvarkose arba taisyklėse (pvz., įmonių, įstaigų ir organizacijų vidaus elgesio taisyklėse, etikos kodeksuose, darbo sutartyse, darbuotojų pareigybių aprašymuose ir pan.)
<i>Asmens elgesys, neatitinkantis turimų įgaliojimų</i>	Elgesys gali pasireikšti: • aktyviais veiksmais, kai elgiamasi priešingai, negu reikalauja nustatytos taisyklės; • neveikimu, kai tyčia nesiimama reikiamų veiksmų.
<i>Neteisėtas naudos sau ar kitiems siekimas</i>	Galimas naudos pobūdis: • materialinė nauda (pinigai, turtas, paslaugos); • nematerialinė nauda (išlaidų išvengimas, patirtis, žinomumas ir pan.).
	Naudos gali būti siekiama: • sau pačiam; • draugui, bendradarbiui, šeimos nariui; • bet kuriam kitam (paprastai, pažįstamam) asmeniui.
<i>Žala</i>	Žalos pobūdis gali būti: • materialinis (turto netekimas, nuostoliai ir pan.); • nematerialinis (reputacijos praradimas, investicijų, pajamų netekimas ir pan.).
	Žala gali būti padaroma: • valstybei, visuomenei (viešajam interesui); • bet kokios teisinės formos įmonei, įstaigai, organizacijai; • fiziniam asmeniui ar jų grupei.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal STT, 2016.

tatų klastojimas. Korupcijos priežastys gali būti nereglamentuojami arba prastai valdomi interesų konfliktai, pavyzdžiui, buvusiems valstybės pareigūnams be veiklos pertraukų siūlomi pelningi postai bendrovėse, kurias jie kontroliavo („sukamųjų durų“ reiškinys).

Korupcija yra demokratinės ir ekonominės pažangos stabdis, pakertantis teisinės valstybės

pamatus ir demokratijos principus (piliečių lygumą prieš institucijas, sprendimų priėmimo atvirumą ir atskaitingumą), užkertanti kelią teisingai ir laisvai politinei, rinkiminei konkurencijai, atskaitingai ir atsakingai valdžiai.

Globalizacijos sąlygomis korupcija iš lokaliaus, atskiroms valstybėms būdingos problemos virto globalia šiuolaikinio pasaulio problema.

Korupcijos padariniai

Korupcija riboja konkurenciją, kenkia smulkiajam verslui ar net visiškai jį sunaikina.

Mažėjant konkurencijai prastėja prekių ir paslaugų kokybė, auga kainos, nuskursta gyventojai. Ypač didelę žalą korupcija daro socialiai mažiausiai apsaugotų gyventojų grupei.

Mažėja užsienio investuotojų pasitikėjimas valstybe ir investavimo perspektyvomis, auga korumpuotų užsienio investuotojų susidomėji-

mas valstybės ekonominio užvaldymo (monopolijos, karteliniai susitarimai) galimybės.

Korupcija naikina strateginį valstybinį mąstymą, privatūs korumpuotų grupių ir pavienių asmenų interesai tampa prioritetiniais, o viešai skelbiamas valstybės ekonominių ir socialinių problemų sprendimas vyksta vadovaujantis „likutiniu“ principu.

Korupcija augina piliečių nepasitikėjimą

valstybe ir jos institucijomis, naikina motyvą dalyvauti demokratinuose procesuose, skatina emigraciją.

Korupcija kelia grėsmę valstybės saugumui.

Korupcija naikina politinę konkurenciją, augina autokratiškas politinių partijų populiarumą ir „stiprios rankos“ ilgesį.

Korupcijos formos

Korupcijos formos išskiriamos pagal korupcijos paplitimo ir poveikio mastą.

Sisteminė (didžioji) korupcija. Korupcija atsiranda ne tik dėl individualių klaidų, bet ir dėl struktūrinių aplinkybių ir sisteminių valstybės problemų. Didžiosios korupcijos atvejai būna, kai verslo subjektai kyšius moka vadovaujamas pareigas einantiems valstybės tarnautojams ar politikams, siekdami palankių sprendimų jų verslui priėmimo ar norėdami gauti valstybinių užsakymų.

Sisteminei (didžiajai) korupcijai būdinga:

- Tokio pobūdžio korupcija daro neigiamą tiek materialinę, tiek moralinę įtaką Lietuvos politinei ir ekonominei sistemai.

- Šio lygio korupcijai būdingos didesnės kyšių sumos, o tarp kyšių davėjų (paprastai, verslo atstovų) ir gavėjų dažnai būna susiklostę ilgalaikiai, abiem pusėms naudingi korupciniai santykiai.

- Sisteminė korupcija ne tik mažina Lietuvos gyventojų pasitikėjimą demokratinio valstybės valdymu, skatina nepagarbą įstatymams ir griaua demokratinės teisės valstybės sampratą, bet ir lemia didelius ekonominius nuostolius. Ekonominiai praradimai dėl tokios korupcijos – tai negautos valstybės biudžeto pajamos, investicijų mažėjimas, menkas ekonomikos augimas ar iškreipta rinkos konkurencija (STT, 2016).

Tokio pobūdžio korupcija būdinga įvairioms sritims (teisėkūrai, viešiesiems pirkimams, statybų ir teritorijų planavimo sektoriui, teisingumo vykdymo sistemai, socialinės apsaugos ir sveika-

tos apsaugos sistemai, sporto federacijų veiklai) (žr. 2 lent.).

Valstybės užvaldymas apibrėžiamas kaip individų ar grupių veiksmai valstybiniame ir privačiame sektoriuose, siekiant savo naudai paveikti įstatymų, taisyklių, ir kitų valdžios politikos elementų formavimą, neteisėtai už tai atsidėkojant valstybės pareigūnams. Tai yra procesas, kurio metu įtakingos verslo grupės sistemingai daro įtaką politikams siekdami, kad šie keistų valstybės teisinę ir reguliacinę sistemą verslininkams naudinga linkme, o pagrindinis skirtumas nuo partinio patronažo yra tas, kad valstybę šiuo atveju išnaudoja konkrečios verslo organizacijos, kai politinės partijos – tam tikrą atlygį už savo vaidmenį gaunančios tarpininkės (Zaremba, 2016). Valstybės užvaldyme dalyvauja dvi esminės veikėjų grupės: interesų grupės ir korumpuoti valstybės tarnybos vadovai. Taigi, tikslas – privatus, o ne viešas interesas, o priemonė tam pasiekti – užvaldymas, vietoje žaidimo, pagal teisiškai reglamentuotas ir demokratijoje priimtas taisykles bei procedūras. Valstybės užvaldymo sąvoka buvo sukurta sujungiant pagrindines korupcijos formas, skiriamas pagal tai, kuriame valstybės politikos cikle (formuojant ar įgyvendinant politiką) vyksta korupciniai sandėriai. Pagal užvaldomas institucijas galima skirti penkias valstybės užvaldymo formas (žr. 3 lent.).

Šalyse, kurių ekonomikoje dominuoja vienas ar keli sektoriai, egzistuoja didesnė rizika, kad pavieniai asmenys ir jų sukurti korupciniai tinklai stengsis užgrobti šių sektorių valdymą, o siekdami išlaikyti ir sustiprinti turimas pozicijas, sieks daryti įtaką valstybės politikai.

Silpna pilietinė visuomenė – viena svarbiau-

sių prielaidų valstybės užvaldymui. Į individualius vartotojiškos visuomenės interesus orientuoti piliečiai sudaro palankią terpę korupcinei politikos ir verslo sąjungai. Šiai sąjungai pavojų kelia pilietiška ir atsakinga žiniasklaida, kuri ne tik rūpinasi savo verslo plėtra, bet ir atlieka pagrindinę demokratijos sargybinio funkciją.

Smulkioji (arba buitinė) korupcija – tai gyventojų mokamas neteisėtas atlygis žemesnio rango valstybės tarnautojams, siekiant išvengti nuobaudos, norint gauti viešąsias paslaugas, išvengiant biurokratinių procedūrų ar galimo sprendimų priėmimo vilkinimo. Didžiausios prielaidos pasireikšti smulkiajai korupcijai yra miestų ir rajonų savivaldybėse, sveikatos priežiūros įstaigose, taip pat įstaigose ir institucijose, kurios įgaliotos vykdyti administracinę priežiūrą ir taikyti administracines nuobaudas (policijoje, Mokesčių inspekcijoje, muitinėje ir pan.) (STT, 2016).

Smulkiosios korupcijos bruožai:

- apima platesnį žmonių ratą ir turi ypač neigiamą moralinį poveikį Lietuvos gyventojams;
- gyventojai su ja susiduria kasdienėje aplinkoje, todėl net ir vienkartinė neigiama jų patirtis sukuria įspūdį apie masiškai paplitusį ir visus valdžios lygius apimančią kyšininkavimą;
- vyrauja įsitikinimas, kad valdžia yra labai korumpuota, o tai skatina piliečių nusivylimą šalies institucijomis, nepasitikėjimą politikais ir Vyriausybe, kartu sukuriama įvaizdis, jog kyšio davimas yra geriausias ir greičiausias problemos sprendimo būdas. Dėl minėtų priežasčių dalis korupcinių nusikaltimų įvykdoma pačių gyventojų iniciatyva (STT, 2016).

Korupcijos formos taip pat gali būti skirstomos ir pagal pasireiškimo sritį. *Ekonominė korupcija* pasireiškia kaip kyšio ėmimas, reikala-

vimas, davimas; nelegalus praturtėjimas; valstybės turto grobstymas; neteisėtas pasisavinimas; neteisėtos rinkliavos; trukdymas ar kišimasis į valstybinių užsakymų rinką ir kt. *Politinė korupcija* – tai tokios veikos, kaip piktnaudžiavimas valdžia; nusikalstamas elgesys; viešųjų ir privačių, interesų konfliktas; prekyba savo įtaka, jos panaudojimas siekiant asmeninės naudos ir kt. *Profesinei korupcijai* būdingos tokios formos, kaip favoritizmas; nepotizmas; kleintelizmas; tarnybinių pareigų neatlikimas; profesinis apalaidumas; neefektyvumas, neveiksmingumas, neūkiškumas ir kt. *Informavimo korupcija* – tai valstybinės reikšmės paslapties išdavimas; neteisėtas konfidencialios valstybinės informacijos panaudojimas; klaidingos informacijos skleidimas ar pateikimas siekiant suklaidinti tyrimą atliekančius valstybės pareigūnus; tiesos iškreipimas ir kt. (Toleikienė, Juknevičienė, 2018). Visos šios formos gali pasireikšti skirtingose valstybės ir visuomenės gyvenimo srityse įvairiais būdais

(žr. 4 lent.).

Korupcija labiausiai paplitusi viešajame ir privačiam sektoriuose. *Viešasis sektorius* – iš valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšų išlaikomų valstybės ir savivaldybių įstaigų ir institucijų, atliekančių viešąjį administravimą, visuma. Viešajam sektoriui priskiriamos viešojo administravimo institucijos (teikiančios įstatymo numatytas administracinio pobūdžio paslaugas, administruojančios kitų viešųjų paslaugų teikimą, priimančios administracinius sprendimus, kontroliuojančios įstatymų ir administracinių sprendimų įgyvendinimą, užtikrinančios viešojo administravimo subjekto vidaus administravimą (LR Viešojo administravimo įstatymas, 2 straipsnio 1 dalis, 2020)) ir viešojo sektoriaus įstaigos (teikiančios viešąsias paslaugas). *Privatusis sektorius* apima visus privačius juridinius asmenis, kurių tikslas yra tenkinti privačius interesus (dažniausiai – uždirbti pinigų ir gauti pelno) ir kurių veiklą dėl jos atitikties teisės aktuose nustatytiems reikalavimams dides-

ne arba mažesne apimtimi prižiūri viešojo sektoriaus atstovai, taip pat valstybės ir savivaldybių įmonės, akcinės bendrovės, kurios nėra įgaliotos atlikti viešąjį administravimą.

Taigi, korupciniame sandėryje viešojo sektoriaus atstovai, kurių priedermė yra viešojo intereso tenkinimas ir gynimas, už nepagrįstą naudą (kyšius) iš privataus sektoriaus atstovų atlieka pastariesiems naudingus veiksmus ar priima

jiems naudingus sprendimus, dėl ko nukenčia viešasis interesas. Privačiajam sektoriui būdingos korupcinės veikos savo prigimtimi ir tikslais yra analogiškos veikoms, daromoms viešajame sektoriuje, tik šiuo atveju žala paprastai padaroma ne valstybei, o vienai ar kelioms verslo organizacijoms. Bet kuriuo atveju taip pakenkiama ne tik vienam sektoriui ar organizacijai, bet ir visai visuomenei bei valstybei.

Korupcijos paplitimo tyrimai

Tyrimai korupcijos tematika atliekami svarbių tarptautinių (Transparency International <https://www.transparency.lt/>) (žiūrėta 2020 12 01), nacionalinių institucijų (Specialiųjų tyrimų tarnyba <https://www.stt.lt/>) (žiūrėta 2020 12 01). Atskirais atvejais tyrimus atlieka institucijos, įgyvendinančios ES finansuojamus projektus. Atsižvelgiant į reikšmingiausių tyrimų, kurie atskleidžia korupcijos paplitimą šalyje ir visuomenės atsparumo korupcijai lygį, rezultatus, rengiami nacionaliniai teisiniai dokumentai, nurodantys korupcijos mažinimo kryptis, prevencijos veiklas ir priemones. Taigi, būtina žinoti, kokie tyrimai atliekami ir kuo jų rezultatai svarbūs antikorupciniam ugdymui.

Transparency International „*Korupcijos suvokimo indeksas*“ (<https://www.transparency.lt/tyrimai/>) (žiūrėta 2020 12 01) – vienas iš labiausiai žinomų tęstinių tyrimų pasaulyje. Jis vertina valstybių gebėjimą kontroliuoti korupciją kaip reiškinį, matuojant korupcijos mastą viešajame sektoriuje ir politikoje. Korupcijos suvokimo veiksnys nusako neskaidraus elgesio laipsnį bei yra siejamas su pasitikėjimu valstybės institucijomis. Išsilavinę piliečiai labiau domisi ir turi daugiau informacijos apie korupcijos reiškinį, tad jį suvokia visai kitaip nei tie, kuriems trūksta informacijos (Agerberg, 2019, 2020; Nunkoo ir kt., 2018). Svarbu tinkamai informuoti visuomenę apie korupcijos atvejus ir jos realų paplitimą, kad nebūtų nepelnytai menkinamas valstybės presti-

žas, kadangi KSI nurodo lygį, kuriuo valstybėse yra suvokiamas korupcijos paplitimas tarp viešojo sektoriaus tarnautojų ir politikų, jų neskaidrūs santykiai su privačiuoju sektoriumi, t. y. indeksas atspindi ne realią korupcijos situaciją šalyse, bet konkrečių valstybių ir užsienio ekspertų, verslo atstovų nuomonę, kuri remiasi jų suvokimu apie korupcijos paplitimą valstybėje. Tyrimas apibendrina duomenis iš 13 šaltinių/tyrimų. Tyrimo metu valstybės yra vertinamos nuo 0 iki 100 balų, kur 0 – mažas KSI (korumpuota valstybė), 100 – didelis KSI (skaidri valstybė). Pagal balus per tam tikrą periodą galima stebėti valstybės progresą/regresą antikorupcinės politikos srityje, identifikuoti tolimesnes veiklos kryptis. KSI tyrimo rezultatais buvo remtasi rengiant Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programą.

Transparency International „*Pasaulio korupcijos barometras*“ (<https://www.transparency.lt/tyrimai/>) (žiūrėta 2020 12 01) – tyrimas, kurio tikslas yra nustatyti požiūrį į korupciją ir korupcijos patirtį pasauliniu mastu. Respondentams pateikiami klausimų blokai: orientuotas į valdžios pastangas kovoti su korupcija; apimantis visuomenės požiūrį į kovą su korupcija ir priemones jai mažinti; orientuotas į korupcinę patirtį. Atliekant šį tyrimą susitelkiama į Europos ir Centrinės Azijos regionus, taigi, galima pamatyti savo šalies situaciją, palyginti ją su kaimyninių šalių.

Minėtieji tyrimai yra svarbūs antikorupcinės politikos veiksmingumo vertinimui, tačiau antikorupcinio ugdymo srityje labai reikšmingi tyrimai, kuriuose kalbama apie nacionalinį kontekstą ir tikslinės grupės – jaunimo antikorupcinio potencialo tematiką.

„Lietuvos korupcijos žemėlapis“ (<https://www.stt.lt/analitine-antikorupcine-zvalgyba/lietuvos-korupcijos-zemelapis/7437>) (žiūrėta 2020 12 01) – tęstinis ir labiausiai žinomas STT atliekamas tyrimas. 2019 m. rugsėjo – lapkričio mėn. STT inicijuotas ir Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atliktas tyrimas „Lietuvos korupcijos žemėlapis 2019“ parodė, kad visos tikslinės grupės (gyventojai, verslo įmonių vadovai ir valstybės tarnautojai) korupciją kaip reiškinį vertina neigiamai ir nurodo, kad korupcija yra kliūtis geresniam žmonių gyvenimui, visuomenės bei valstybės vystymuisi. Atkreiptinas dėmesys, kad 35 proc. valstybės tarnautojų, 21 proc. įmonių vadovų ir 19 proc. gyventojų mano, kad švietimo institucijos gali prisidėti prie realaus korupcijos sumažinimo. Net 49 proc. apklaustų valstybės tarnautojų mano, kad šiuo metu antikorupcinis švietimas reikalingiausias mokiniams, o 58 proc. minėtų respondentų nurodo, kad antikorupcinis mokymas bendrojo ugdymo mokyklose būtų ir pati efektyviausia antikorupcinio švietimo priemonė (STT, 2020).

Remiantis 2018 metais atlikto tyrimo „Jaunimo nuostatos ir požiūris į korupciją bei antikorupcinis potencialas“ (<https://www.slk.lt/pakisiuku-delektyvai>) rezultatais (Toleikienė ir kt., 2018), Lietuvoje jaunimo (16–29 metų) korupcijos suvokimas nėra aukšto lygio, t. y. jaunimas korupciją dažniausiai suvokia tik kaip kyšininkavimo atvejus. Tai patvirtino 2011 m. Transparency International atlikto „Jaunimo sąžiningumo tyrimo“ (<https://www.transparency.lt/tils-tyrimai-ir-analizes/>) rezultatai: jauni žmonės neatpažįsta nesąžiningo elgesio ir yra labiau orientuoti į greitą rezultatą, lengviau jį toleruoja/pateisina (Transparency International, 2011,

p. 10). Kita vertus, 2018 m. tyrimas parodė, didžioji dauguma jaunų žmonių yra įsitikinę, kad korupcija kenkia šalies vystymuisi (85 proc.), verslo ir ekonomikos plėtrai (82 proc.), kiek daugiau kaip pusė jaunų žmonių (52 proc.) identifikuoja ir asmeninę korupcijos žalą, nors dauguma jau yra susidūrę su nesąžiningu elgesiu (94 proc.). Korumpuotą elgesį santykinai dažniausiai pateisina nedirbantys ir nesimokantys asmenys. Mažiausiai žinių apie tai, kokios gali būti korupcijos reiškiniių pasekmės, turi mokiniai (Toleikienė ir kt., 2018, p. 18-52). Mokinių nuomone, antikorupcinis ugdymas mokykloje vyksta fragmentiškai, nenuosekliai, nematoma jo prasmės: „Mokykloje į korupcijos aktualijas šalyje ir/ar savivaldybėje reaguojama fragmentuotai, tai nėra aptariama klasės valandėlių, istorijos pamokų metu. Antikorupcinis švietimas yra organizuojamas „vajaus“ principu, t. y. pabaigus įgyvendinti projektą (jei toks buvo laimėtas) antikorupcinis švietimas praktiškai nebevyksta. Mokiniai nemato antikorupcinio švietimo prasmės ir tęstinumo, neįžvelgia pokyčių mokykloje, nemato antikorupcinio švietimo naudos sau“ (Toleikienė ir kt., 2018; Toleikienė ir kt., 2020). Taigi, paties jaunimo požiūriu šiuo metu mokykloje į korupcijos aktualijas reaguojama nepakankamai, nesuformuojamos stiprios ir tvarios vertybės (STT, 2020). Antikorupcinio ugdymo sistemos mokyklose formavimas, apimantis tikslų numatymą, planavimą, atsakomybių pasiskirstymą ir aiškių veiklų numatymą bei tęstinumą, padėtų išspręsti minėtas problemas, suformuoti teigiamą mokinių požiūrį.

Pažymėtina, kad visuomenės antikorupcinio švietimo ir informavimo vykdymo reikalavimai ir rekomendacijos šiuo metu įtvirtinti net keliuose teisės aktuose, t. y. Korupcijos prevencijos įstatyme (10 straipsnis), Nacionalinėje kovos su korupcija 2015–2025 metų programoje (36, 37 punktai). Antikorupcinis švietimas turėtų būti vykdomas visų tipų ir lygių švietimo įstaigose pagal parengtas švietimo programas (STT, 2020).

Kovos su korupcija teisinis reguliavimas

Antikorupcinės veiklos teisinis reguliavimas

Antikorupcinė veikla dar kitaip yra vadinama kova su korupcija. Antikorupcinės politikos formavimo ir įgyvendinimo teisės dokumentus galima suskirstyti lygmenimis pagal rengėjus: tarptautiniai (ES), nacionaliniai ir instituciniai. Dokumentų paskirtis yra reglamentuoti korupcijos sampratą, antikorupcinės politikos formavimą ir įgyvendinimo priemones, struktūras nacionaliniu lygiu, antikorupcinės aplinkos kūrimą (planavimo dokumentus, priemones, aplinkos vertinimą) instituciniu lygiu, struktūrų nacionaliniu ir instituciniu lygiu atsakomybes, teisinės asmens ir institucijų atsakomybes už korupcines veikas.

Tarptautiniai ir nacionaliniai esminiai teisiniai dokumentai (žr. 5 lent.) yra svarbūs Lietuvos korupcijos prevencijos veiklai, organizuojant antikorupcines veikas.

5 lentelė

Lietuva yra pagrindinių antikorupcinių tarptautinių konvencijų, kuriose įtvirtintas valstybės įsipareigojimas kriminalizuoti korupciją, dalyvė. Minėti tarptautiniai dokumentai įpareigojo Lietuvą priimti teisės aktus, kuriuose korupcija apibrėžiama kaip nusikalstama veika, už kurią numatytos atsakomybės. Lietuvai įstojus į EBPO, prisijungta ir prie Konvencijos, kurios tikslas – užkirsti kelią korupcijos eksportui į užsienio valstybes, ypač tais atvejais, kai labiau išsivysčiusios valstybės bando nesąžiningais būdais įeiti į trečiųjų šalių rinkas (STT, 2016). Pažymėtina, kad Lietuvos teisinis reguliavimas, kai užsienio pareigūnai papirkinėjami sudarant tarptautinius verslo sandorius, iš esmės atitinka EBPO Konvencijos reikalavimus bei EBPO rekomendacijas.

Lietuvoje priimta nemažai teisės aktų, reguliuojančių antikorupcinės aplinkos ir korupcijos prevencijos klausimus. Nacionaliniai teisės aktai numato kovos su korupcija kryptis: antikorupcinis visuomenės švietimas, korupcijos prevencija, korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų atskleidimas. LR Seimo 2015 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. XII-1537 buvo patvirtinta Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su korupcija 2015–2025 metų programa, kurios vienas iš tikslų – didinti visuomenės nepakantumą korupcijai ir skatinti visuomenę įsitraukti į antikorupcinę veiklą, o prioritetine veiklos sritimi įvardintas antikorupcinis švietimas.

Institucijos, formuojančios antikorupcinę politiką ir įgyvendinančios korupcijos prevencijos priemones. Nacionaliniu lygmeniu Lietuvos Respublikos Seimui yra atskaitingos šešios institucijos ir viena komisija, jos prisideda prie valstybės antikorupcinės politikos formavimo, įgyvendinimo, koordinavimo ir kontrolės. Kiekviena iš institucijų turi specifines ir tik jai priskirtas funkcijas

(žr. 1 pav.)

Lietuvos Respublikoje pagrindinė institucija, tirianti korupcines nusikalstamas veikas, taip pat taikanti įvairias korupcijos prevencijos priemones, yra **LR Specialiųjų tyrimų tarnyba** (toliau – STT), kuri veikia pagal Lietuvos Respublikos specialiuųjų tyrimų tarnybos įstatymą (2000). Įstatymo nuostatos numato STT paskirtį, veiklos teisinius pagrindus, uždavinius, funkcijas, tarnybos organizavimą, finansavimą, veiklos kontrolės būdus, pareigūnų teises ir pareigas. 2019 m. STT pristatė Korupcijos prevencijos (atsparumo korupcijai) metmenis ir pateikė pasiūlymus ir priemones.

1. Kurti antikorupcinę aplinką Lietuvoje pereinant nuo prievartos link savanoriškos veiklos.

2. Sistemiškai koordinuoti korupcijos prevenciją Lietuvoje bei skatinti ministerijas ir savivaldybes organizuoti pavaldžių įstaigų, įmonių atsparumo korupcijai veiklą.

3. Kurti naujas ir atnaujinti esamas korupcijos prevencijos (atsparumo korupcijai) priemones.

4. Pamatuoti ir palyginti atsparumo korupcijai veiklos rezultatus įstaigose bei valstybės ir savivaldybių įmonėse. (Korupcijos prevencijos metmenys, 2019)

Numatant šių nuostatų įgyvendinimą siūloma institucijose kurti nuoseklią, veiksmingą atsparumo korupcijai sistemą, kuri apimtų antikorupcinės aplinkos kūrimo (korupcijos prevencijos) ir vertinimo priemones. Tikimasi viešojo sektoriaus institucijų sąmoningumo prisiimant atsakomybę ir įgyvendinant teisiniuose dokumentuose reglamentuotas priemones.

Korupcijos prevencijos (atsparumo korupcijai) priemonės yra įvardintos Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymo 5 straipsnyje:

1) korupcijos rizikos analizė;

2) kovos su korupcija programos;

3) teisės aktuose nustatyto ar teisės aktų projektais numatomo teisinio reguliavimo poveikio korupcijos mastui vertinimas (teisės aktų ar jų projektų antikorupcinis vertinimas);

4) informacijos apie asmenį, siekiantį eiti arba einantį pareigas valstybės ar savivaldybės įstaigoje ar įmonėje, arba apie asmenį, kurį į pareigas Europos Sąjungos ar tarptautinėse institucijose teikia Lietuvos Respublika, pateikimas;

5) informacijos pateikimas valstybės tarnautojų ir juridinių asmenų registrams;

6) visuomenės švietimas ir informavimas;

7) nustatytų korupcijos atvejų viešas paskelbimas;

8) pranešimas apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas;

9) kitos įstatymų nustatytos korupcijos prevencijos priemonės (TAR, 2002, IX-904).

Šiuo metu dalis bendrojo ugdymo mokyklų įgyvendina parengtas institucines antikorupcines programas, kuriose numatomos antikorupcinės aplinkos kūrimo priemonės bei atsakomybė už jų įgyvendinimą. Viena iš priemonių yra antikorupcinis administracijos, mokytojų ir mokinių švietimas. Vienas iš būdų vykdyti mokinių antikorupcinį švietimą - tai antikorupcinio ugdymo temų integravimas į kitų mokomųjų dalykų turinį (STT, 2018).

II.

ANTIKORUPCINIS UGDYMAS BENDROJO UGDYMO MOKYKLOJE

Bendrosios antikorupcinio ugdymo prielaidos

Apibendrinti korupcijos suvokimo ir nuostatų tyrimų duomenys leidžia manyti, kad jaunesni piliečiai sunkiau atpažįsta korupcijos apraiškas ir yra labiau linkę su jomis susitaikyti nei vyresni ir aukštesnio išsilavinimo piliečiai. Viena iš priežasčių, kodėl jauni žmonės gali nuolaidžiau korupcijos apraiškoms yra jų nedalyvavimas šalies politiniame gyvenime ir nepasitikėjimo valstybės tarnautojais nuostata¹. Taip pat palankias sąlygas korupcijai sudaro ir abejingumo nuostata. Manytina, kad rašytinės sąžiningumo deklaracijos bei etikos kodeksai savaime neveikia ir neatstoja garbingo, sąžiningo, socialaus elgesio nuostatų ugdymo (Giersch, 2009).

Remiantis įvairių tyrimų duomenimis galima teigti, kad formalusis švietimas bendrai atlieka antikorupcinio ugdymo funkciją, kuris tampa ypač efektyvus tuo atveju, jei mokiniai įgyja žinių apie korupcijos žalą, aptaria moralines dilemas, susipažįsta su etikos ir teisės normomis, išmoka analizuoti atvejus, įsitraukia į visuomeninę bei pilietinę veiklą. Taip pat patartina ugdyti mokinių supratimą apie socialines, ekonomines ir politines nuolaidžiavimo korupcijai pasekmes bei skatinti piliečius naudotis savo galimybėmis reikalauti valstybės ir savivaldos tarnautojų atskaitomybės už savo veiksmus.

¹*Aut. pastaba:* 2016 m. Transparency International vykdė sociologinio tyrimo „Lietuvos korupcijos žemėlapis“ metu konstatuota, kad jauniausio amžiaus respondentai (nuo 18 iki 35 metų) dažniau negu vyresni respondentai nurodė manantys, kad per artimiausius tris metus korupcijos mastai Lietuvoje išaugs (Transparency International, 2016). Be to, korupcijos suvokimo indeksas iš esmės yra visuomenės nepasitikėjimo valdžia ar valstybės tarnyba rodiklis (Rose-Ackerman, 2001; Palidaukaitė 2010, ir kt.). Tačiau yra keletas tyrimų, nagrinėjusių bendrąsias problemas, susijusias su žinių, pasitikėjimo trūkumu ir nedalyvavimu politiniame gyvenime (LR ŠMM, 2016; Vši „PVC“, 2018), apie jas diskutuota žiniasklaidoje (Keršanskienė, 2018).

Antikorupcinis ugdymas siaurąja prasme – tai švietimas apie korupcijos reiškinių, jo priežastis ir žalą visuomenei. Šio švietimo pagrindas yra teisės aktai, etikos kodeksai ir kiti kovai su korupcija skirti nacionaliniai bei tarptautiniai dokumentai, o oficialiai koordinuojanti institucija yra Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba (STT). Antikorupcinis ugdymas plačiąja prasme gali būti integruotas į visus mokomuosius dalykus, tačiau pirmiausia sietinas su doriniu, socialiniu, pilietiniu ir teisiniu ugdymu. Šiuo atveju ugdymo turinys išplečiamas ir apima garbingumo (angl. honesty), sąžiningumo (angl. integrity), skaidrumo (angl. transparency) ir gero valdymo gebėjimų siekinius. Antikorupcinio ugdymo plačiąja prasme teorinis pagrindas – žymių antropologų, sociologų (Anders, 2017; Shore, 2018), teisininkų ir viešojo administravimo specialistų (Klitgaard ir kt., 2005; Rose-Ackerman, 2001; Palidaukaitė, 2010) išvalgos, kad korupcija visų pirma yra etinė (moralinė), o tik po to teisinė ir administracinė problema. Pabrėžiama, kad netinkami ir nepriimtini yra ne tik deviantiniai veiksmai (kuriais pažeidžiamos teisės normos, arba pažeidžiami moraliniai principai, arba visuomenės interesai, arba pažeidžiami visi šie dalykai kartu), bet taip pat yra nepriimtina ir tokio elgesio motyvacija. Holistinio, humanistinio ar konstruktyvaus ugdymo požiūriu tvarus antikorupcinis ugdymas turi apimti kognityvinį (žinių ir supratimo), emocinį (prasmingų socialinių patirčių ir empatijos) ir praktinį (tikslingos veiklos ir socialinių gebėjimų) lygmenis. Tai reiškia, kad siekiant užsibrėžtų tikslų vertėtų pasinaudoti įvairiais metodais ir informacinių technologijų

priemonėmis, sudarant mokiniams galimybes patirti, apmąstyti ir aptarti su sąžiningumo ir korupcijos problemomis susijusias situacijas, ugdytis tinkamo elgesio nuostatas bei įgūdžius.

Šiuolaikiniam jaunimui yra būdingas hiperaktyvumas, vartotojiškumas, infantilizacija, puikus technologijų išmanymas, norėjimas visko „čia ir dabar“, nuolatinė daugiaveika, geresnis vizualinės informacijos įsisavinimas. Tai – vartotojiškos kultūros atstovai, kurioje svarbiausiomis vertybėmis tampa pasirinkimo teisė, individualizmas ir rinkos santykiai. Vartotojiškos vertybės yra susijusios su vartotojiška vertybine orientacija (Kocai, 2018). Siekiant, kad jaunimo antikorupcinis ugdymas taptų veiksmingu ir/arba kokybišku, reikalinga mokantis eiti nuo konkretaus prie abstraktaus, vertinant kitų žmonių elgesį, jų vertybines nuostatas, gebėti susitapatinti ir suprasti kito asmens situaciją, elgesio motyvus, numatyti galimas pasirinkto elgesio pasekmes. Naujos idėjos kūrimo ir perėmimo procesas įgalina atlikti turimų žinių korekcijas ir keisti ankstesnį požiūrį į (ne) priimtus elgesio modelius. Taigi, stiprių ir tvarių vertybių ugdymas yra neatskiriama veiksmingo mokymo sudedamoji dalis. Ši nuostata nulemia mokytojo pasirinktą mokymo strategiją, kuri gali būti nukreipta į mokinių skatinimą diskutuoti, kritiškai mąstyti, gebėjimą pateikti argumentuotą nuomonę, formuluoti sprendimo alternatyvas, susieti su savo patirtimi (Toleikienė ir kt., 2018).

Skaidrumo, sąžiningumo ir antikorupcinis ugdymas gali būti vykdomas trimis būdais: atitin-

kamai pakoregavus Bendrųjų programų ugdymo turinį, deleguojant šį ugdymą kompetentingoms valstybinėms institucijoms ar nevyriausybinėmis organizacijomis ir perkeltant šiuos ugdymo tikslus į nepamokinio ugdymo programas. Būdas, kai sąžiningumo ir kitų socialinių vertybių ugdymas vykdomas koreguojant (papildant, integruojant, kryptingai siejant) mokomųjų dalykų ugdymo turinį, suteikia galimybę įtraukti daugumą formaliajame ugdyme dalyvaujančių mokinių ir nuosekliai išnagrinėti temas per įvairių dalykų pamokas. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad ugdymo turinio pakeitimas gali būti įgyvendintas kaip:

- specialaus mokomojo dalyko arba kurso įvedimas;
- esančio ugdymo turinio (bendrųjų programų) papildymas, integruojant antikorupcinio (taip pat sąžiningumo ir skaidrumo) ugdymo siekinius;
- mokymosi medžiagos (priemonių mokytojams ir mokiniams), papildančios jau esamus ugdymo siekinius, sukūrimas.

Ši naujai parengta metodinė priemonė atitinka čia paminėtą 3-ią skaidrumo, sąžiningumo ir antikorupcinio ugdymo įgyvendinimo būdą, kuris nereikalauja formalaus ugdymo turinio pakeitimo, gali būti greitai ir lanksčiai įgyvendintas per įvairių dalykų pamokas.

Toliau pateikti antikorupcinio ugdymo mokinių pasiekimai ir vertinimo kriterijai, kuriais turėtų remtis mokytojai integruodami antikorupcinį ugdymą į mokomųjų dalykų turinį.

Antikorupcinio ugdymo temos ir praktinės gairės

 Dovana ar kyšis?
Laikas įveikti sovietinį paveldą

 Socialinis kapitalas

 Dorovė ir tradicijos

 Taisyklės

 Empatija ir solidarumas

 Įstatymų leidyba

Antikorupcinio ugdymo mokinių pasiekimai ir vertinimo kriterijai

5–8 klasių mokinių pasiekimai ir vertinimo kriterijai

Šioje dalyje apibendrintai aprašomi antikorupcinio ugdymo mokinių pasiekimai bendrojo ugdymo mokyklose 5-8 klasėse. Tai antikorupcinio ugdymo rezultatas, kurio turėtų siekti mokytojai, integruodami antikorupcinį ugdymą į etikos, pilietiškumo pagrindų, istorijos, geografijos dalykų turinį, klasių valandėlių metu. Taip pat ypač žemesniųjų klasių mokinių antikorupcinių nuostatų formavimas galėtų vykti ir dailės, lietuvių kalbos pamokų metu, panaudojant meninės raiškos priemones (įvairių piešinių, plakatų, fotografijų parodos, antikorupcinio rašinio konkursai ir pan.).

Tikslas

Antikorupcinio ugdymo tikslas (5-8 klasėms) – formuoti sąmoningą bendruomenės narį, gebantį aktyviai ir atsakingai dalyvauti bendruomenės gyvenime, gerbiantį asmens teises ir pareigas, besivadovaujantį dorovės normomis, suteikiant žinių apie korupcijos reiškinių, pasireiškimo formas, priežastis ir pasekmes, sukeltą žalą bei prevencines priemones, ugdant kritinį mąstymą, formuojant nepakantumo šiam reiškiniui nuostatas ir pilietišką elgseną.

Uždaviniai

Antikorupcinio ugdymo (5-8 klasėms) uždaviniai:

- Suteikti žinių apie korupcijos reiškinių, priežastis, pasekmes, žalą, integruojant temas į dorinio (etikos) ir socialinio ugdymo (istorijos, geografijos, fizinio ugdymo ir kt.) pamokas arba neformalaus ugdymo programas.
- Antikorupcinio ugdymo procese formuluoti užduotis, pasitelkti kūrybinius darbus, atkrei-

piant dėmesį į ugdymo dalyvių amžių, brandą ir turimas žinias.

- Ugdyti kritinį mąstymą pateikiant spręsti praktines situacijas. Analizuojant situacijas ugdyti gebėjimus formuluoti sprendimų alternatyvas bei jas argumentuoti vertybiniu požiūriu.
- Formuoti stiprias ir tvarias vertybes, analizuojant situacijas, atliekant kūrybines užduotis korupcijos prevencijos temomis.

Laukiami rezultatai

5-8 klasės mokiniai tampa – atsakingu ir su-
prantančiu bendruomenės nariu, turinčiu žinių ir
kritiškai mąstančiu bei galinčiu paaiškinti korup-
cijos priežastis ir pasekmes, aktyviai reiškiančiu
ir palaikančiu sąžiningo elgesio nuostatas (nepa-
kantumo korupcijai elgseną).

Mokinys:

- geba apibūdinti korupcijos reiškinių;
- geba identifikuoti korupcijos priežastis ir
pasekmes (sau pačiam, jaunimui, tėvams, seneliams, šaliai);
- kritiškai mąsto ir analizuoja susidariusias
politines, teises, ekonomines situacijas, geba
suformuluoti priimamo sprendimo alternatyvą,
demonstruodamas vertybines nuostatas, orien-

Taip pat galima identifikuoti antikorpucinio ugdymo veiklų turinio sąsajas su pagrindinių gebėjimų ugdymu (žr. 7 lent.)

tuotas į dorovinį elgesį;

- nepakantumo korupcijai (antikorpucini) potencialą demonstruoja išreiškdamas savo poziciją, inicijuodamas ir dalyvaudamas korupcijos prevencijos renginiuose;
- priimamus sprendimus ir elgesį grindžia etiniais, demokratiniais principais.

Mokytojas, siekdamas stebėti, apibendrinti ir fiksuoti individualius mokinių antikorpucinio ugdymo pasiekimus, įvertinti kiekvieno mokinio gebėjimus, planuoti ugdymo procesą, orientuojantis į geresnius mokymo(si) rezultatus, gali vadovautis pateiktais mokinių pasiekimų vertinimo kriterijais (žr. 6 lent.)

9–10 (I-II gimnazijos) ir 11–12 (III-IV gimnazijos) klasių mokinių pasiekimai ir vertinimo kriterijai

Šioje dalyje apibendrintai aprašomi antikorpucinio ugdymo mokinių pasiekimai 9–10, 11–12 gimnazijos klasėse. Tai antikorpucinio ugdymo rezultatas, kurio turėtų siekti mokytojai, integruodami antikorpucinį ugdymą į etikos, pilietiškumo pagrindų, istorijos, geografijos, ekonomikos ir verslumo, teisės dalykų turinį.

Tikslas

Sąmoningas bendruomenės narys, gebantis aktyviai ir atsakingai dalyvauti Lietuvos demokratinės valstybės ir pilietinės visuomenės gyvenime, išsakantis pilietinę poziciją korupcijos atžvilgiu, jos netoleruojantis, gebantis pasipriešinti neteisėbei, žinantis ir gerbiantis asmens teises, vykdamas pareigas visuomenei ir Lietuvos valstybei, puoselėjantis dorovės normas.

Laukiami rezultatai

Aktyvus ir atsakingas visuomenės narys, turintis supratimą apie korupcijos keliamą pavojų visuomenės gerovei ir valstybės saugumui, nesitaikstantis su korupcijos apraiškomis, gebantis ir siekiantis jas šalinti, sąžiningai ir atsakingai priimančias realius kasdienes sprendimus.

Mokinys:

- gerbia kiekvieno žmogaus orumą, laisvę, lygybę, žmogaus teises;
- naudojasi savo teisėmis ir atsakingai atlieka pareigas, laikosi įstatymų;
- geba taikyti demokratinio bendrabūvio principus ir formas, atsakingai veikdamas bendruomenės ir visuomenės gyvenime;
- savo sprendimus ir elgesį grindžia etiniais, demokratiniais principais;
- kritiškai mąsto ir vertina Lietuvos, Europos Sąjungos, pasaulio visuomenines, politines, teises, ekonomines, aplinkos aktualijas;
- priima socialiai atsakingus sprendimus, darančius įtaką viešajam gyvenimui;
- geba pasinaudoti medijų galimybėmis savo pilietinei pozicijai išsakyti.

Antikorupcinio ugdymo mokinių pasiekimų vertinimo kriterijai (žr. 8 lent.) skirti padėti mokytojui stebėti, apibendrinti ir fiksuoti individualius mokinių antikorupcinio ugdymo pasiekimus, įvertinti kiekvieno mokinio gebėjimus ir planuoti, kaip juos ugdyti, siekiant geresnių mokymo(si) rezultatų.

Toliau aprašytos antikorupcinio ugdymo veiklos (turinys), orientuotos į septynių pagrindinių gebėjimų ugdymą (žr. 9 lent.).

Antikorupcinio ugdymo veiklų turinio sąsajos su pagrindinių gebėjimų ugdymu 9–10 ir 11–12 klasėse

Ugdamosios veiklos 5–8 klasėms

Vykdamas antikorupecinio ugdymo veiklas mokytojas požiūrį į vertybes išreiškia mokymo turiniu, asmenine pozicija mokant, įvairiais didaktikos metodais. Vertybėms stimuliuoti taikoma kognityvinė strategija (dialogo, klausimų-atsakymų, grupinio mokymo metodai). Vertybių ugdymas suvokiamas kaip iš anksto išsikeltas pedagoginis tikslas, tačiau mokymo procese turi būti gerbiama ir mokinių nuomonė (Vasiliauskas, 2011).

Siekiant, kad antikorupecinis ugdymas taptų veiksmingas ir/arba kokybiškas, reikalinga mokantis eiti nuo konkretaus prie abstraktaus, vertinti kitų žmonių elgesį, gebėti susitapatinti ir suprasti kito asmens situaciją, elgesio motyvus, numatyti galimas pasirinkto elgesio pasekmes. Kognityviniu ir emociniu pagrindu susiformavę gebėjimai sukuria prielaidas mokiniui naujas idėjas susieti su ankstesnėmis. Naujos idėjos kūrimo ir perėmimo procesas įgalina atlikti turimų žinių korekcijas ir keisti ankstesnį požiūrį į (ne) priimtinius elgesio modelius. Taigi, vertybių ugdymas yra neatskiriama veiksmingo mokymo sudedamoji dalis. Ši nuostata nulemia mokytojo pasirinktą mokymo strategiją, kuri gali būti nukreipta į mokinių skatinimą diskutuoti, kritiškai mąstyti, gebėjimą pateikti argumentuotą nuomonę, formuluoti sprendimo alternatyvas, susieti su savo patirtimi. Jau minėtas tyrimas atskleidė, kad mokyklose būtų galima daugiau išnaudoti neformalias priemones kovai su korupcija: jaunimo judėjimų kūrimą, socialinių tinklų panaudojimą savo pozicijai išreikšti, populiarių tarp jaunimo internetinių žaidimų panaudojimą sąžiningo elgesio ugdymui, video ir kitų techninių sprendimų antikorupecine tema įgalinimą, renginių (peržiūrų, stovyklų, žygių, festivalių) organizavimą.

Taip pat kovai su esančiomis korupcijos apraiškomis galima ir radikalesnė pozicijos raiška per protestus, mitingus, streikus (Toleikienė ir kt., 2018).

Veiksmingam 5–8 klasių antikorupeciniam ugdymui mokykloje yra būdingi šie bruožai:

- Šis ugdymas reikalauja sisteminio požiūrio, apimančio tikslų numatymą, veiklų planavimą, pasiskirstymą atsakomybėmis, veiklų tęstinumo numatymą, įsivertinimą ir tobulinimą;
- Jis grindžiamas vertybiniu ugdymu, todėl pateikiant informaciją ir taikant mokymo metodus būtina atsižvelgti į mokinio socialinę-emocinę, kognityvinę raidą pagal amžių;
- Labiausiai tinkama yra kognityvinė strategija (dialogo, klausimų-atsakymų, grupinio mokymo metodai), kadangi jai būdingas bendravimas, pasirinkimo argumentavimas, sprendimo priėmimo procesas, o ne vien žinių atkartojimas.
- Vertybinis ugdymas yra veiksmingas tada, kai gerbiama mokinių nuomonė;
- Tyrimai mokyklose, siekiant įvertinti antikorupecinio ugdymo praktikas, padėtų numatyti tolimesnį turinio konstravimą ir metodų taikymo galimybes.

Šiame skyriuje pristatomi metodai, kurių tikslingas taikymas antikorupeciniam ugdymui suteikia interaktyvumo, skatina kritinį mąstymą bei formuoja nepakantumą korupcinėms veikloms. Skyrius skirtas detaliai pristatyti metodus, kuriuos galima taikyti antikorupecinio ugdymo veiklose. Taip pat skyriuje pateikiami jų praktinio taikymo pavyzdžiai.

Metodai, galimi taikyti ugdomųjų veiklų metu

Metodas – Sąvokos (apibrėžimo) schema

„PAMATYK tai, apie ką galvoji“ – Lois Farfel Stark

Šis metodas atskleidžia ir padeda mokiniams giliau suprasti, ką reiškia sąvoka/reiškinys. Atliekama veikla skatina mokinius įsitraukti į mokymosi procesą bei pristatyti savo turimas žinias ir esamas patirtis/praktikas tiek savo aplinkoje, tiek visuomenėje (Žibėnienė, Indrašienė, 2018).

Metodo esmė.

Šis metodas yra paremtas struktūrinio, grafinio mokymo nuostata, kuris padeda išanalizuoti sąvoką, atskleisti jos reikšmę ir ypatumus bei leidžia įvertinti turimas mokinio žinias ir supratimą, praktines patirtis, analizuojamo reiškinio tema (Žibėnienė, Indrašienė, 2018).

Metodo taikymas (reikalingos priemonės).

I žingsnis: Mokiniam pasakomas reikšminis žodis ar sąvoka, kurių reikšmę norima įvertinti.

II žingsnis: Mokytojas pateikia parengtą sąvo-

kos analizės schemą. Schemoje prašoma išskirti sąvokos/reiškinio ypatybes ir užpildyti įvardinant praktinius pavyzdžius (savoje aplinkoje, visuomenėje).

III žingsnis: Mokiniai individualiai arba mažose grupėse pildo sąvokos/ reiškinio schemą.

IV žingsnis: Užpildžius sąvokos analizės schemą mokiniai suformuluoja ir parašo sąvokos apibrėžimą.

V žingsnis: Atliktos užduoties aptarimas. Bendros sąvokos/reiškinio apibrėžties sukūrimas išskiriant ypatumus ir esamas praktikas.

Rekomenduojama mokytojui kartu su mokiniais pildyti sąvokos schemą, kai analizuojama nauja tema, kai mokiniams gali iškilti sunkumų išskiriant sąvokos ypatumus (pavyzdžiui, sąvoka apibrėžia latentinį reiškinį, turi daug ypatumų) arba pateikti praktinius pavyzdžius. Siūlomas schemas pildymo laikas grupėse 10–15 min.

Metodas – LEGO serious play (*Rimtas LEGO žaidimas*)

„Per vieną žaidimo valandą galite sužinoti apie žmogų daugiau nei per visą gyvenimą trunkantį pokalbį“ – Plato

Ši metodika padeda grupės nariams kaip komandai ieškoti įvairių būdų spręsti problemas, įskaitant ir korupcijos problemą. Tai – inovatyvus, eksperimentinis procesas, sukurtas paskatinti inovatyvumą ir verslumą, tačiau pastaruoju metu taikomas ir kitų sričių mokymams. Tyrimai rodo, kad šis mokymosi procesas, kai įveiklinamos mintys ir rankos, pagilina ir sureikšmina patį pasaulio suvokimo procesą, sustiprina reflektyvumą ir leidžia palaikyti efektyvų dialogą, įtraukiant kiekvieną grupės narį (LEGO® Serio-

us Play, 2020).

Metodo esmė. Tai – moderuojamas susitikimas, kuriame komunikuojama ir sprendžiamos problemos. Šis metodas leidžia dalyviams mokytis ir klausyti, suteikia jiems balsą. Jo metu naudojama bendra kalba nepaisant kultūros ar statuso skirtumų. Jis pagrįstas tikėjimu, kad kiekvienas dalyvis gali prisidėti prie diskusijos, sprendimų ir rezultatų.

Dalyviams pateikiama serija klausimų, vedanti

juos gilyn į subjekto specifiką. Kiekvienas dalyvis stato savo 3D LEGO modelį atsakydamas į moderatoriaus klausimus ir pasirinkdamas LEGO elementus. Šie 3D modeliai tampa pagrindu grupinei diskusijai, dalinimuisi žiniomis, problemų sprendimui ir sprendimų priėmimui. Tai – tam tikros istorijos kūrimas, skirtingų scenarijų išbandymas, dalyvių nuomonės pateikimas be baimės paminti asmeninius jausmus.

Pritaikius šį metodą, dalyviai sustiprina savo komunikacijos įgūdžius, įveiklina savo kūrybiškumą, padidėja komandos narių pasitikėjimas, suvokimas ir atsidavimas spręsti analizuojamą problemą (pavyzdžiui, netoleruoti korupcijos) asmeniniame gyvenime (LEGO® Serious Play, 2020).

Metodo taikymas. Metodo taikymui reikalinga turėti nemažai įvairių skirtingų LEGO kaladėlių, kiekvienai komandai (grupei) turėtų būti parūpinama atskiras kaladėlių komplektas. Taip pat reikalingi stalai ar kiti paviršiai ant kurių bus pateiktos kaladėlės, dalyviai demonstruos savo 3D modelius. Susitikimas turėtų būti vedamas patyrusio moderatoriaus (mokytojo, konsultanto, eksperto ar pan.) (Dashow, 2020). Susitikimo trukmė – nuo 45 min iki 1,5 val. Galima kartoti susitikimus iškeliant vis kitas situacijas, probleminius klausimus. Susitikimo dalyvių skaičius 10–30. Dalyviai suskirstomi į grupes po 2–6 dalyvius.

Dalyviams susitikimo pradžioje turėtų būti priminti etikos principai: geranoriškumas, mokėjimas išklausti kitų nuomonę, pagarba kitam. Taip pat turėtų būti įvardintas susitikimo tikslas.

Pradedant susitikimą dalyviams turi būti leidžiama išbandyti sudėlioti kokią nors paprastą figūrą – taip dalyviai prisimins įgūdžius kaip dirbti su LEGO kaladėlėmis (Dashow, 2020).

Esminiai LEGO Serious Play žingsniai:

1 žingsnis: *Klausimo kėlimas.* Moderatorius pateikia klausimą, situaciją ar iššūkį.

2 žingsnis: *Asmeninio modelio statymas.* Kiekvienas dalyvis stato savo atsakymą naudodamas LEGO kaladėles. Kaladėlės įkvepia dalyvius naudoti metaforas ir kurti istoriją.

3 žingsnis: *Modelio dalinimasis.* Dalyviai yra pakviečiami pasidalinti savo modeliu su kitais dalyviais. Taip užtikrinamas žinių supratimas ir 100 proc. dalyvavimas.

4 žingsnis: *Modelio reflektavimas.* Stengiamasi išfiltruoti kelias įžvalgas, dėmesio vertus aspektus, paaiškinimus, susijusius su sukurtu modeliu (De Graeve, 2019).

Susitikimo metu ir jo pabaigoje siūloma įamžinti fotografijoje procesą ir rezultatą, pasidalinti su dalyviais elektroniniu būdu.

Metodas – Dilemų žaidimas

„Klaidinga manyti, kad kiekvienai moralinei dilemai visuomet yra vienas teisingas atsakymas“ – Richard Norman

Ši metodika padeda grupės nariams išreikšti savo nuomonę, priimti savarankiškai sprendimą moralinės dilemos klausimu, diskutuoti, gerbti kitų nuomonę, ieškoti konsensuso.

Metodo esmė. Tai – mokytojo(s) moderuojamas žaidimas, kuriame mokomasi išreikšti

savo moralinę poziciją analizuojamų dilemų klausimais. Šis metodas suteikia dalyviams balsą, leidžia jiems mokytis ir klausyti, diskutuoti. Kiekvienas dalyvis gali turėti savo poziciją bei prisidėti prie diskusijos, ieškant morališkai tinkamiausių sprendimų.

Metodo taikymas. Metodo taikymui reikalinga pasiruošti ir atsispausdinti dilemų kortas. Kiekvienam dalyviui reikalinga paruošti po 4 pasirinkimo kortas. Taip pat pagal numatomą mažų grupių skaičių paruošti stalus, prie kurių grupės galės atsistoti. Klasėje būtų pravartu turėti kompiuterį ir galimybę demonstruoti skaidres.

Esminiai Dilemų žaidimo žingsniai (pagal Volkan Kavas, 2020) ir rekomendacijos, skirti mokytojui, kaip žaidimo moderatoriui:

1 žingsnis: Pasiruošti.

- Pasirinkite dilemas, kurias norite aptarti, prieš užsiėmimą. Rekomenduojama pasirinkti mokiniams (pagal jų amžiaus grupę) reikšmingus atvejus.
- Atsispausdinkite dilemų kortas, kurias naudosite.
- Atsispausdinkite pasirinkimo kortas, ant jų užrašant A, B, C arba D.
- Klausimus 4 ir 5 žingsnyje, kuriuos diskusijos metu turi aptarti dalyviai, galima pateikti skaidrėse ir rodyti diskusijos metu.
- Žaidžiant naudokitės pasirinkimo kortomis ir keturiais kambario kampais.

2 žingsnis: Pristatyti žaidimą.

- Trumpai supažindinkite dalyvius su žaidimo esme, tikslu, taisyklėmis.
- Priminkite, kad turi būti gerbiama kiekvieno nuomonė, turi būti leidžiama kiekvienam pasisakyti, išklausa.
- Paprašykite dalyvius pasiskirstyti į mažas grupes po 4–7.
- Kiekvienas dalyvis gauna keturias pasirinkimo kortas (A, B, C ir D).
- Įvardijate, kuris kambario kampas atitinka pasirinkimus (A, B, C, D).
- Įvardijate, kuria tvarka grupės eis rinkti dilemos. Kiekvienos grupės dalyviai apsisprendžia, kuris grupės dalyvis eis išrinkti dilemų kortas.

3 žingsnis. Žaisti žaidimą

- Leiskite dalyviams pasirinkti dilemą. Atspausdintos dilemų kortos padedamos ant stalo tekstu į viršų.
- Pirmas žaidėjas pasirenka dilemos kortą nuo stalo ir perskaito ją garsiai, aiškiai.
- Kiekvienas dalyvis pasirenka vieną iš įvardintų pasirinkimo alternatyvų, geriausiai atspindinčių jo poziciją. Kiekvienas dalyvis padeda ant stalo kortą su savo pasirinkimu (A, B, C ar D) užrašu žemyn.
- Tuomet visų dalyvių paprašoma pagal savo pasirinkimą nueiti į konkretų kambario kampą. Stebima, kiek dalyvių rinkosi A, B, C ir D. Tuomet paprašome jų grįžti atgal prie savo grupių stalų.
- Mažose grupelėse kiekvienas dalyvis apverčia savo pasirinkimo kortą ir paaiškina savo pageidaujamą veiksmų kryptį. Kilus nesutarimams, dalyviai meta iššūkį ir gina skirtingus variantus (ne ilgiau kaip 5 minutes) (Pastaba: šiame etape dalyviai raginami apmąstyti įvairius veiksmus).
- Visi dalyviai permąsto savo pasirinkimą, dar kartą padėdami savo pasirinkimo kortą užrašu žemyn. Galima būti kita pasirinkimo korta, nei prieš tai.
- Tuomet visų dalyvių dar kartą paprašoma pagal savo naują pasirinkimą nueiti į konkretų kambario kampą. Stebima, kiek dalyvių rinkosi A, B, C ir D, ar yra pokyčių. Tuomet paprašome jų grįžti atgal prie savo grupių stalų.

4 žingsnis: Diskutuoti grupėje

- Akcentuokite, kad dalyviai gali bet kada užduoti jums techninių klausimų ir ribokite laiką diskusijai 5–10 min.
- Priminkite, kad reikia aptarti individualius pasirinkimus. Taip siekiama išvengti socialiai pageidaujamo atsakymo. Žaisdami žaidimą dalyviai gali remtis šiais klausimais: *Ką Jūs*

darytumėte, kodėl? Ką darytumėte idealiomis sąlygomis, kodėl?

- Grupė diskutuoja, ieško konsensuso, priima galutinį sprendimą. Šio etapo metu dalyviams leidžiama pasiūlyti veiksmų krypčių alternatyvas.
- Jeigu pasiekama konsensuso, galutinis sprendimas paskelbiamas grupės atstovo. Jeigu ne, apibendrinami grupės pasirinkimai.
- **Tuomet kita grupė pasirenka dilemą, vėl kartojami 3 ir 4 žingsniai. Kartojama tiek, kartų, kiek turima mažų grupių arba laiko.**

5 žingsnis: Apibendrinti

- Paprašykite grupių reflektuoti procesą. Skatinkite trumpą dialogą apie tai, ko galbūt ką tik išmoko mokiniai kaip grupė. Šiame etape galima užduoti dalyviams tokius klausimus: *Ar dauguma grupės narių pritarė ar nepitarė galutiniam pasirinkimui? Kokie buvo pagrindiniai ginčų aspektai? Kodėl grupės nariai nesutarė? Ar buvo pasiūlyta kitokių alternatyvų? Kaip keistųsi sprendimai, jeigu būtų galima pakeisti sąlygas?*
- Galite žymėti grupių įžvalgas lentoje.

Metodas – Grupinis tyrimas

„Žmonės, veikiantys kartu kaip grupė, gali įgyvendinti dalykus, apie kuriuos pavieniui veikiant net negalėjo tikėtis“ – Franklin D. Roosevelt

Metodo esmė. Naudojant šį metodą ugdomas kritinis mąstymas bei mokslinio pažinimo ir veiklos gebėjimai. Parenkama tema, kurios analizė gali būti atlikta įvairiais požiūriais. Veiklos pradžioje mokytojas nurodo pagrindinius šaltinius,

aptaria darbo eigą, galimus tyrimo pristatymo būdus. Jei mokiniai turi įgūdžių atlikti panašaus pobūdžio užduotis, galima palikti daugiau laisvės mokinių veiklai. Mokytojas veiklos procese lieka konsultanto vaidmenyje.

Metodas – Priežastinių ryšių žemėlapiai

„Laikas, erdvė ir priežastingumas – studijuok šiuos tris“ – Laurence Galian

Naudojant priežastinių ryšių žemėlapius galima atlikti išsamesnę (detalesnę) reiškinių priežasčių ir pasekmių analizę atskleidžiant sudėtingą sistemos dinamiką. Tai padeda išsiaiškinti, kaip dalyviai suvokia pateiktos situacijos priešistorę arba raidą ateityje bei atliktų sprendimų ir veiksmų pasekmes (Vaičekauskienė, 2007).

Metodo esmė. „Žuvies kaulų diagrama“ – tai K. Ishikawos pasiūlyta priežasties ir padarinių diagrama, kuri padeda atskleisti visas galimas ar realias priežastis, sukeliančias tam tikrus padarinius ar darančias kokį nors poveikį, dėl ko galėjo kilti problema. Diagramoje žuvies galvos

vietoje įrašomas siūlomas aptarti reiškinys, o išilgai „kaulų“ – jį sukėlę veiksniai. Diagramos pildymo esmė: didžiųjų „kaulų“ galuose tiksliniga užrašyti pagrindinių veiksmių grupių pavadinimus, o nurodant mažesnius veiksmius piešiami nauji atskiri „kauleliai“. Šios diagramos rengimas atskleidžia mokinių gebėjimus identifikuoti priežastis ir pasekmes, t. y. atskleidžiant problemos aspektus ir jų tarpusavio ryšius bei jų svarbą (Žibėnienė, Indrašienė, 2018).

Metodo taikymas.

I žingsnis: Mokiniais pateikiamos aprašytos

korupcinės veikos situacijos (raštu, video medžiaga).

II žingsnis: Mokytoja(s) pateikia parengtą žuvis kaulų diagramos pavyzdį ir paaiškina pildymo esmę.

III žingsnis: Mokiniai individualiai arba mažose grupėse pildo ir aptaria diagramas.

IV žingsnis: Užpildžius „žuvis kaulų diagramas“, mokiniai suformuluoja analizuotos situacijos susidarymo priežastis ir pasekmes.

V žingsnis: Atliktos užduoties aptarimas. Mokiniai išskiria korupcijos atsiradimo priežastis ir pasekmes savo artimai aplinkai (pvz., jam pačiam, šeimai, draugams) ir visuomenės bei šalies vystymuisi.

Rekomenduojama mokytojai(ui) prieš pateikiant užduotį mokiniams paaiškinti priežasties ir pasekmės sampratas. Taikant šį metodą galima derinti individualų ir grupinį darbą (žr. Žibėnienė, Indrašienė, 2018, 207–208).

Metodas – Akiniai ir IKT naudojimas

„Kartais turi užsidėti savo realistinius akinius ir pamatyti, kas esi“ – Will Muschamp

Metodo esmė. Taikant metodą „Akiniai ir IKT naudojimas“ siekiama analizuojamą temą aptarti iš įvairių perspektyvų bei keisti turimą nuomonę, kuri paprastai susiformuoja iš vienos perspektyvos (Žibėnienė, Indrašienė, 2017)

Metodo taikymas. Mokytoja(s) pateikia svarbiausius temos klausimus ir pasiūlo juos grupėse aptarti iš įvairių pozicijų. Tada mokiniai suskirstomi grupėmis (galima taikyti ir individualiai) ir pasiūloma aptarti temą iš pateiktos pozicijos.

IKT naudojimas pamokos metu. Taikant IKT ugdymo procese sukuriama naujos mokymosi aplinkos, sudaromos galimybės taikyti aktyvius mokymo metodus, tokiu būdu mokymosi procesas tampa įvairiapusiškesnis. Vienas iš tokių būdų yra *QR kodai*. Programėlės pagalba galima įdėti sakinį, temos pavadinimą, nuorodą į

straipsnį arba video peržiūrą ir taip susigeneruoti QR kodą. Mokiniai, telefone arba planšetėje per Google Play parsisiunčia programėlę *QR skaitytuvas*, kurio pagalba gali perskaityti užduotį ar pan. QR kodo generatoriaus nuoroda internete: <https://www.qr-code-generator.com/>

Taikant IKT naudojimo prieigą galima organizuoti įvairius konkursus, pavyzdžiui, socialinių reklamų, fotografijų, piešinių antikorupcine tema. Socialinėms reklamoms kurti gali būti panaudojamos mokinių darytos fotografijos ar piešiniai (juos galima apdoroti specialiomis programomis, pritaikant užrašus). Šios reklamos keliamos į socialinius tinklus (pavyzdžiui, mokyklos Facebook ar Instagram paskyra), sudarant galimybę balsuoti, išrinkti mėgstamiausią (užtikrinant interaktyvumą).

Praktiniai ugdomųjų veiklų pavydžiai

1. Korupcijos samprata

Metodo „Sąvokos (apibrėžimo) schema“ taikymas integruojant antikorupcinio ugdymo temas į dalykų pamokos metu.

Metodo taikymo tikslas – sąvokų antikorupcinė tema žodyno formavimas ir plėtojimas.

Reikalingos priemonės: penki A4 formato lapai, vienas A3 formato lapas, rašymo priemonės, gali būti papildomas tekstas.

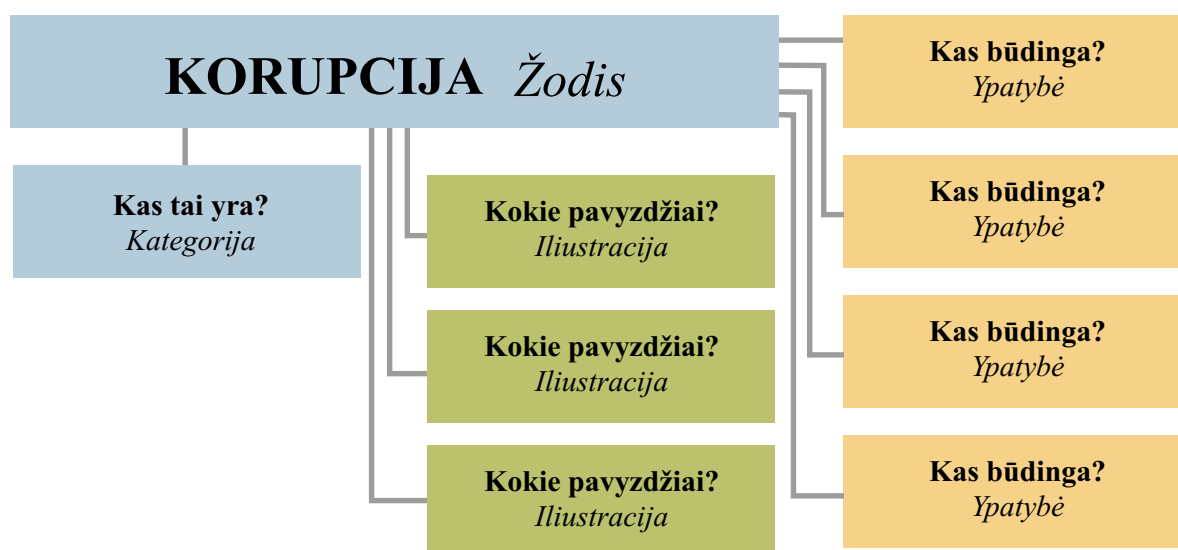
Mokytoja projektoriumi parodo tuščią schemą ir paaiškina klausimus: Kas tai yra? Kas būdinga? Kokie praktiniai pavyzdžiai, aptinkami artimoje aplinkoje, visuomenėje?

Rengiant pildymo schemą rekomenduojama mokytojams pateikti adaptuotą sąvokos pildymo schemą, kurioje ypatybės būtų suskirstytos (pavyzdžiui, kaip korupcija yra susijusi su sąžiningumu, kas gauna naudą vykstant korupcijai, kokie yra korupcijos veiksmo ypatumai, kur gali vykti korupcija). Todėl, kad mokiniams gali iškilti sunkumų pildant schemą, reikalinga pateikti praktinių pavyzdžių dėl vyraujančio visuomenėje supratimo, kad korupcija susieta su kyšiais.

Prieš pradėdant pildyti schemą apie korupciją, mokytoja ekrane parodo pradėtą pildyti schemą apie sąžiningumą. Mokiniai etikos pamokoje yra aptarę sąžiningumo vertybės sampratą ir raišką gyvenime, todėl kartu su mokytoja žodžiu aptaria, kaip ją reiktų baigti pildyti.

Prieš pradėdant braižyti naują schemą (korupcijos sąvokai apibrėžti), mokiniai susiskirsto grupėles po 3–4. Jiems pateikiami tušti A4 formato lapai. Grupės peržiūri video medžiagą „Korupcijos kaina: 10 baisių korupcijos skandalų iš viso pasaulio“ (Usavičiūtė, Antanavičius, 2016) <https://www.15min.lt/video/korupcijos-kaina-10-baisiukorupcijos-skandalu-is-viso-pasaulio-51777> (žiūrėta 2020 12 01). Taip pat gali naudotis grupėje rasta papildoma medžiaga internete (LR Specialiųjų tyrimų tarnyba, 2020, ir kt.).

Mokiniai atlieka korupcijos sąvokos analizę pildydami schemą, kuri apima ypatumus, požymius, esamas korupcinių veiklų praktikas artimoje aplinkoje ir visuomenėje.

2 pav. Sąvokos (apibrėžimo) schemos pavyzdys

Šaltinis: adaptuota pagal Žibėnienę ir Indrašienę, 2018.

Dirbant mokiniams rekomenduojama paskatinti mokinius pateikti žinomus korupcinių veikų pavyzdžius iš savo artimos aplinkos ir paplitusių visuomenėje. Tokiu būdu siekiama atskleisti mokiniams žinomas praktikas ir jų refleksijas aptariant jas.

Atlikus užduotį visos grupės pristato, kaip užpildė schemą, o du mokiniai sėdėdami prie

kompiuterio klausydamiesi pildo vieną klasės schemą. Pasikartojančių frazių arba žodžių jau nebeįtraukia.

Toliau grupės parašo galutinį termino apibrėžimą. Kiekviena grupė perskaito savo apibrėžimą ir užrašo dideliame lape. Lapas pakabinamas ant sienos, kad visi mokiniai matytų vieni kitų darbą.

Rekomendacijos

2. Korupcijos priežastys ir pasekmės

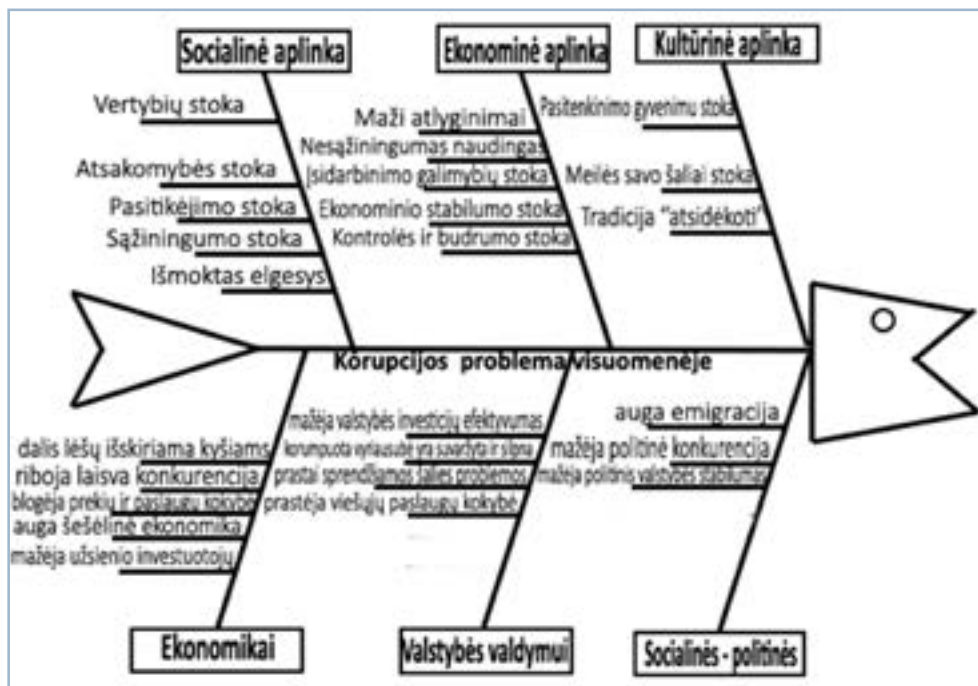
Metodo „Priežastinių ryšių žemėlapis (Žuvies kaulų)“ taikymas integruojant antikorupcinio ugdymo temas į dalykų pamokas.

Metodo taikymo tikslas – analizuoti problemas, jų priežastis, padarinius ir daromą poveikį bei planuoti, kaip pasiekti tikslą.

Reikalingos priemonės: penki A4 formato lapai, vienas A3 formato lapas, rašymo priemonės, gali būti mokytojos(o) pateikiama situacija, video medžiaga.

Mokytoja(s) projektoriumi parodo tuščią žuvies kaulų diagramą ir paaiškina pildymo taisykles bei priežasties ir pasekmės sąvokas, atkreipia dėmesį, kad nurodant pasekmes siūloma sugrupuoti į: 1) pasekmes artimai aplinkai (šeimai, jaunimui,) ir 2) visuomenės bei šalies vystymuisi.

Mokytoja(s) taip pat gali pasidalinti užpildytos „žuvies kaulų“ diagramos pavyzdžiu, jį pakomentuoti.

Pav. Užpildyta „žuvies kaulų“ diagrama

Prieš pradėdant pildyti „žuvies kaulų diagramą“, mokytoja(s) ekrane parodo pradėtą pildyti diagramą, kurioje analizuojamos nusirašinėji-

mo mokykloje priežastys ir pasekmės. Mokiniai kartu su mokytoja(u) žodžiu aptaria, kaip reikėtų baigti pildyti diagramą.

Siūloma pateikti situaciją. A. Liobytė „Sunki mama“

(7 klasės Lietuvių literatūros vadovėlis, 2017. 13 psl.).

http://www.baltulankuvadoveliai.lt/file/manual/Literat%C5%ABra_7_naujienujai%C5%A1kiui.pdf (žiūrėta 2020 12 01)

<...> Šįvakar pas mus svečiai. Mapotė apkarstė mane išaugtiniais savo drabužiais — žalias sijonas ir apelsino spalvos frotė golfas, gaila, kad Haris nemato. Tėtis visiems mane aprodė va, kokia didelė duktė, juk septintokė, kokia įdegusi, kaip ji plaukioja. Svečiai stebėjosi, kad iš viso dukters esama, jie nieko nebuvo apie mane girdėję, bet man akys lipo nuo saulės, nuo jūros, nuo dūkimo su sviediniu, ir aš smunku su Džimiu į savo palėpę. Galėsiu bent ramiai apie s-a-v-o gyvenimo verpetus pasvajoti.

Kur tau! Girdžiu vieną viešnių zyziant tarp malonaus svečių šurmulio ir taurių cingsėjimo.

– Negerk, Gyti... Kaip mes su mašina grįšim.

kopūstas. O iš kur tas kraujo tyrimas toks nekal-tas?

– Draugeliai. Visur draugeliai. Pasaulis dalomas į draugus ir nedraugus. Kito ligonio kraują analizei pakišo.

Nuo griausmingo juoko susiūbavo mano grindys. Ar tik grindys?

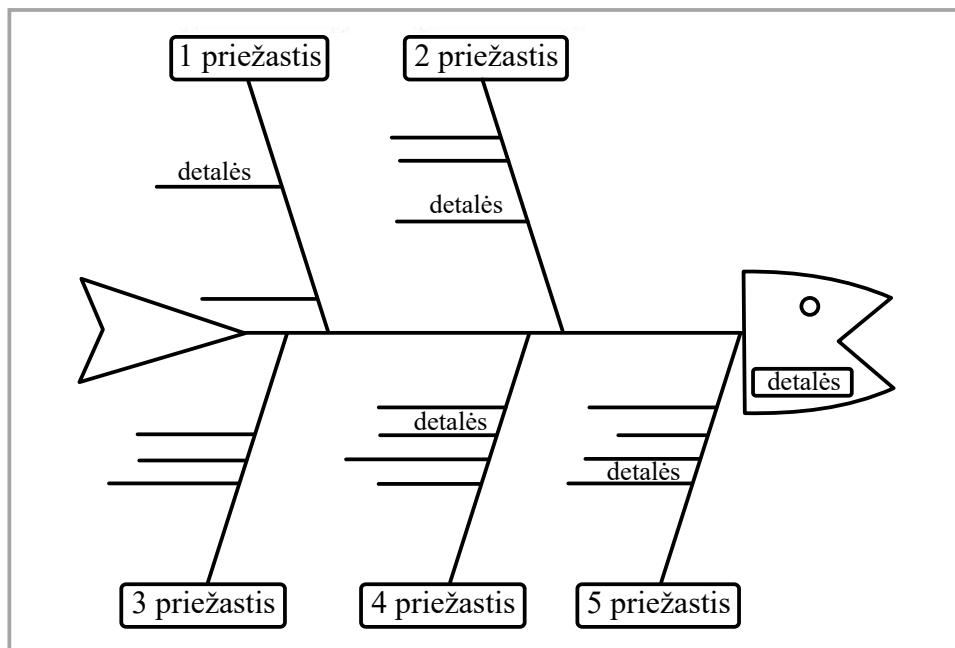
Kažkokia šalta banga plūstelėjo į paširdžius. Kito ligonio kraują? Negi taip galima? Ar mama šitai pasielgtų? Kai buvo nudegusi mergytė jos palatoje, mama savo kraujo davė. O vienam vaikeliiui kraujo vėžys. Tada visi kasdien davė jam savo kraują: ir gydytojai, ir seselės, nors niekas nežino-

jo, ar jis pagis. O tėveliui kam svetimas kraujas? Už visus savo poelgius tenka at-sa-ky-ti, tvirtina mama. Kodėl jam nereikėjo atsakyti už neblaivią galvą, už rizikingą kelionę ir dar premiją gauti?

Pro atidarą mano langą vėl tvokstelėjo erzelio gūsis.

– Jeigu ji būtų mokslininkė, na, tada suprantu, kandidato laipsnis – tai patiki-ma karjeros pako-

pa. O dabar – paprasta ligoninės žiurkė. Dėl 10 rublių pati džiūsta ir vaiką nualino. Matytumėt, kokią Jovitą pasiėmiau. Stačiai badmirė. Dabar mano Virginija ją atpenėjo, žmoniškai aptaisė, kaip ne ta mergaitė. Kaip jos susidraugavo... Susitarėme su Virginija nebeleisti jos į Vilnių...

Pav. Tuščia „žuvies kaulų“ diagrama. Šaltinis: Saum, Brünig, 2020.

Sakei pats, kad prie vairo...

– Juokų darbas! – smagiai sūktelėjo tėtė. – Pernai aš vairavau nutrūkęs filmą, matyt, užsnūdau, nes trenkiausiu į medį, autoinspekcija ant kulnų, tada ligoninė, kraujo tyrimas... Puikiausias tyrimas, ir 300 rublių premijos iš draudimo, nors remontas nė grašio nekainavo. Turiu meistrą gamykloje.

– Tai galva, tai galvelė... – klykė svečiai. – Ne

Diskusija:

Siūloma peržiūrėti video medžiagą ir aptarti su mokiniais korupcijos priežastis sovietmečiu: Korupcija ir „blatas“ sovietmečiu: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000080768/istorijos-detektyvai-korupcija-ir-blatas-sovietmeciu> (žiūrėta 2020 12 01).

Aptarkite, kokios korupcinės elgsenos nuostatos mūsų visuomenėje liko iki šių dienų ir kodėl?

Rekomenduojama: diagramos pildymo metu derinti individualų ir grupinį darbą. Užduoties pradžioje grupėje aptariama situacija, apibrėžiama problema. Toliau kiekvienas grupės narys individualiai pasižymi šios situacijos susidarymo priežastis ir galimas pasekmes (artimai aplinkai, visuomenei, šaliai). Paskutiniame etape grupė aptaria išskirtas priežastis ir pasekmes bei užpildo „žuvies kaulų“ diagramą bei pasirengia jos pristatymui.

Užpildžius „žuvies kaulų diagramą“ ir tęsiant diskusiją su mokiniais **rekomenduojama:**

- atliktą užduotį aptarti klasėje išskiriant šias pagrindines diskusijos temas: kokios korupcinių situacijų susidarymo sąlygos? Kokios pagrindinės korupcijos atsiradimo priežastys? Kaip galime sumažinti korupcijos atsiradimo rizikas? Kokios korupcijos pasekmės artimai aplinkai: šeimai, jaunimui? Kokios korupcijos pasekmės visuomenės ir šalies vystymuisi?

- Aptarti korupcijos rizikos mažinimo galimybes, t. y. prevencines priemones, tokias kaip *visuomenės švietimas ir informavimas*, kuris yra susijęs su pranešimų politika ir praktika (*angl. whistleblowing*), mokslinėje literatūroje vadinama „*Karštąja linija*“, „*Švilpuko pūtimo mechanizmu*“. Tokiu būdu asmens aktyvumas kovojant su korupcija pasireiškia ne

tik tuo, kad jis vengia įsitraukti ir dalyvauti korupcijos veikose, bet ir tuo, kad kliudo įvykti korupcijos aktui ar praneša apie jau įvykusį korupcijos faktą. Rekomenduojama pristatyti Specialių tyrimų tarnybos tinklapyje pateiktą informaciją apie programėlę „Pranešk STT“ ir kitus galimus pranešimo būdus. Siūloma pristatyti mokiniams informaciją apie piliečių aktyvumą pateikiant pranešimus. *Rasite informaciją STT Infocentras* (STT, 2020b) <https://www.stt.lt/infocentras/4993>

- Galima aptarti, kokias prevencines priemones diegia organizacijos ir kokios iš jų yra įgyvendinamos mokykloje: korupcijos rizikos analizė, kovos su korupcija programos, teisės aktuose įtvirtinto ar teisės aktų projektais numatomo teisinio reguliavimo poveikio korupcijos mastui vertinimas (teisės aktų ar jų projektų anti-korupcinis vertinimas), informacijos apie asmenį, siekiantį eiti arba einantį pareigas valstybės ar savivaldybės įstaigoje, nustatytų korupcijos atvejų paviešinimas.

- Daugiau informacijos apie korupcijos priežastis ir pasekmes rasite:

https://www.slk.lt/sites/default/files/projektas_pakisiukai/Neformalaus_ugdymo_programos_metodine_priemone.pdf (žiūrėta 2020 12 01).

(Toleikienė, Juknevičienė, 2018).

3. Korupcijos mažinimo galimybės

Metodo „LEGO serious play (Rimtas LEGO žaidimas)“ taikymas integruojant antikorupcinio ugdymo temas į dalykų pamokas

- Dalyviams pateikiama konkreti situacija, kurioje turėtų atsiskleisti antikorupcinis potencialas. Moderatorius pristato situaciją.
- Dalyviai stato savo asmeninius modelius (duoti laiko iki 10 min.).
- Tuomet paprašoma komandoje pasidalinti (pristatyti) savo modeliais, diskutuoti, rasti bendrą sprendimą – sukonstruoti bendrą komandos modelį iš visų dalių (iki 30 min.).
- Komandos modelių refleksijos metu dalyviai pristato savo sprendimo priėmimo procesą, sprendinį, įvardija iššūkius, problemas, trikdžius formuojant bendrą modelį, įvardija šio modelio stiprybes ir silpnybes (7-10 min vienai grupei).
- Moderatorius pabaigoje reflektuoja, susieja grupių sprendinius su korupcijos priežastimis, procesu, pasekmėmis, vertybėmis, nuostatomis ir pan.

Klausimų/situacijų pavyzdžiai:

5-6 kl. Klausimas

Jūsų šeimos narys pasijuto blogai. Jis jūsų paprašo palydėti į ligoninės priimamąjį. Priimamajame Jums liepiama laukti, nors Jūsų šeimos nariui sveikata blogėja. Pastebite, kad šalia Jūsų laukianti pora kreipiasi į pro šalį einančią slaugytoją, paduoda jai 20 Eurų. Netrukus ši pora pakviečiama į gydytojo kabinetą. Kaip Jūs elgiatės?

5-6 kl. Situacija (Skaidrumo istorija, 2020)

Jūsų močiutė patenka į ligoninę su stipriais pil-

vo skausmais. Kartu su mama skubiai važiuojate į ligoninę pasikalbėti su gydytoju. Gydytojas informuoja, kad močiutės sveikata nėra kritinės būklės, tačiau jai reikalinga skrandžio operacija. Jis teigia, kad operacija bus atlikta skubiai, tačiau po jos močiutei reikėtų reabilitacijos, kurios, dėl didelio pacientų kiekio, gydytojas prižadėti negali. Išėjus iš kabineto, jūsų mama sako, kad gydytojui reikia sumokėti pinigų – tuomet ir operacija bus atlikta sėkmingai, ir galimybė reabilitacijai atsiras be problemų.

Kaip pasielgsite šioje situacijoje?

Pasirinkimai:

1. Atsisakote duoti gydytojui kyšį, tikėdami, kad tai yra visiškai nebūtina ir jūsų močiute bus tinkamai pasirūpinta bet kuriuo atveju.	2. Siekdami užtikrinti, kad jūsų močiute bus tinkamai pasirūpinta, sutinkate su mama ir pasiūlote gydytojui 300 eur kyšį.

Dalyviai paprašomi statyti savo 3D modelį (5-10 min).

Moderatorius pateikia papildomą informaciją:

Jūsų močiutei atliekama skrandžio operacija. Ji sunkiai atsigauja po ligos. Gydytojas jai paskiria reabilitaciją ir močiutė keliems mėnesiams iškeliauja į sanatoriją Druskininkuose. Po pusės metų močiutės sveikata visiškai atsistato ir ji jaučiasi puikiai.

Dalyviai prašomi koreguoti/papildyti savo 3D modelį (5-10 min).

Dalyviai turi aptarti savo modelius komandose ir pateikti bendrą modelį (15-20 min).

Grupių modeliai reflektuojami (grupei iki 7 min).

Moderatorius apibendrina, susieja su dėstoma antikorupcinio ugdymo medžiaga.

7-8 kl. Situacija (Skaidrumo istorija, 2020)

I dalis

Situacija:

Baigėte studijas užsienyje ir grįžote gyventi į Lietuvą. Turite nemažai su persikraustymu susijusių rūpesčių – rasti būstą, darbą, užsiregistruoti į polikliniką, atnaujinti vairuotojo pažymėjimą ir t.t. Tačiau visi šie rūpesčiai atrodo labai malonūs, nes nekantraujate įsikurti Vilniuje!

Šiuo metu gyvenate pas draugą Žirmūnuose, bet, nepaisant jo svetingumo, jums labai norisi savo namų. Internetu peržvelgiate butų nuomos kainas ir išsigąstate, kad liksite be stogo virš gal-

vos. Savo išgyvenimais pasidalinate su mama kalbėdami telefonu.

Kitą dieną jums paskambina jūsų dėdė, savivaldybėje užimantis aukštas pareigas. Jis pasako, kad neoficialiai galėtumėte jus apgyvendinti viename savivaldybės valdomų socialinių būstų. Už nuomą mokėsite minimaliai ir gyvensite jums labai patinkančioje Vilniaus vietoje.

Suprantate, kad, jeigu sutiksite priimti šį pasiūlymą, socialinio būsto neteks eilėje jo laukiantis asmuo arba šeima.

Pasirinkimai:

1. Atsisakote priimti pasiūlymą ir tęsiate būsto paieškas.	2. Sutinkate priimti dėdės pasiūlymą ir neoficialiai įsikraustote į socialinį būstą.

Moderatorius pateikia papildomą informaciją:

1. Nesutikę apsigyventi socialiniame būste toliau tęsiate buto paieškas ir po kelių dienų randate nebrangų butą jums patinkančioje miesto dalyje. Pasirašote nuomos sutartį ir turite naujus namus!	2. Sutikote priimti pasiūlymą neoficialiai apsigyventi socialiniame būste. Vėliau sužinote, kad jo neteko eilėje laukusi vieniša mama su dviem vaikais.

Dalyviai prašomi koreguoti/papildyti savo 3D modelį (5-10 min).

Dalyviai turi aptarti savo modelius komandose ir pateikti bendrą modelį (15-20 min).

Grupių modeliai reflektuojami (grupei iki 7 min).

II dalis

Situacija tęsiama:

Įsikūrę savo naujame būste, nusprendžiate nusipirkti automobilį, bet prieš tai – atnaujinti vairuotojo pažymėjimą. Keliaujate į už tai atsakingą instituciją ir ten jums pasako, kad reikės laukti kelis mėnesius, kol bus atnaujinti ir sutvar-

kyti jūsų duomenys, o tada – išduotas naujas vairuotojo pažymėjimas.

Prisimenate draugo pasakojimą, kad jis sumokėjo papildomus kelis šimtus eurų įstaigos darbuotojui ir jo vairuotojo pažymėjimas buvo atnaujintas tą pačią dieną.

Svarstote, kaip pasielgti.

1. Nepaisant keliamų nepatogumų, nusprendžiate neduoti kyšio ir palaukti mėnesį.	2. Siekdami pagreitinti procesą, įstaigos darbuotojui pasiūlote kelis šimtus eurų kyšį.

Dalyviai paprašomi statyti savo 3D modelį (5-10 min).

Moderatorius pateikia papildomą informaciją:

1. Po dviejų savaitių sulaukiate skambučio, kad jūsų naujas vairuotojo pažymėjimas jau paruoštas ir galite jį atsiimti. Viskas įvyksta greičiau, nei tikėjotės!	2. Įstaigos darbuotojai pasiūlo tekelių šimtų eurų kyšį, tačiau jūs atsakote, kad jį priimti ir apie įvykį praneša Specialiųjų tyrimų tarnybai (STT). Atnaujinto vairuotojo pažymėjimo greičiau negaunate, tačiau gaunate piniginę baudą už bandymą papirkti valstybės tarnautoją.

Dalyviai prašomi koreguoti/papildyti savo 3D modelį (5-10 min).

Dalyviai turi aptarti savo modelius komandose ir pateikti bendrą modelį (15-20 min).

Grupių modeliai reflektuojami (grupei iki 7 min).

III dalis

Situacija tęsiama:

Penktadienio vakarą vakarieniaujate su draugais. Jūsų draugė, dirbanti didelėje tarptautinėje korporacijoje, pasakoja apie nutikimą darbe. Jų įmonė dalyvauja didelės vertės viešajame pirkime. Įmonės vadovas yra ypač suinteresuotas laimėti pirkimą ir jūsų draugei liepė suorganizuoti

pietus su pirkimą skelbiančios ministerijos vadovu, o taip pat paruošti jam dovaną – 500 Eur vertės dovanų čekį apsipirkti viename prekybos centre ir 100 Eur vertės alkoholinį gėrimą. Jūsų draugė nėra tikra, kad šie veiksmai yra teisingi ir klausia jūsų patarimo.

1. Draugei rekomenduojate padaryti viską, ko prašo vadovas ir pačiai sudalyvauti susitikime, kad įgytų vertingų pažinčių.	2. Įspėdami apie galimas grėsmes, draugei rekomenduojate pasikalbėti su vadovu ir paraginti jį atsisakyti šios minties. Tuo atveju, jeigu vadovas nesutiks, atsisakyti dalyvauti organizuojant susitikimą ir perkant dovaną.

Dalyviai paprašomi statyti savo 3D modelį (5-10 min).

Moderatorius pateikia papildomą informaciją:

1. Draugė paklauso jūsų patarimo — ji suderina susitikimą su ministerijos vadovu. Susitikimo metu įteikiama dovana ir aptariamas potencialus bendradarbiavimas tarp įmonės ir ministerijos. Po kiek laiko įmonė laimi viešąjį pirkimą, apie kurį buvo kalbėta susitikimo metu. Žiniasklaida sužino įmonės ir ministerijos vadovų susitikimo detales – neskaidrus viešas pirkimas virsta skandalu, pradedamas tyrimas dėl korupcijos. Laimėtas viešas pirkimas yra anuluojamas, ministerijos atstovas palieka savo pareigas dėl išplieskusio skandalo, įmonei uždraudžiama dalyvauti viešuosiuose pirkimuose.	2. Draugė paklauso jūsų patarimo ir pasikalba su vadovu, pabrėždama, kad planuojami veiksmai yra nelegalūs ir įmonei gali grėsti kaltinimai korupcija bei aukšto rango pareigūnų papirkinėjimu. Vadovas sutinka atsisakyti šios idėjos ir įmonė sudalyvauja viešajame pirkime įstatymų numatyta tvarka. Įmonė laimi pirkimą.

Dalyviai prašomi koreguoti/papildyti savo 3D modelį (5-10 min).

Dalyviai turi aptarti savo modelius komandose ir pateikti bendrą modelį (15-20 min).

Grupių modeliai reflektuojami (grupei iki 7 min).

Moderatorius apibendrina, susieja su dėstoma antikorupcinio ugdymo medžiaga.

4. Galimybė išlikti sąžiningu moralinių dilemų kontekste

Metodo „Dilemų žaidimas“ taikymas integruojant antikorupcinio ugdymo temas į dalykų pamokas

Mokytoja(s) šį metodą taiko pamokoje, naudodama(s) su korupcijos problematika susijusias dilemas. Jų pavyzdžių galima rasti specialioje programėlėje „Correct or corrupt? (Correct or Corrupt, 2020; United Nations, 2020). Taip pat galima naudoti iš čia pateikiamas dilemas (Correct or Corrupt, 2020):

1. Tu planuoji eiti į pasimatymą: pavakarieniauti, o vėliau – į kiną. Tačiau pamiršai padaryti namų darbus, kurie turi būti atlikti jau kitą dieną:

- A. Nenoriai atidedi pasimatymą ir atlieki namų darbus.
- B. Tau nerūpi namų darbai. Juk vis dėlto – gyveni tik vieną kartą.
- C. Tavo klasiokas tau atsiunčia namų darbus, o tu jam duodi 10 eurų už tai.
- D. Atidedate pasimatymą, bet vis tiek neatlieki namų darbų.

2. Tavo draugas Tomas papasakojo, kad garaže „AUTO“ visada gaus transporto priemonės apžiūros lipduką. Šiame garaže nekyla problemų, kad jo perdarytas mopedas gali važiuoti 110 km/val greičiu, nes jie visiškai to netikrina:

- A. Tu reklamuoji garažo veiklą savo draugams ir pažįstamiems.
- B. Tu susimąstai ir daugiau niekada nebevažiuoji su Tomu.
- C. Tu paaiškini Tomui, kad mopedo apžiūra yra dėl tavo ir kitų saugumo.
- D. Tu praneši Tomo tėvams, kad jų sūnus važinėja nesaugiai.

3. Šiuo metu laikaisi vairuotojo teises vairavimo mokykloje. Vairavimo pamokos metu instruktorius tave pasikviečia ir pasako, kad jis gali paveikti vairavimo egzaminą. Jei sumokėsi jam 300 eurų, tikrai išlaikysi egzaminą:

- A. Tu nepriimi pasiūlymo ir apie įvykį pasišneki su tėvais. Tėvai apie viską praneša policijai.
- B. Tu papasakoji tėvams sukurta istoriją, jie tau duoda 300 eurų. Pinigus duodi instruktoriui. Kaip ir sutarta išlaikai egzaminą, daug nesimokęs.
- C. Tu papasakoji tėvams ir jie tau duoda 300 eurų instruktoriui. Tu juos atiduoti instruktoriui, išlaikai egzaminą, ir tada praneši apie šį nusižengimą anonimiškai.
- D. Pasiskaitai internete apie tokį instruktorių elgesį, surandi puslapį, kur galima anonimiškai pranešti apie tokius nusižengimus.

4. Savaitgalį su draugais eini į koncertą. Kadangi tau dar nėra 18 metų, tu esi vienintelis, kurio negalima įleisti:

- A. Tu supranti tai ir susitinki su draugais vėliau.
- B. Tu bandai pateikti į koncertą per kitą įėjimą.
- C. Tu pasiūlai apsaugos darbuotojui 50 eurų, kad tave įleistų.
- D. Tu susiorganizuoji netikrą dokumentą, kuriame būtų nurodytas reikiamas amžius.

5. Klasė balsuoja už gimtadienio dovaną klasės auklėtojui. Kurią dovaną laikai teisinga:

- A. SPA dovanų čekis.
- B. Brangus butelis vyno.
- C. Naminis tortas.
- D. Kačiukas.

6. Tau labai reikia gero balo iš tam tikro dalyko, kad vėliau galėtum pradėti studijuoti norimose studijose:

- A. Su tėvais nusprendi padovanoti mokytojai gražią dovaną
- B. Tu eini privačių mokamų pamokų pas mokytoją, tikėdamasis, kad tai pagerins tavo pažymį.
- C. Tu pats stipriai mokaisi egzaminui, netgi surandi grupę, kurioje gali mokytis.
- D. Tu pasiroši paruoštuką („špargalkę“).

7. Jūsų mokyklos futbolo komanda žais rungtynes su kitos mokyklos komanda. Prieš pat rungtynes tavo gera draugė Mija pricina prie tavęs ir prašo nepataikyti įvarčio. Kadangi tai – tavo komandos garbės ir čempiono titulo klausimas, tu atsakai jai – ne. Tačiau Mija tau pasiūlo atiduoti savo naują telefoną:

- A. Tu priimi Mijos pasiūlymą.
- B. Tu nenori nuliūdinti Marijos, bet ir nenori nepataikyti ir įvarčio. Pameluoji savo komandai, kad esi susižeidęs ir nežaidi.
- C. Nori išpildyti visus Mijos norus, todėl neimi telefono, bet ir neįspiri įvarčio progai pasitaikius.
- D. Aiškiai Mijai pasakai, kad niekas tavęs neveiks, net jūsų draugystė.

8. Tu esi jau studentas. Tau rytoj – egzaminas, tačiau neturi nei laiko, nei noro mokytis:

- A. Tu išgeri tris skardines energetinio gėrimo ir eini mokytis.
- B. Paprašai savo draugo, kad tau leistų nusirašyti egzamino metu.
- C. Nenuėini į egzaminą.
- D. Tu bandai gauti egzamino klausimus iš galimai žinančių studentų ir pasiūlai jiems 200 eurų ir gauni juos.

9. Jau antrą kartą patenki į situaciją, kai rytoj – egzaminas, o laiko ar noro mokytis neturi:

- A. Tu vėl nusiperki egzamino klausimus iš kitų studentų, kaip ir pirmą kartą.
- B. Internete bandai ieškoti senesnio egzamino klausimų ir atsakymų, kurie buvo nelegaliai patalpinti kitų studentų.
- C. Nuėjęs į egzaminą apsimeti sergančiu ir paprašai dėstytojo tau atidėti egzaminą.
- D. Peržiūri esminius dalykus užrašuose, tikėdamasis, kad to išlaikyti egzaminui užteks.

5. Korupcijos reiškinio tyrimas

Metodo „Grupinis tyrimas“ taikymas antikorupcinio ugdymo pamokos metu.

I etapas. Siūloma tema turėtų būti įdomi ir plati (galima analizuoti daugelio požiūriu, galima suskirstyti į potemes). Aptariant galimo tyrimo atlikimą būtina pateikti naudotinus, su tema susijusius šaltinius.

II etapas. Mokiniai suskirstomi į grupes, su kuriomis mokytojas(a) aptaria galimą tyrimo atlikimo eigą. Mokytojas(a) visos veiklos eigoje lieka konsultanto vaidmenyje, kuris stebi mokinių veiklą, o

pastebėjus grupės veikloje iškilusius sunkumus, padeda juos įveikti.

Metodo taikymas integruojant antikorupcinio ugdymo temas dalykų pamokose: Kokios visuomenės sritys paveiktos korupcijos ir kaip tai pasireiškia bei kokias pasekmes turi? Gali būti tyrinėjamas Lietuvos arba Europos atvejis. Mokytojas gali pateikti siūlomo nagrinėti teksto pavyzdį bei paskatinti mokinius savarankiškai internete rasti informaciją.

III etapas. Parengiami lapeliai su užrašytais sritimis: viešasis sektorius (pvz., švietimas), medicina, sportas, verslas, politika. Mokinių grupės išsitraukia lapelį, kuriame nurodyta jų tyrinėjama sritis.

IV etapas. Mokinių grupės, aptariusios galimą tyrimo atlikimo eigą, parengia planą, kurį aptaria su mokytoju(a).

Tyrimo eigos planas:

1. Tyrimo kriterijų sąrašo sudarymas (pvz., sportas – kas dalyvauja korupcinėje veikoje, kokios priežastys, kokia forma buvo įvykdyta korupcinė veika (kyšis, apgavystė ir pan.), ko buvo siekta, kokios pasekmės dalyviams, sporto šakai, šaliai, prevencijos formos ir pan.).
2. Tyrimo šaltinių sąrašo sudarymas.
3. Pasiskirstymas veiklomis grupėje.
4. Tyrimo atlikimo laiko planavimas.
5. Tyrimo rezultato pristatymo formos aptarimas.
6. Siūloma mokiniams rastus duomenis rinkti lentelėse (pavyzdys pateikiamas – žr. 10 lent.).

10 lentelė

Lentelės pavyzdys

Šaltinis/ pavadinimas, metai, straipsnio, tyrimo pavadinimas	Dalyviai	Korupcinė veikla (forma)	Priežastys	Pasekmės dalyviams	Pasekmės sporto šakai	Pasekmės šaliai	Korupcijos prevencijos formos
<i>Kova su korupcija sporte: Taryba priėmė išvadas (spaudos pranešimas, 2019 m. lapkričio 21 d.</i>	Sporto valdymo organai, sportininkai, treneriai	Kyšininkavimas, prekyba poveikiu, piktnaudžiavimas pareigomis, manipulavimas sporto varžybotomis; pinigų plovimas. Dopingas	Taisyklių nebuvimas esamų taisyklių dėl interesų konfliktų netinkamas įgyvendinimas, sukamųjų durų reiškinys	Netekimas galimybės tęsti sportinę karjerą.	Sporto reputacijai sąžiningumo ir sąžiningo žaidimo požiūriu.	Nepasitikėjimas šalies sportininkais bei šalies įvaizdžiui.	Pra-nešėjų apsauga.

Galima mokiniams pateikti konkretų tekstą.

Siūlomo teksto pavyzdys:

„D. Hillas „Europos klubui“ sakė, kad sportas visada susidurdavo su korupcija. Tačiau per pastaruosius 5-10 metų atsirado sporto korupcijos globalizacija. „Žmonės, gyvenantys kitame Žemės pusrutulyje, yra suinteresuoti dėl susitarimų Lietuvos futbolo varžybose. Tai ypatingas fenomenas“, – teigė jis. Svečias neabejoja, kad yra daug sąžiningų sportininkų, tačiau su krize sporte, anot jo, bando kovoti vos keletas. Labiausiai korumpuota sporto šaka D. Hillas vadina tenisą, kuris turi daug problemų dėl susitarimų. Nors su tuo kovojama teniso pasaulyje, tačiau pati sporto šaka yra labai palanki korupcijai – susitarti tereikia su vienu žmogumi ir labai sunku įrodyti, kad pralaimėta tyčia. Futbolas taip pat ta šaka, į kurią krypsta nesąžiningų lažybų rengėjų akys. Ir pinigai futbole yra milžiniški, jau nieko nestebina Čempionų lygos finalo lažybose statoma suma, siekianti milijardą eurų. Žurnalistą jaudina, kad neskaidrios lažybos būdingos ir paaušlių sportui“ (Transparency International, 2013b; Korupcija sporte, <https://www.transparency.lt/korupcija-sporte/>).

„Pasiūlymų dalyvauti susitarimuose asmeniškai sulaukė 15 proc. futbolininkų ir 20,5 proc. krepšininkų. 42,1 proc. krepšininkų ir 38 proc. futbolininkų nurodo, kad jiems yra tekę girdėti, jog spor-

tininkai bent kartą yra patyrę spaudimą įsitraukti į nesąžiningus susitarimus. 28 proc. futbolo ir 44 proc. krepšinio žaidėjų yra girdėję, kad jų kolegų dalyvavo susitarimuose dėl varžybų baigties (...). Gyventojų apklausos duomenimis, pusė respondentų imtųsi sankcijų, jei sužinotų, jog sportininkai žaidžia nesąžiningai. 60 proc. iš jų nebepalaikytų komandų, 51,2 proc. nebepirktų bilietų į sporto varžybas“ (Transparency International, 2013a; Nesąžiningi susitarimai sporte. Tyrimo rezultatai, 2013, https://www.transparency.lt/media/filer_public/2014/01/21/susitarimai_sporte_skaidres_prie_pranesimo_spaudai_01_21.pdf).

„...korupcija sporto srityje vyksta varžybų ir valdymo lygmeniu. Esama įvairių korupcijos formų – kyšininkavimas, prekyba poveikiu, piktnaudžiavimas pareigomis, manipuliavimas sporto varžybomis ir pinigų plovimas. Korupciją palengvina taisyklių nebuvimas arba esamų taisyklių dėl interesų konfliktų netinkamas įgyvendinimas, taip pat sukamųjų durų reiškinys viešajame ir privačiajame sektoriuose. Be to, korupcija gali būti susijusi su dopingu...“ (ES Taryba (2019). Kova su korupcija sporto srityje: taryba priėmė išvadas. Pranešimas spaudai).

Rekomenduojama:

- Aptariant planuojamo tyrimo atlikimą, priminti korupcijos sampratą, korupcijos formas, galias, priežastis ir pasekmes.
- Tyrime naudoti šiuos šaltinius: Transparency International (atliktų tyrimų ataskaitos), stt.lt (naujienu, metinės veiklos ataskaitos, atliktų tyrimų ataskaitos), portalų Delfi, 15 min. pateiktas publikacijas, publikuotas per paskutinius trejus metus. Mokiniai gali naudoti ir kitus šaltinius, jei randa svarbią informaciją pasirinkta tema.
- Skatinti mokinius atidžiai skaityti rastą medžiagą ir išskirti informaciją pagal kriterijus bei parengti rezultatų interpretacijas, kurioms sufor-

muluoti galima naudoti papildomus šaltinius.

- Tyrimo rezultatams apdoroti galima naudoti kiekybinius skaičiavimus Excel programa, vaizduoti diagramomis, bei pateikti rezultatų interpretacijas, išvadas, rekomendacijas (korupcijos rizikos sumažinimui). Rezultatus pasiruošti pristatyti skaidrių arba stendinių pranešimų (angl. k. *poster*) forma.

Organizuoti mini konferenciją, kurioje tyrėjų grupės pristatytų gautus rezultatus bei diskutuotų apie galimas korupcijos mažinimo priemones tyrinėtoje srityje. Kolektyviai išrinktus geriausiai parengtus pranešimus deleguoti atstovauti miesto moksleivių konferencijose.

6. Nepakantumo korupcijai raiška

Metodo „Akiniai ir IKT taikymas“ integruojant antikorupcinio ugdymo temas dalykų pamokose

I etapas. Mokytojas skelbia temos pavadinimą ir pateikia klausimus: „Skundimas ar pranešimas? Kuo skiriasi skundimas nuo atsakingo elgesio?“

II etapas. Taikomas QR kodo generatorius įkeliant pamokos probleminį klausimą „Kuo skiriasi skundimas nuo atsakingo elgesio?“ Aptariamasis gautas rezultatas, apibrėžiamos skundimo ir atsakingo elgesio sampratos.

III etapas. Mokiniai suskirstomi grupėmis, kurioms pateikiamos situacijos. Grupėms pateikiami skirtingų spalvų dveji akiniai (veikėjui, apie kurį pranešama ir pranešėjui/skundikui). Mokiniai vaidina situacijas naudojant *akinių* metodą. Analizuodami situacijas, mokiniai aptaria iš pranešėjo/skundiko ir skundžiamo asmens pozicijų.

1 situacija. Paulius P. neatliko namų darbų užduočių, nes iki vėlaus vakaro žaidė kompiuterinius žaidimus. Atvykęs į mokyklą, paprašė draugo, kad duotų nusirašyti namų darbus. Mokytoja, surinkusi namų darbus, įvertino teigiamai. Pamatęs vertinimą Pauliaus draugas apie šią situaciją papasakojo mokytojui.

2 situacija. Penktadienio vakarą Saulius vyko autobusu pas močiutę. Jis nenusipirko bilieto ir tikėjosi, kad pavyks nuvykti be jo. Tačiau kitas keleivis pamatė, kad Saulius važiuoja be bilieto ir apie tai pranešė autobuso vairuotojui.

3 situacija. Verslininkas nuolat vėluoja, nors ir nežymiai, pateikti dokumentus apie savo bendrovės veiklą ją kontroliuojančiai valstybės (ar savivaldybės) institucijai. Be to, bendrovės atskaitomybės dokumentai užpildomi nesilaikant tam tikrų, jiems keliamų formalių reikalavimų. Viešai demonstruodamas, jog „gailisi“ ir tarsi „atsiprašydamas“ už tokį savo elgesį, tikėdamasis, jog dokumentus priimanti valstybės (ar savivaldybės) institucija daromų aplaidžių veiksmų nevertins kaip pažeidimo, į situaciją pažvelgs „žmogiškai“, „nebiurokatiškai“, verslininkas priimamajame kartu su dokumentais palieka saldainių dėžutę ir gėlių puokštę. Valstybės tarnautojas įspėja verslininką dėl paliktos dovanos ir praneša apie tai Specialiųjų tyrimų tarnybai el. paštu: pranesk@stt.lt (situacija adaptuota ir pateikta iš Antikorupcinio vadovo verslui, psl. 49).

4 situacija. Skaistė pastebėjo, kad jos draugei Viltei mokytoja skiria daugiau dėmesio (dažniau pagiria, visada atsako į jos pateiktus klausimus). Ji supyko ir pradėjo kurti planą, kaip pakenkti Viltei, kad mokytoja suabejotų ja. Vieną rytą Skaistė priėjo prie mokytojos ir pradėjo pasakoti, apie Viltės dažną namų darbų nusirašinėjimą, pašaipas iš kitų klasės mokinių

5 situacija. Dvi draugės (Dana ir Rasa) – gydytojos, dirbančios kartu vienoje poliklinikoje, susipyko. Dana, apimta kerštingų jausmų, parašė anoniminį pranešimą Specialiųjų tyrimų tarnybai ir apskundė Rasą, neva ji imanti kyšius ir jų reikalaujanti iš savo pacientų. Netrukus prie Rasos namų durų, be išankstinio įspėjimo, pasirodė Specialiųjų tyrimo tarnybos agentai, kurie pradėjo atlikti kratą namuose.

Diskusijos metu aptariama, kaip jautėsi pranešėjas/skundėjas, kokios kilo abejonės, kas palaikė šį sprendimą? Ko tikėjosi pranešėjas? Kokie buvo apsisprendimo pranešti motyvai? Kaip turimi akiniai (ne)padėjo įsijausti į vaidmenį? Kodėl sakome, kad pranešėjas yra skundikas, jei ieško tiesos ir tvarkos, kuri padeda visiems gyventi geriau, saugiau, teisingiau? Diskusijos pabaigoje mokytoja(s) apibendrina, kuo skiriasi skundimas nuo pranešimo.

Pranešimas – informacijos pateikimas, siekiant bendros gerovės visuomenei. Kai išreiškiamas individualus nepakantumas korupcijai,

Rekomenduojama diskusijos metu:

✓ Aptarti, kodėl verta pranešti apie galimą korupcijos atvejį; įvardinti motyvus, kurie skatintų pranešti, būti aktyviais piliečiais; aptarti, kur galima pranešti, kaip vyksta pranešimo tyrimas, kokias apsaugas gali gauti pranešėjas?

✓ Aptarti, kaip viešojo sektoriaus organizacijos skatina darbuotojų ir piliečių atsakingą elgseną. Pavyzdžiui, Valstybinė mokesčių inspekcija. Galima aptarti institucijos tinklapyje paskyroje

Pavyzdys:

Rūta Skyrienė, asociacijos Investors' Forum vykdomoji direktorė, teigia: „Jeigu kyla gaisras, net nedvejodami kviečiame į pagalbą gaisrininkus, o vagystės atveju – skambinam policijai. Kodėl turime reaguoti kitaip, jei kažkas naudojasi visų mūsų neveiklumu ir vagia iš mūsų pačių kišenės? Pranešti apie nesąžiningą elgesį ir mokestinius sukčiavimus yra kiekvieno atsakingo piliečio pareiga“.

Andrius Užkalnis: „Pensijos, atlyginimai policininkams ir pašalpos iš oro nesiima, taip pat ir subsidijos teatrams. Kodėl aš vienas turiu visa tai išlaikyti? Tegu ir kiti prisideda. Žinau, yra VMI pasitikėjimo telefonas 1882“.

Martynas Tyla: „Jums juk nepatinka, kai iš jūsų vagia? Pavyzdžiui, man nepatinka, kai vagia muziką parsisiųsdami ją iš kažkur nelegaliai arba kai kažkas nelegaliai ją groja, pamiršdamas, jog atlikėjui už tai turėtų būti mokama. Ir visada esame dėkingi, kai mums apie tai praneša. Tai kodėl apie tuos, kurie praneša apie vagystę iš mūsų visų – nusuktus nuo valstybės mokesčius – mes vis dar neretai išgirstame sakant „įskundė“? Juk pranešė apie pikta ir įnešė indėlį, kad mūsų šalis taptų kiek geresnė. Gerbiu juos, nes man svarbu, kokioje aplinkoje gyvename, ir manau, kad geriausia padėka šiems neabejingiems žmonėms yra tiesiog nevadinti jų poelgių skundimu. Tikiu, kad kartu galime būti geresni. Ir jau ne kartą tai įrodėme“ (Šaltinis: Valstybinė mokesčių inspekcija, 2016).

tokiu būdu užkertamas kelias elgsenai, turinčiai žalos visuomenei. Tuo tarpu **skundimas** – informacijos teikimas, kai siekiama kitam padaryti nemalonumą, jį įskaudinti, pažeminti prieš kitus, pasakant apie jo poelgį, kuris nebūtinai yra kam nors žalingas. Skundimas žalingas visuomenei, kai skundas yra melagingas, šmeižiant iš keršto ar siekiant asmeninės naudos.

Žinių įtvirtinimui galima pasiūlyti mokinių grupėms pateikti žinomas situacijas, girdėtas iš praktikos arba sukurti patiems. Vertinant poelgį reiktų pateikti argumentus, kodėl, jų nuomone, tai – pranešimas ar skundimas.

„Pranešimas – ne skundas, o PASLAUGA visiems“ pateiktą informaciją. https://www.vmi.lt/cms/naujienos15//asset_publisher/RhcVEGBMAUy8/content/pranesimas-%E2%80%93-ne-skundas-o-paslaugavisiems;jsessionid=F01_61A99E-9EF9618359245B9C38F5855?accessibility=true (žiūrėta 2020 12 01)

✓ Aptarti, ką apie tai mano visuomenėje žinomi žmonės. Pavyzdys pateikiamas žemiau.

Metodo „IKT taikymas“ integruojant antikorupcinio ugdymo temas dalykų pamokose

Siūloma organizuoti fotografijų, piešinių ar socialinių reklamų konkursus.

Socialinių reklamų antikorupcine tema konkurso rezultatas – nepakantumo korupcijai vizualizacija, kuri gali būti naudojama kuriant socialines reklamas kitais formatais bei pristatoma mokyklos bendruomenei.

Priemonės: pamokos dalyviai naudojami išmaniaisiais telefonais ar kitais mobiliaisiais įrenginiais, kompiuteriais, turinčiais interneto ryšį.

I etapas. Pamokos dalyviai turi surasti ir nufotografuoti aplinkoje vaizdus, atitinkančius (simbolizuojančius) žodžius „raktas“, „taikinys“, „žaidimas“, „šešėlis“. Šitos nuotraukos turėtų tapti antikorupcinės reklamos pagrindu.

II etapas. Turėdami nuotrauką (pagrindą) pa-

Rekomenduojama:

- Prieš konkursą aptarti korupcijos sampratą, korupcijos formas, galias, priežastis ir pasekmes, kovos su korupcija galimybes. Galima pademonstruoti ir aptarti STT puslapyje pateiktas socialines reklamas.

- Aptarti konkurso taisykles, laimėtojo išrin-

mokos dalyviai kuria socialinės reklamos tekstą, jį maketuoja ant nuotraukos, naudodami įvairias programas (pavyzdžiui, skirtas piešimui ar nuotraukų redagavimui).

III etapas. Mokyklos Instagram and Facebook sukuriamas pranešimas, pavadintas, pavyzdžiui „Korupcijai – ne“. Šiame pranešime patalpina visos konkurso socialinės reklamos, nurodant jų autorius. Nurodomos balsavimo taisyklės ir periodas.

IV etapas. Mokyklos bendruomenės nariai balsuoja ir išrenka labiausiai patinkančią socialinę reklamą, skirtą kovai su korupcija. Konkurso organizatoriai paskelbia konkurso laimėtoją Instagram ar Facebook paskyroje. Laimėtojo socialinė reklama gali būti rodoma mokyklos patalpose išmaniuose ekranuose.

kimo sąlygas, socialinių reklamų viešinimo klausimus, siekiant nepažeisti autorinių teisių nuostatų.

- Skatinti mokinius veikti kūrybiškai ir geranoriškai, gerbti skirtingus požiūrius ir veikimo metodus.

Ugdamosios veiklos 9–10 (I-II gimnazijos) ir 11-12 (III-IV gimnazijos) klasėms

Praktiniai ugdomųjų veiklų pavyzdžiai

1. Korupcijos samprata

1 užduotis. Mokytojams rekomenduojama nuolatos skatinti mokinius skaitant aktyviai mąstyti. Todėl *prieš korupcijos sampratos teksto nagrinėjimą* mokiniai prisimena, ką ta tema jau žino (*1 pavyzdys*). Aktyvūs skaitytojai įsivaizduoja, ko jiems tekste ieškoti, o perskaitę įver-

tina, ką sužinojo. Ž-N-S strategija padeda, prieš pradėdant skaityti tekstą, prisiminti, kas jau žinoma. Toliau ši strategija leidžia mokiniams, keliant klausimus, į kuriuos norėtų rasti atsakymą, numatyti, apie ką skaitys ir susisteminti tai, ką perskaitę sužinojo.

1 pavyzdys

ŽNS

Tema: _____

Ž Ką jau žinau?	Ž Ką jau žinau?	S Ką sužinojau?

2 užduotis. Mokiniai dirbdami grupėmis nagrinėja *korupcijos sampratą* ir pildo pasirinktinai *Korupcijos sąvokos apibrėžimo schemą (2 pavyzdys)* arba *Sąvokos ir apibrėžimo teksto struktūros schemą (3 pavyzdys)*. Visos grupės pildo tą pačią schemą. Užpildžius schemą mokiniai kartu su mokytoju ją aptaria, papildo vieni kitų idėjomis.

Korupcijos sąvokos paaiškinimus mokiniai gali rasti šiuose šaltiniuose:

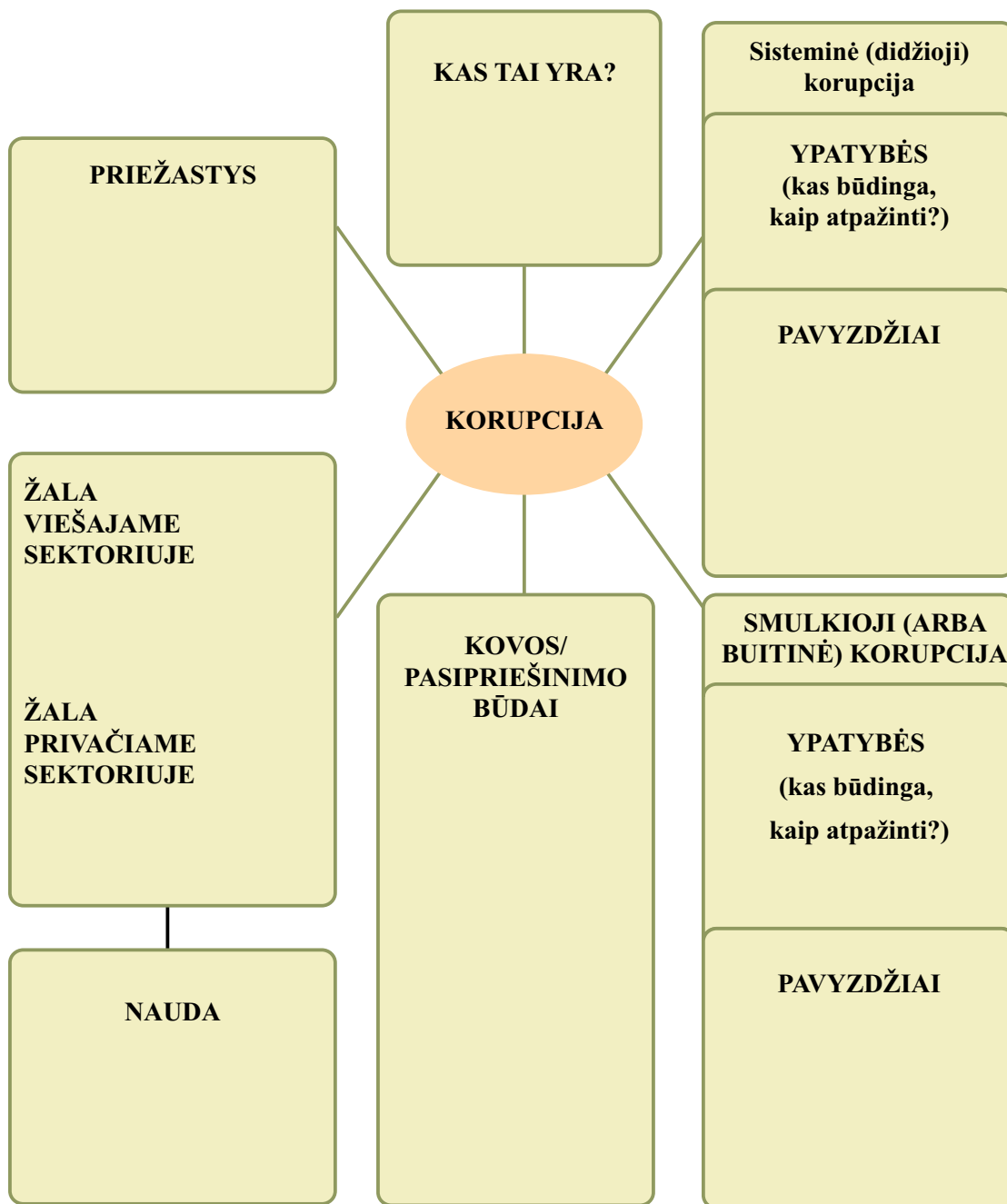
- *korupcijos sąvoka* apibūdinta šios metodinės priemonės teorinėje medžiagoje, kurią galima duoti nagrinėti mokiniams;

- antikorpucinio švietimo mokymosi sistema www.skaidrumozenklelis.lt (norint pamatyti informaciją būtina mokinio asmeninė registracija su Facebook arba Google paskyra);

I dalis. Kur pasireiškia korupcija? Kokios jos atsiradimo priežastys? <https://www.youtube.com/watch?v=aUrC1i-ATn4> (žiūrėta 2020 12 01);

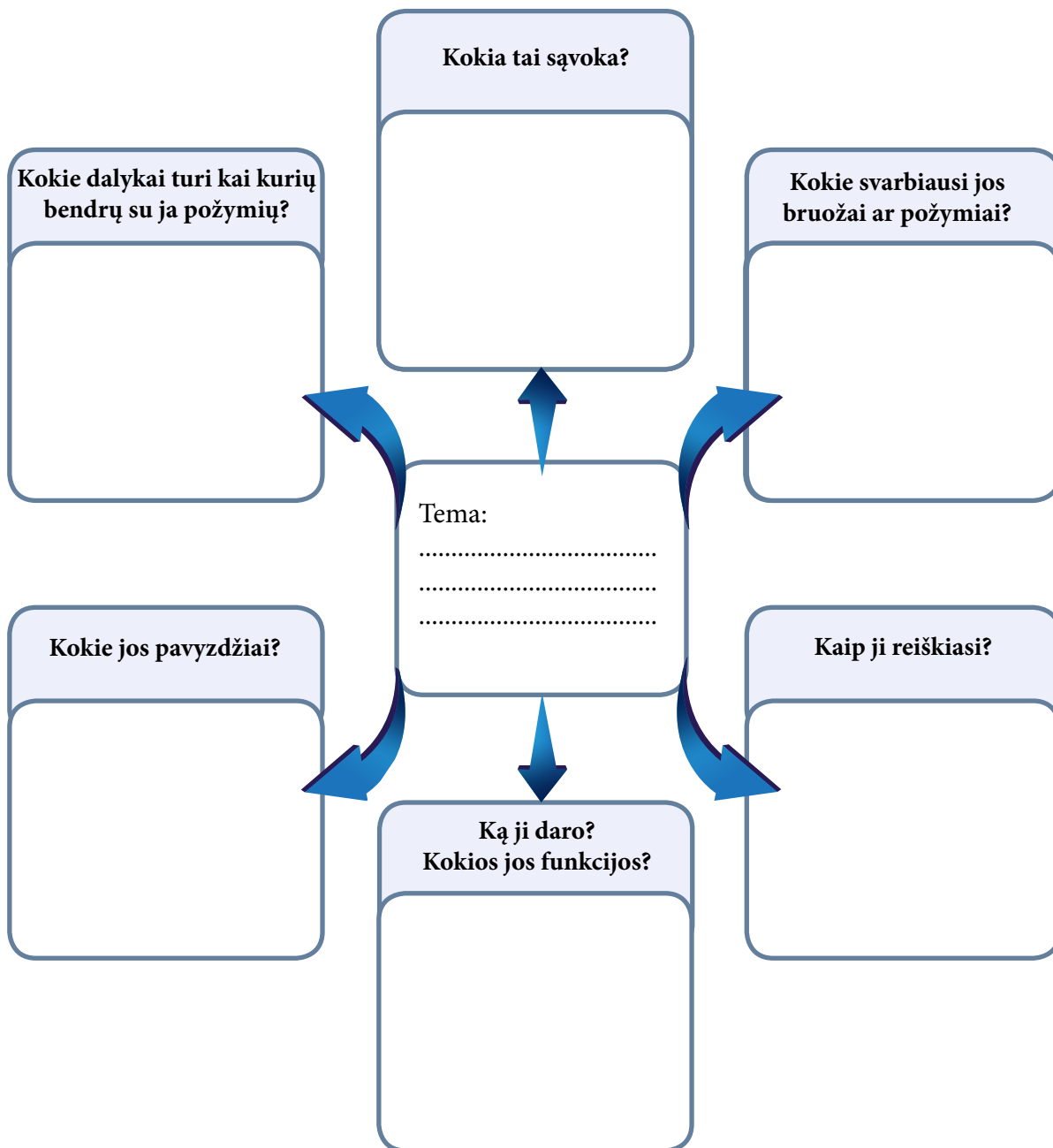
II dalis. Korupcijos pasekmės. Kokias grėsmes šis reiškinys sukelia visuomenei? https://www.youtube.com/watch?v=yFFJQa6_OVo (žiūrėta 2020 12 01).

KORUPCIJOS SĄVOKOS APIBRĖŽIMO SCHEMA

SAVOKOS IR APIBRĖŽIMO TESTO STRUKTŪROS SCHEMA

Ką reiškia suprasti sąvoką

3 užduotis. Ratu pagal abėcėlę.

Šis metodas tinka tada, kai mokiniai turi gana tvirtą žinių pagrindą.

Kaip ją taikyti?

1. Kiekvienas mokinytis arba grupė gauna „Ratu pagal abėcėlę“ strategijos lentelę (žr. 4 pavyzdys).

2. Mokiniai turi sugalvoti su nagrinėjama

tema susijusį terminą arba asociaciją, pradedančius kiekviena iš abėcėlės raidžių. Per nustatytą laiką reikia užpildyti kuo daugiau „Ratu pagal abėcėlę“ langelių. Mokiniai paėiliui arba grupės atstovas perskaito sugalvotas asociacijas.

4 pavyzdys

Ratu pagal abėcėlę

Tema: KORUPCIJA

A	B	C	Č	D	E	F
G	H	I	J	K	L	M
N	O	P	R	S	Š	T
U	V	Z	Ž			

2. Kodėl žmonės įsitraukia į korupciją? Skirtingi požiūrių aspektai.

1 užduotis. Taikomas „Durstinio“ metodas. Mokiniai suskirstomi į 5 darbo grupes, vadinamomis „namų grupėmis“. Šiame **pirmame** „Durstinio“ metodo **etape** kiekviena mokinių „namų grupė“ gauna po vieną skirtingų požiūrių į korupciją aspektą (*5 pavyzdys*). Iš pradžių mokiniai pateiktą medžiagą išanalizuoja individualiai, paskui visi kartu ją peržvelgia, padiskutuoja, susitaria ir išrenka svarbiausius nagrinėjamo požiūrio 3-5 aspektus: kaip pateiktu aspektu korupcija vertinama? kokios išvados daromos? Šioje grupėje kiekvieno mokinio atsakomybė yra labai didelė, nes kiekvienas iš jų taps tam tikros srities ekspertu ir tai, ko pats išmoko dirbdamas savo grupėje, turės perteikti kitiems grupės nariams ir jau negalės pasinaudoti kitų grupės narių darbo vaisiais (tai yra įmanoma atliekant darbą grupėse).

Antras etapas. Persigrupavimas. Darbas „ekspertų“ grupėse. Mokiniai sugrupuojami į naujas „ekspertų“ grupes. Kiekvienoje „ekspertų“ grupėje yra po mokinį iš kiekvienos „namų grupės“. Šiame etape mokiniai tampa ekspertais,

kurie nagrinėta požiūrio į korupciją aspektą perteiks „ekspertų“ grupėse. Kiekvienas iš jų atlieka dvejopą vaidmenį: viena vertus, jie yra mokytojai ir perteikia tai, ką patys sužinojo ir išmoko, taip pat jie yra ir mokiniai, nes gauna naujos informacijos iš kitų darbo grupių atstovų ir turi ją užfiksuoti.

Trečias etapas. Grįžimas į „namų“ grupę. Žinių „pasidalijimas“. Grįžę į „namų“ grupes mokiniai tarpusavyje pasidalija tuo, ką sužinojo iš kitų ekspertų, patikslina ir papildo vienas kito žinojimą, turi galimybę išsiaiškinti, pasitikslinti, kas buvo neaišku, ir aptarti, apibendrinti sukaup-tą informaciją. *Įsivertinimas.* Taikant šį metodą mokinių žinios tikrinamos ir vertinamos dviem būdais. Pirma, įvertinamas mokinių individualus darbas, t. y. kaip kiekvienam mokiniui pasisėkė atlikti eksperto vaidmenį ir išsiaiškinti kitiems tai, ką sužinojo. Antra, jie aptaria ir įsivertina bendrą darbą: kaip efektyviai jiems pavyko dirbti kartu grupėse. Taigi mokiniai gauna ne tik individualų įvertinimą, bet ir grupės darbo įvertinimą.

5 pavyzdys

Skirtingi požiūriai (pavyzdys)

1 grupė. *Ekonominis požiūris*

Ekonomistai korupciją laiko laisvąją rinką griauančia išorine jėga, ypatingai pasireiškiančia tada, kai vyriausybės ar kiti stiprūs rinkos dalyviai imasi rinkos reguliavimo vaidmens, tačiau esama argumentų, kurie leidžia korupciją integruoti ir į laisvos rinkos raidos modelį. Remiantis ekonominiais paskaičiavimais, didžiausios korupcijos keliamos problemos siejamos su investicijų netekimo grėsme ir didėjančia turtine atskirtimi tarp visuomenės sluoksnių. Kita vertus pripažįstama, kad tam tikros nacionalinės ir tarptautinės korupcijos apraiškos gali paskatinti užsienio investicijas ir net padidinti šalies BVP. Pvz., kai kurių Afrikos žemyno šalių vyriausybės susitarė su Vakarų investuotojais, kad leis naudotis didžiuliais derlingos žemės plotais pramoniniu būdu auginti tam tikras kultūras eksportui. To pasekmėje išaugo tų šalių BVP (ypač stambųjų verslininkų ir valdžios pajamos), tačiau daugybė smulkių ūkininkų neteko žemės ir nuskurdo.

2 grupė. Antropologinis ir sociologinis požiūris

Antropologiniu ir sociologiniu požiūriu korupcinis elgesys yra natūralus ir įprastas kiekvienos visuomenės dalies atstovų elgesys siekiant galios, turto ir siekiant išlaikyti turimą valdžią bei įtaką. Statistinių duomenų analizė ir sociologiniai tyrimai atskleidžia ryšius tarp aukštesnio korupcijos lygio ir didelės visuomenės dalies skurdo, nors kartu pastebima, kad iš esmės terpe korupcijai sukuria pinigai ir valdžia, tiksliau, piktnaudžiavimas valdžios ir pinigų teikiamomis galimybėmis įtvirtinti savo galią. Susidaro korumpuotos asmenų grupės su savitomis elgesio normomis, savitu identitetu ir kalba, tarp jų ir likusios visuomenės dalies įvyksta susvetimėjimas. Sociologų pastebėjimu, aukštas korupcijos lygis labiau būdingas skurdžioms besivystančioms šalims, o žemiausias – turtingoms protestantiškoms visuomenėms.

Analizuojant korupciją antropologiniu požiūriu nesiremiama universaliu korupcijos apibrėžimu, bet dėmesys sutelkiamas į korupcinės aplinkos socialines realijas, stengiantis žvelgti iš atitinkamose situacijose dalyvaujančių žmonių perspektyvos.

3 grupė. Teisinis požiūris

Teisiniu požiūriu korupcija yra nusikaltimas, kurio pagrindas yra privačių ir viešųjų interesų konfliktas. Korupcijos prevencija vykdoma persekiojant korupcines veikas vykdančius asmenis ir jų grupes, tobulinant teisinę bazę, griežtinant atsakomybę ir vykdant visuomenės teisinį švietimą. Tačiau įstatymų leidėjai gali įteisinti tam tikras korupcijos formas teisės aktais (pvz., leisti politikams valdyti žiniasklaidos priemones, „suderinti“ interesus, tam tikroms asmenų grupėms leisti naudotis mokesčių lengvatomis), pakludami lobistų įtakoms ar tiesiog palikdami įstatymų spragas. Gali atsitikti taip, kad pati teisinė sistema tampa korupcijos įkaite nepaisant to, kad įstatymų leidybos ir teisėsaugos institucijos turi pačias veiksmingiausias priemones kovai su korupcija.

Todėl labai svarbu, kad visa visuomenė turėtų aiškų supratimą, kas yra korupcija, jos netoleruotų ir reikalautų atskaitomybės iš įvairių lygių valdžios instancijų.

4 grupė. Psichologinis požiūris

Psichologija jokių žmogaus poelgių nevertina moraliniu ar teisiniu požiūriu, tačiau ieško vidi- nių (psichologinių) priežasčių, paaiškinančių, kodėl žmogus taip elgiasi.

Psichologiniu požiūriu korupciniai ryšiai gali būti paaiškinti kaip tipinės interakcijos, sąlygotos asmenų turto ir galios asimetrijos. Tai prisitaikymo arba gynybos mechanizmas, kuriuo pasinaudoti labiau linksta nelaimingi, savęs nerealizuojantys žmonės, ypač patiriantys nesaugumo, apmaudo, pažeminimo ir pavydo jausmus. Tačiau empatiškai asmenys ir tie, kam būdinga patirti stiprų gėdos jausmą, į korupcines veikas įsitraukia rečiau. Taip pat ir laimingi, gyvenimu patenkinti žmonės vengia rizikingų ir tuo labiau nusikalstamų poelgių, kurie galėtų sumažinti jų laimę. Pastebima, kad įsitrau-

4 grupė. Psichologinis požiūris

kusieji į korupcines veikas asmenys patiria tam tikrą bendrumą, tampa vienos grupės nariais, tačiau izoliuojasi nuo visuomenės. Tokių grupių nariams būdingas nepasitikėjimas kitais, jiems nepriklausančiais asmenimis. Tokių grupių nariai su nepasitikėjimu žvelgia į tuos, kas gina viešąjį interesą, nes, sutelkę dėmesį į savo privačius interesus, jie nebegali suvokti bendrojo gėrio ir visuomenės poreikių.

5 grupė. Etinis požiūris

Etiniu požiūriu vertinant, korupcija prieštarauja universaliems dorovės dėsniams arba konkrečioms visuomenės viešiesiems interesams. I. Kanto suformuluotas dorovės dėsnis (kategorinis imperatyvas) įsakmiai kviečia vadovautis tik tomis taisyklėmis, kurios gali būti universalizuotos ir visuotinai praktikuojamos. Ar galėtų būti išleistas įstatymas, įpareigojantis visus žmones elgtis korumpuotai – sudarinėti slaptus sandorius, slėpti savo tikruosius interesus, imti ir duoti kyšius? – Ne, nes tai sunaikintų žmonių tarpusavio pasitikėjimą ir sužlugdytų visuomenės institutus. Vadinasi, korupcija prieštarauja universaliam dorovės (moralės) dėsniui. Pareigą vadovautis sąžiningumo, skaidrumo ir nesavanaudiško tarnavimo visuomenės interesams principais ypatingai akcentuoja deontologinė etika.

Utilitariniu, reliatyvistiniu ar situacinės etikos požiūriu būtų sudėtinga korupciją kategoriškai pasmerkti. Pavyzdžiui, jei nedora valdžia įkalino nekaltą asmenį, ar nebūtų galima pabandyti kyšio pagalba jį išlaisvinti. Utilitariniam požiūriui yra būdinga neigti pareigų ir universalių taisyklių svarbą. Vietoj to kviečiama siekti kuo didesnės naudos ir gyvenimo kokybės kuo didesniai žmonių skaičiui. Nors utilitariniu požiūriu kai kurias korupcines veikas būtų galima ginti kaip „gerus darbus“, tačiau apibendrintai vertinant savanaudiški korumpuotų asmenų siekiai yra nesuderinami su pagrindiniu utilitarinės etikos principu siekti kuo daugiau laimės kuo didesniai žmonių skaičiui.

3. Koks yra pasaulis iš esmės?

1 užduotis darbo grupėmis. Diskutuodami išsakykite savo požiūrį į pasaulį – ar jis iš esmės geras, ar iš esmės blogas? O koks yra žmogus? Kokią patirtį įgyjame šeimoje? Kaip mus ugdo šeima? O kaip mus paveikia patirtis vaikų darželyje ir mokykloje? Kaip žmogų keičia darbo, profesinės veiklos patirtis?

Panagrinėkite *pirmajame šaltinyje* pateiktus požiūrius į pasaulį ir žmogų, padiskutuokite apie senovės graikų mąstytojų, Biblijos, Konfucijaus, Aristotelio ir Ž. Ž. Ruso požiūrius, kuriems iš jų pritartumėte, kuriems ne? Kodėl?

Mokiniai pristato savo diskusijos santrauką ir išvadas klasei.

1 šaltinis

Požiūrių į pasaulį įvairovė

Graikų išminčiai manė, kad kadaise Visata egzistavo kaip Chaosas, tai yra pirminis netvarkingas būvis, kurį Kūrėjas sutvarkė ir pavertė Kosmosu. Senovės graikams Kosmosas – tai ne erdvė, o Visatos tvarkos ir harmonijos pagrindas. Šia prasme galima sakyti, kad viskas kas gera, gražu ir teisinga kyla iš Kosmoso.

Panašiai manė ir žymus Kinijos išminčius Konfucijus, mokęs, kad visa tai kas tobula ir teisinga yra užfiksuota žvaigždėse, todėl valstybių sąranga ir žmonių santykiai turi atitikti dangaus tvarką.

Pradžios knygoje (žydų Toros ir krikščionių Biblijos 1-oje knygoje) rašoma, kad Dievas sukūrė pasaulį ir matė, kad tai yra gera. Taigi, pasaulis buvo sukurtas kaip geras, tačiau piktnaudžiaudami laisve žmonės sukėlė radikalius pokyčius ir taip atsirado pasaulyje blogis. Protestantiškuoju požiūriu, šis pokytis buvo toks radikalus, kad iš esmės paveikė žmogaus prigimtį ir pakeitė žmonių santykius: žmonės tapo iš prigimties pikti ir savanaudžiai, linkę daryti blogus darbus. Akivaizdus pavyzdys – Adomo ir Ievos sūnus iš pavydo nužudo savo brolių...

Graikų filosofas Aristotelis rašė, kad žmogus iš prigimties turi dvi rimtas ydas nes yra linkęs į gašlumą ir agresyvumą. Siekdami tikslo gyventi darnų bendruomeninį gyvenimą (kitai sakant, gyventi draugiškai ir laimingai) žmonės turi dėti nuolatines pastangas ugdytis dorybes – teorines nuostatas ir praktinius įpročius – elgtis draugiškai, kilniai ir tei-

singai. Taigi, etišku žmogumi tampama tik nuolat mokantis ir ugdant save kaip protingą būtybę.

Kitaip galvojo žymus prancūzų mąstytojas J.J.Rousseau, pasiūlęs vadinamąją „kilnaus laukinio“ teoriją, pagal kurią žmonės gimsta iš esmės geri ir tokie lieka tol, kol nepatiria demoralizuojančio „sugedusios“ visuomenės poveikio. Pagal šį autorių, mes būtume kilnūs ir draugiški, tačiau sociumas mus išmoko meluoti, apsimetinėti, sukčiauti, elgtis savanaudiškai ir agresyviai. Prisitaikydamas prie „sugedusios“ (korumpuotos) aplinkos, individas irgi „sugenda“ kad išliktų.

Žmogaus prigimties polinkio į gėrį ir blogį problema giliai ir išsamiai nagrinėjama įvairių pasaulio religijų mokymuose (doktrinos). Senovės graikų pasaulėžiūrai buvo būdinga dieviškomis savybėmis pasižyminčių herojų mitologija, įvairiais pavidalais pasireiškianti ir šiuolaikinėse religinėse bei pasaulėžiūrinėse sistemose. Kai kurios indiškos kilmės religijos tiesiog kviečia žmogų tapti dievu. Krikščionybė tuo tarpu skelbia (moralinį) žmogaus nuopuolį, kurio žmogus savo jėgomis nebegali įveikti. Nepataisomą žmogaus prigimties sugedimą ir polinkį į nuodėmę ypač pabrėžia protestantiška teologija. Katalikiškai pasaulėžiūrai būdingas labiau optimistinis požiūris į žmogaus prigimtį ir galimybes tobulėti, o štai islamo doktrina neturi gimtosios nuodėmės sampratos ir išvengia žmogaus prigimties gerumo ar blogumo dilemos, tiesiog reikalaujama paklusnumo Dievui.

2 užduotis darbo grupėms. Perskaitykite ištrauką iš Ričardo Gavelio knygos „Sun Tzu gyvenimas šventame Vilniaus mieste“ (2 šaltinis). Padiskutuokite ar sutinkate su knygos veikėjo požiūriu į pasaulį? Kaip manote, koku būdu pasaulį galima patobulinti? Ar teko girdėti prieš kelis dešimtmečius Lietuvoje įprastą posakį: „Taip radom, taip paliksim“ Kaip jį suprantate? Kaip jį suprantate, pateisinate ar nepateisinate?

2 šaltinis

Ištrauka iš Ričardo Gavelio knygos:

„Tąsyk jis netyčia išdavė man savo didžiąją paslaptį, kurios vėliau jau niekad nepanoro darsyk pripažinti.

Pasaulis be galo netobulas, sūneli, - pasakė kone skiemenuodamas. – Jį derėtų perdaryti iš naujo, tačiau tai pernelyg sudėtinga. Tačiau galima jį šiek tiek patvarkyti... Išrinkti kai kurias jo vietas ir truputį permontuoti, labai atsargiai...

Galima išmontuoti kai kuriuos žmones, kai kuriuos atodūsius, kai kurias jūras... Kai kuriuos vabzdžius, kai kurias nuojautas, kai kuriuos debesis... Mokslininkai juk gali permontuoti atomų branduolius... Dievas tuos branduolius sutvėrė vienaip, o mokslas perdaro savaip... Bet Dievas juk dar sutvėrė varles bei kosminius ūkus. Daugybę netobulų dalykų.“ (2002, p.34).

3 užduotis darbo grupėmis. Mokiniai suskirstomi į keturias darbo grupes, kurios dvi gina požiūrį, kad pasaulis ir mūsų visuomeninis gyvenimas yra pakankamai geras, tad jo tobulinti neverta, o kitos dvi – argumentuoja kodėl ir kaip pasaulį reikia tobulinti.

4. Kas laimi: teisingas ar neteisingas žmogus?

1 užduotis mokiniams. Kiekvienas mokinys gauna vieną iš dviejų priešingų požiūrio pozicijų. Dalis nagrinėja Sokrato požiūrį, kuris teigia, kad valstybėje teisingumas yra geriau už neteisingumą, kita dalis – Trasimacho požiūrį, kuris teigia, kad *neteisingumas yra stipresnis, o neteisingo žmogaus gyvenimas yra geresnis, negu teisingo* (3 šaltinis). Kiekvienas mokinys individualiai išsinagrinėja medžiagą ir parengia argumentus nagrinėtam požiūriui apginti. Kad tai būtų lengviau padaryti, galima dirbti poroje su kitu mokiniu, besirengiančiu ginti tą pačią požiūrio poziciją ir argumentus pasiruošti kartu. Galima dirbti ir grupėmis po 3–4 mokinius.

Kai mokiniai parengs argumentus, atsitiktine tvarka sudaromos poros, turinčios skirtingas pozicijas. Galima sugrupuoti ir keturis mokinius, iš kurių du turi vienokius požiūrio teiginius, o kiti du – kitokius. Kiekvieno požiūrio atstovai paei-

liui kuo įtikinamiau pristato savo poziciją. Savo poziciją pristatant vienai pusei, kitai visai neleidiama kištis. Mokiniai atvirai diskutuoja, smarkiai kritikuodami priešingą pusę ir atremdami jų pusę išsakytą kritiką. Po diskusijos mokiniai pasikeičia pozicijomis ir kitą poziciją pristato taip kruopščiai, visapusiškai, įtikinamai ir tvirtai, kaip tik gali. Geriausia mokinius apie tai iš karto perspėti, kad jie labiau klausytųsi priešininko kalbų!

Integracija: mokiniai atsisako savo pozicijų, mėgina susitarti ir prieiti prie vienos nuomonės sintetindami tas dvi pozicijas. Diskusijos etapai pateikti 6 pavyzdyje.

Mokinių refleksija susijusi su jų kaip poros/grupės veikla: kokiais dviem būdais mūsų pora/grupė veikė gerai? Koku būdu kitą kartą galėtume dirbti geriau?

3 šaltinis

Sokrato ir Trasimacho ginčas

Vyksta ginčas tarp Sokrato ir Trasimacho. Sokratas teigia, kad valstybėje teisingumas yra geriau už neteisingumą, o Trasimachas pavadina Sokratą naivuoliu ir teigia, kad neteisingumas yra stipresnis, o neteisingo žmogaus gyvenimas yra geresnis negu teisingo:

„Naivuoli Sokratai, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad teisingas žmogus, palyginus su neteisingu, visur pralaimi. Pirmiausia sandėriuose, kai vienas su kitu imasi kokio bendro reikalo: tu niekur nerasi, kad, galutinai atsiskaitant, teisingasis gautų daugiau negu neteisingasis – jis visada pralaimi. Toliau – santykiuose su valstybe: kai reikia mokėti mokesčius, teisingasis, tokį patį turtą turėdamas, įneša daugiau pinigų, o neteisingasis – mažiau; o kai reikia gauti, teisingasis nieko negauna, o neteisingasis gerai pasipelno. Kai vienas ir kitas užima kokią nors vietą valdžioje, net jei teisingais neturėtų jokių kitų nuostolių, nukenčia jo namų reikalai, nes jis neturi laiko jais užsiimti, o iš valstybės reikalų jis negali pasipelnyti, nes yra teisingas. Be to, jis sukelia giminaičių ir pažįstamų nepasitenkinimą, nes, nenorėdamas pažeisti teisingumo, atsisako jiems padėti. O neteisingam žmogui viskas klostosi priešingai. Aš kartoju tai, ką tik ką sakiau: valdžios turėjimas suteikia daug pranašumų.

Samprotaujant sofistiškai, galima įrodyti bet ką. Sokratas nesutinka su sofisto Trasimacho požiūriu į teisingumo ir neteisingumo santykį, tačiau neskuba to atvirai pasakyti, padėdamas pašnekovui pačiam samprotauti ir atrasti tiesą. Sokratas kalba:

„...noriu, kad apsvarstytumė viską iš eilės. Tad koks yra santykis tarp teisingumo ir netei-

Jeigu nori nuspręsti, kiek asmeniškai naudingiau būti neteisingam negu teisingam, turi šitai turėti galvoje. Lengviausiai tai suprasi, jeigu imsi neteisingumą labiausiai išbaigtu pavidalu, kai klesti kaip tik tas, kuris pažeidė teisingumą, o neteisingumo auka, vis dėl to nesiryžusi nusižengti teisingumui, yra itin apgailėtinoje būklėje.

Tokia yra tironija. Jinai čia iš pasalų, čia jėga grobia tai, kas jai nepriklauso – šventyklų ir valstybės, asmeninę ir visuomeninę turtą, - ir ne palaipsniui, bet vienu kirčiu. Jei paskiras asmuo padaro tik dalį šių nusikaltimų, jis yra baudžiamas ir užsitraukia didžiausią gėdą. Tokius žmones vadina šventvagiais, vergų grobikais, įsilaužėliais, plėšikais, vagimis – pagal tai, kokį nusikaltimą jie padarė. O jei kas ne tik atima iš piliečių turtą, bet ir juos pačius paverčia vergais, tokius žmones, užuot pavadinę kuriuo nors gėdingu vardu, vadina klestinčiais ir laimingai gyvenančiais ne tik tėvynainiai, bet ir svetimtaučiai kaip tik todėl, kad žino: toksai žmogus visiškai įgyvendino teisingumą. Tad neteisingumas, Sokratai, jei jis didelio masto, yra stipresnis už teisingumą, jame daugiau laisvės, jėgos ir valdingumo; teisingumas, kaip jau iš pradžių sakiau, yra tai, kas naudinga stipresniajam, o neteisingumas yra naudingas ir pravartus pats savaime.“

singumo? Juk buvo pasakyta, kad neteisingumas yra galingesnis ir stipresnis už teisingumą. Tačiau jei teisingumas yra išmintis ir dorybė, tai lengva bus įrodyti, kad jis yra stipresnis už neteisingumą, nes neteisingumas yra nemokšiškas. Niekas to negalėtų paneigti. Bet aš, Trasimachai, nenoriu taip paprastai išspręsti to klausimo. Veikiu štai kaip: ar tu pripažįsti, jog

valstybė gali būti neteisinga ir mėginti neteisingai pavergti kitas valstybes ir laikyti jas savo valdžioje?

– Kaipgi nepripažinsi? – atsakė jis. – Ypač tai gali padaryti geriausioji iš valstybių, tobula savo neteisingumu.

– Suprantu, – tariau, – kad tai tavo teiginys. Bet aš štai kaip į tai žiūriu: ar valstybė, užvaldžiusi kitą valstybę, savo galybę išlaikys be teisingumo pagalbos, ar būtinai turės pasitelkti teisingumą?

– Jeigu, kaip tu ką tik pasakei, teisingumas yra išmintis, tai turės pasitelkti teisingumą, o jei yra taip, kaip aš sakiau, – tai neteisingumą.

– Puiku, Trasimachai <...> padaryk man dar tokį malonumą ir pasakyk: ar valstybė arba kariuomenė, arba plėšikų ir vagių gauja, arba kokia kita žmonių grupė, kuri bendrai imsis kokios nors neteisybės, galėtų, tavo nuomone, ką nors laimėti, jei tie žmonės vieni su kitais elgtųsi neteisingai?

– Negalėtų.

– O jeigu nesielgtų neteisingai? Tada geriau sektųsi?

– Aiškus dalykas, kad geriau.

– Mat, Trasimachai, neteisingumas sukelia tarpusavio nesantaikas, vaidus, neapykantą, o teisingumas – santarvę ir draugystę. Ar ne taip?

– Tegul bus taip, – atsakė jis, – nenoriu tau prieštarauti.

– Gerai darai, gerbiamasis. Pasakyk man dar štai ką. Jei neteisingumui, kur tik jis atsiranda, yra būdinga sukelti neapykantą, tai argi jisai, atsiradęs tarp laisvų žmonių ar vergų, neprivers jų vienas kito neapkęsti, vaidytis ir ar nepasidarys neįmanoma ką nors bendrai veikti?

– Tikrai pasidarys.

– O jeigu jis atsiras tarp dviejų žmonių, ar neišsiskirs juodu, ar nepradės vienas kito neap-

kęsti, ar nepasidarys priešai ir vienas kitam, ir teisingiesiems?

– Pasidarys, – atsakė Trasimachas.

– O jeigu, nuostabus žmogau, neteisingumas atsiranda tik viename žmoguje, ar jis praras savo galią, ar turės jos nė kiek ne mažiau?

– Tegul turi jos nė kiek ne mažiau!

– O neteisingumo galia tokia, kad vis tiek, kur jis atsiranda – valstybėje, gentyje, kariuomenėje ar kokioje kitoje bendrijoje, – pirmiausia padaro neįmanoma veikti sutartinai, nes sukelia nesantaiką ir vaidus, vidaus ir išorės priešišumą, taip pat ir teisingo priešininko atžvilgiu. Ar ne taip?

– Taip.

– Aš manau, kad ir viename žmoguje neteisingumas veikia taip, kaip reikalauja jo prigimtis: pirmiausia jis padaro jį neveiklų, nes žmogus nesutaria ir vaidijasi pats su savimi, tampa priešu ir pats sau, ir teisingiems žmonėms. Ar ne taip?

– Taip.

– Mano mielas, bet juk teisingi yra ir dievai?

– Galbūt.

– Taigi, Trasimachai, neteisingasis bus priešas dievams, o teisingasis – draugas...

<...> Paaiškėjo, kad teisingi žmonės yra išmintingesni, geresnis ir geriau gali veikti, o neteisingi nieko negali veikti kartu. Net jeigu sakome, kad kada nors neteisingieji sutartinai yra ką nors svarbaus nuveikę, tai, šitai sakydami, mes esame ne visai teisūs. Juk jeigu jie būtų buvę visiškai neteisingi, tai būtų nesusilaikę ir puolę vieni kitus. Taigi aišku, kad jie turėjo šiek tiek teisingumo, kuris jiems trukdė skriausti ir vienas kitą, ir savo priešus; kaip tik dėl to jie ir įvykdė tai, ką įvykdė. Atlikti nedorus darbus juos skatino juose slypintis neteisingumas, bet jie buvo tik pusiau nedori, nes tie, kurie yra visai blogi ir neteisingi, visiškai nieko negali veikti...

Dabar pasvarstykime, ar teisingieji gyvena geriau už neteisinguosius ir yra laimingesni... nes čia kalbame ne apie bet ką, o apie tai, kaip reikia gyventi...“

Sokratas susieja teisingumą, laimingumą ir praktinę naudą tam, kad galutinai įtikintų savo pašnekovą:

„ – Argi mes nesutarėme, kad sielos ypatybė yra teisingumas, o neteisingumas – yda?

– Sutarėme.

– Taigi, teisinga siela ir teisingas žmogus gyvena gerai, o neteisingas – blogai... tas, kuris gerai gyvena, yra laimingas, jam sekasi, o kuris

gyvena blogai – priešingai.

– Be abejo.

– Taigi, teisingasis yra laimingas, o neteisingasis – nelaimingas.

– Galbūt, - atsakė Trasimachas.

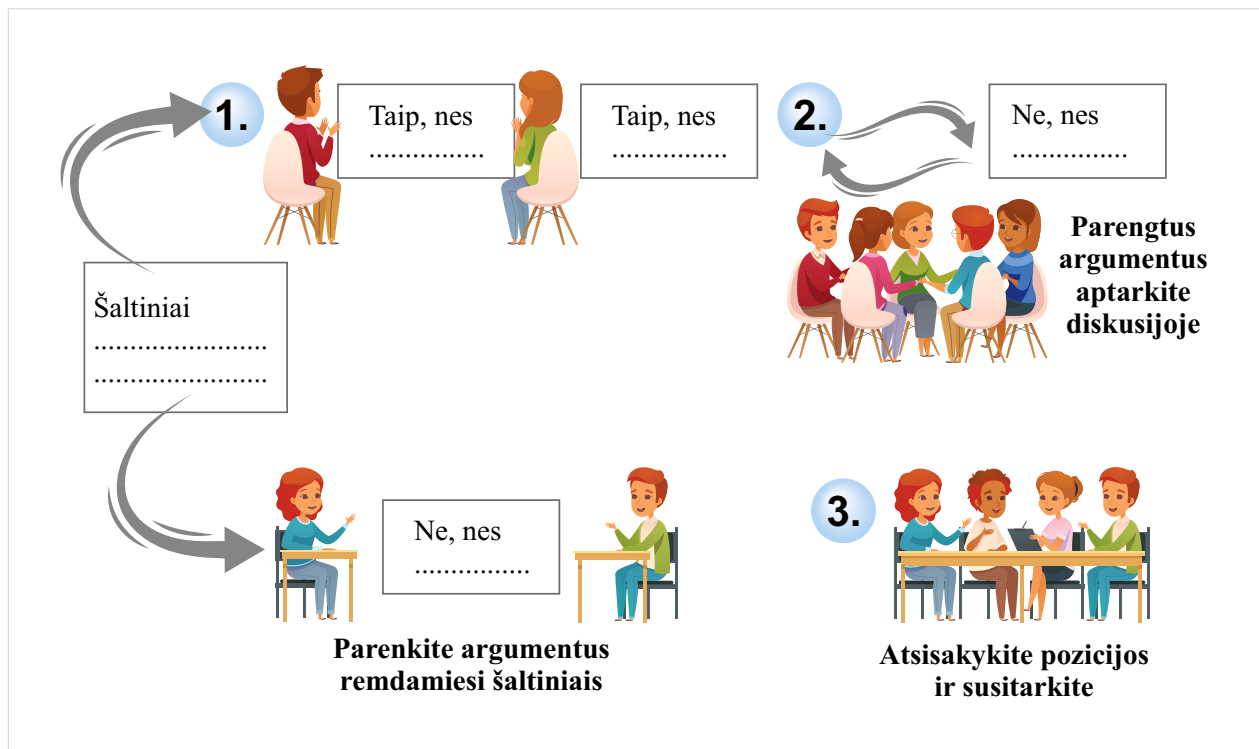
– Bet būti nelaimingam yra nenaudinga, o būti laimingam – naudinga.

– Kaipgi kitaip?

– Taigi, laimingasis Trasimachai, neteisingumas nėra naudingas už teisingumą.“

(Platonas, Valstybė 343d – 344c, 350b - 354b).

6 pavyzdys

5. Užsienio korupcijos atvejų analizė

Mokiniai pildo struktūruotus užrašus pagal grafinę schemą ir užsirašinėja. Supratimas atsiranda tada, kai mokiniai pajėgia susieti faktus, susisteminti informaciją ir rišliai, nuosekliai suformuluoti pagrindinę mintį. Pateikiamos teksto struktūros nustatymo schemas (žr. 8, 9 pavyzdžius) padeda struktūruoti mąstymą ir prasmingai organizuoti informaciją. Kai mokiniai pajėgia suvokti, kaip informacija suderinta, tada jie gali mąstyti, ką jų skaitomas tekstas reiškia. Jie gali apibendrinti ir daryti išvadas.

1 užduotis. Mokiniai dirbdami grupėmis skaito 4 šaltinyje aprašytą atvejį ir užpildo bei aptaria 7 ir 8 pavyzdžiuose pateiktas struktūruotų užrašų schemas. Išnagrinėję korupcijos ir pasipriešinimo jai atvejį aptaria šiuos klausimus:

- su kokios rūšies korupcija susidūrė nedidelių oro linijų įkūrėjai Jungtinėje Karalystėje?
- kokie veiksniai ir aplinkybės leido R. Bransonui išsaugoti savo įmonę?
- koks vaidmuo šioje istorijoje teko Jungtinės Karalystės teismui?
- galbūt žinote panašių istorijų Lietuvoje?

4 šaltinis

Ričardas Bransonas:

„Niekšelius – į teismą!“

Žymus britų verslininkas Ričardas Bransonas (Richard Branson) prisiminimų knygoje pasidalino savo ir kitų verslininkų patirtimi, kada tekdavo susidurti su nesąžiningais didelių ir įtakingų įmonių veiksmais. Nedidelės įmonės būdavo priverčiamos bankrotuoti, nors tekdavo kokybiškas paslaugas už nedidelę kainą. Pavyzdys – pigių skrydžių bendrovė „Skytrain“, kuri XX a. aštuntame dešimtmetyje skraidindavo keleivius iš Londono į JAV už 59 svarus, buvo populiarī ir turėjo daug keleivių, tačiau nešvarūs oro linijų kompanijos „British Airways“ triukai labai blogino „Skytrain“ padėtį. Nukritus svoro kursui dolerio atžvilgiu, kai „Skytrain“ buvo būtinas kreditas, „British Airways“ susitarė su kitomis didelėmis skrydžių bendrovėmis kartu smarkiai sumažinti bilietų kainas. Dėl tokių konkurentų veiksmų 1982 metais „Skytrain“ pateko į finansškai beviltišką padėtį ir bankrutavo.

Su analogišku negarbingu dominuojančią padėtį skrydžių versle Jungtinėje Karalystėje užimančios kompanijos „British Airways“ elgesiu susidūrė ir pats R.Bransonas, kai įsteigė savo skrydžių kompaniją „Virgin Atlantic“. Paklausęs buvusio „Skytrain“ įkūrėjo sero Fredžio Leikerio (Freddie Laker) ir teisininkų patarimų, R.Bransonas kruopščiai pasiruošė rinkdamas nesąžiningą konkurentų veiklą atskleidžiančius dokumentus. Iki tol niekada nesikreipęs į teismą pagalbos, R. Bransonas pradėjo naują veiklos etapą, kurio leitmotyvu tapo sero F. Leikerio įkvėptas šūkis: „Niekšelius – į teismą!“. Juos įkvėpė ne pelno, bet teisingumo troškimas

Buvo galima suabejoti naujoko oro linijų

versle privataus verslininko R.Bransono galimybėmis laimėti bylą prieš didžiausias ir įtakingiausias Jungtinės Karalystės nacionalines oro linijas, remiamas vyriausybės ir puikių teisininkų. Tačiau teismo nutartis pripažino „British Airways“ kaltę, paskyrė baudą ir įpareigojo nutraukti nesąžiningos konkurencijos veiksmus prieš „Virgin Atlantic“.

Teismas neleistinais įvardino daugelį „British Airways“ veiksmų ir viešųjų ryšių akcijų, tarp jų ir atsisakymas leisti naudotis Heathrow oro uostu, ir nepagrįstos neigiamos informacijos apie „Virgin Atlantic“ skrydžių saugumą platinimas žiniasklaidoje.

Tačiau ir toliau „British Airways“ kompanijos vadovai neatsisakė planų išstumti konkurentus iš rinkos. Netrukus jie pradėjo prašyti vyriausybės paremti jų bandymą sukurti transatlantinę monopoliją kartu su „American Airlines“ ir tokios pagalbos sulaukė. Tai buvo pavadinta „Atviro dangaus“ („Open Skies“) projektu, kuris buvo pristatytas visuomenei kaip progresyvus ir visiems naudingas. Tačiau, kaip pastebėjo R. Bransonas, įgyvendinant šį projektą naudos būtų turėjusios tik tos dvi oro linijų kompanijos, sukuriančios monopoliją ir dominuojančios transatlantinių skrydžių segmente. R. Bransonas viešai pasmerkė valstybinio protekcionizmo politiką ir pakvietė kurti tikrą o ne apsimestinį „atviro dangaus“ projektą. Siekdami įgyvendinti šį sandorį, „British Airways“ manipuliavo politine įtaka JAV ir pranešimais žiniasklaidoje, galiausiai JAV Teisingumo ministerija griežtai sukritikavo šį sandorį kaip antikonstitucinį.

(Branson, 2011, p. 351).

6. Lietuvos korupcijos atvejo analizė

1 užduotis. Mokiniai gauna užduotį perskaityti ir išsinagrinėti LR STT informaciją „Baigtas didelės apimties ikiteisminis tyrimas dėl galimų korupcinių nusikaltimų farmacijos srityje“. Jį rasite šiuo adresu: https://www.stt.lt/naujienos/7464/_2020-11/baigtas-dideles-apimties-ikiteisminis-tyrimas-del-galimu-korupciniu-nusikaltimu-farmacijos-srityje:3017 (žiūrėta 2020 12 20)

Rekomenduojamas metodas „Apversta faktų piramidė“ padeda išskirti tekste esminę informaciją, ją paaiškinančius faktus ir detales. Joje informacija suskirstoma grafiškai trimis lygmenimis: *pamatinės žinios* (pagrindinė mintis, faktas); *trumpalaikiai faktai* (būtina informacija, padedanti geriau suprasti pagrindinę mintį, apibendrinti, padaryti išvadas); *papildomos detalės* (konkretesnė informacija, kuri padeda išsamiau suprasti pagrindinę mintį).

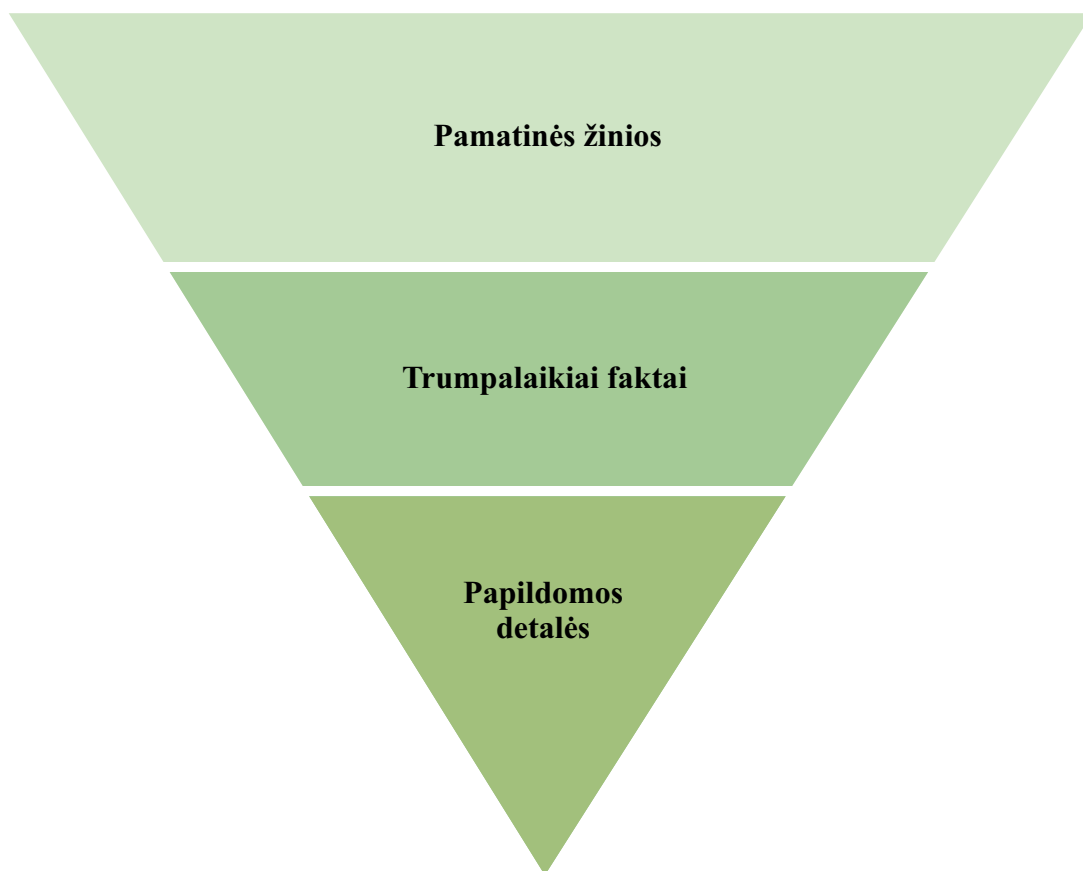
Šią strategiją galima panaudoti skaitant daugumą naujienų. Skaitydami naujieną poromis ar grupėmis ir pildydami *Apverstos faktų piramidės schemą* (žr. 7 pavyzdį) mokiniai mokysis išskirti

esminę informaciją bei faktus ir detales, kurios padės suprasti ir paaiškinti esminę informaciją. Prieš skaitant tekstą ir pildant schemą, mokytojas paaiškina, ką reiškia pamatinės žinios, trumpalaikiai faktai ir papildomos detalės.

Aptarkite, kaip dirbdami grupėse užpildėte *Apverstą faktų piramidę* ir padiskutuokite apie naujienlaiškyje pateiktus klausimus:

1. Kas yra korupcija? Apibūdinkite ir išvardinkite kuo daugiau žinomų korupcinių veikų pavyzdžių.
2. Kodėl korupcija yra blogai valstybei, bendrajam (viešajam) interesui? Kiek, Jūsų manymu, Lietuvoje ji įsigalėjusi?
3. Ką žinote apie farmacijos bendrovių daromą įtaką gydymo įstaigoms, medikams?
4. Kodėl gydytojai dalyvauja susitarimuose su farmacijos bendrovėmis? Padiskutuokite.
5. Kaip manote, kodėl ilgai užtrunka ikiteisminiai tyrimai, norint įrodyti korupcines veikas?
6. Kaip ši istorija keičia Jūsų supratimą apie farmacijos bendrovių ir gydytojų veiklą?

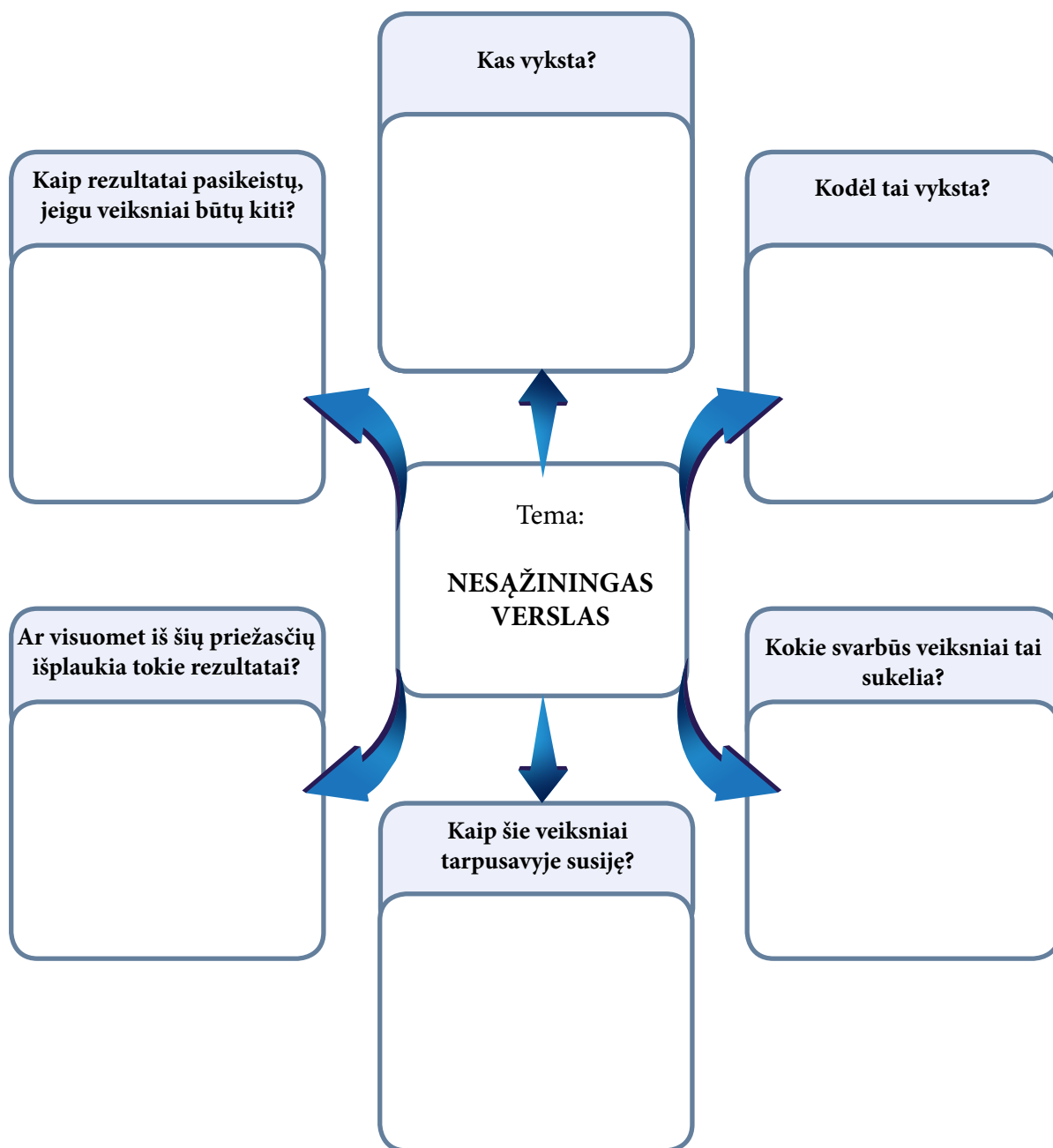
Apversta faktų piramidė

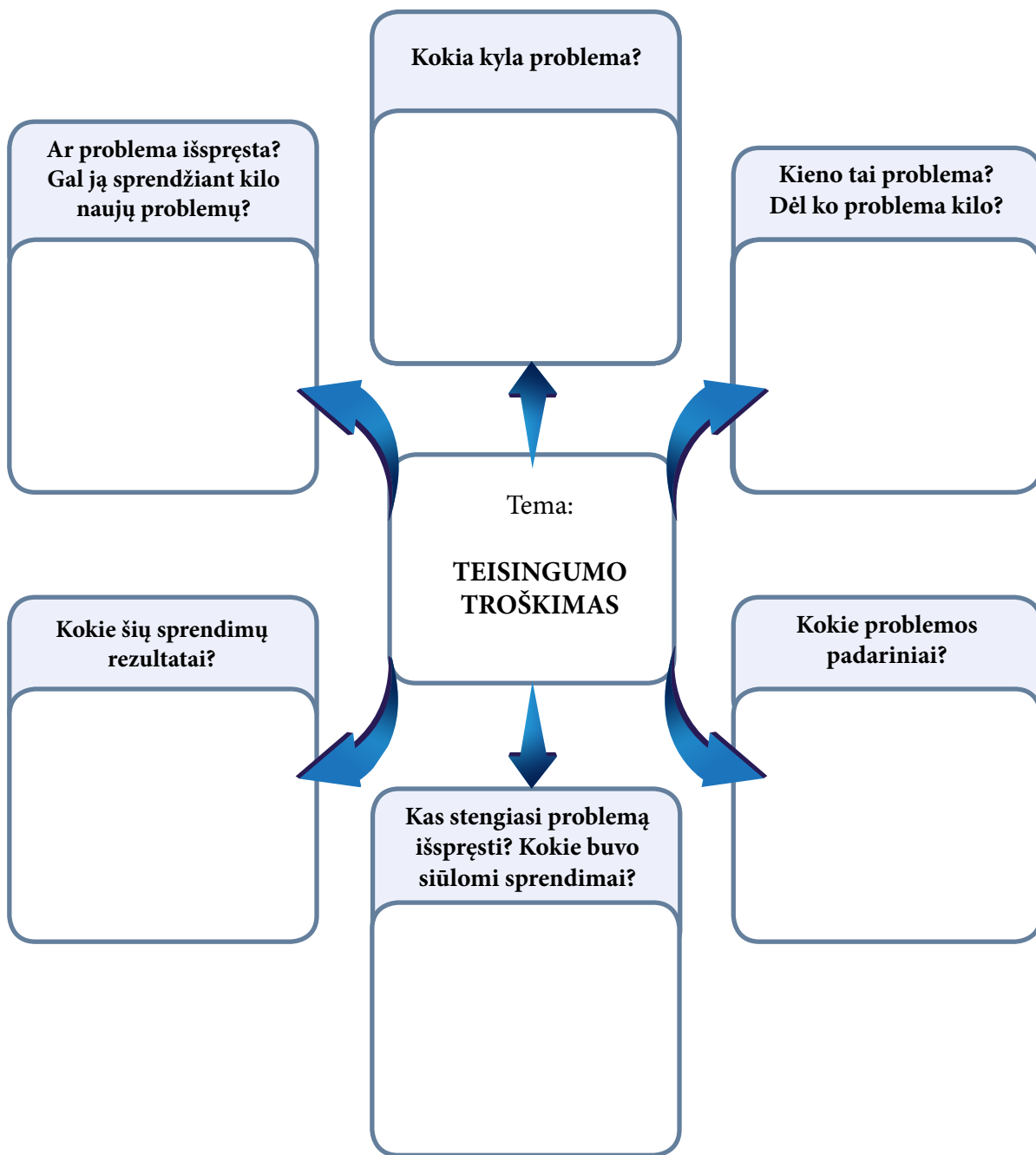
Kokios emocijos vyrauja tekste?.....

Kaip situaciją vertina ekspertai?.....

Priežasties ir padarinio teksto struktūros schema

Problemos ir sprendimo teksto struktūros schema

2 uždutis. Taikydami skaitymo iš įvairių perspektyvų strategiją mokiniai mokosi iš konkretaus teksto padaryti ne vieną pagrįstą išvadą ir apibendrinimą, suprasti ne tik savo, bet ir kitų požiūrius, dar kartą atidžiai perskaityti tekstą ir susirasti tą informaciją, kurią galbūt praleido skaitydami tekstą pirmą kartą; atrinkti konkrečią informaciją, susijusią su kitokiu požiūriu į skaitomą tekstą; pažiūrėti į situaciją iš įvairių perspektyvų; išsakyti argumentuotą savo nuomonę ir išklaudyti kito nuomonę; dirbti kartu su kitais, siekiant bendro tikslo. Siūlomi tokie užduties taikymo žingsniai:

- Mokiniai individualiai perskaito 5 šaltinyje aprašytą situaciją;

- Tada suskirstomi į keturias grupes. Kiekviena grupė gauna skirtingą perspektyvą/vaidmenį. Juo remdamiesi įvertins R. Bransono ir G. Snoudeno elgesį ir užpildys įvairių perspektyvų schemą (9 pavyzdys). Žemiau pateiktos perspektyvos/vaidmenys.

1 grupė. Jūsų požiūris į R. Bransono ir G. Snoudeno elgesį. Vaidmuo: moralės.

2 grupė. Jūsų požiūris į R. Bransono ir G. Snoudeno elgesį. Vaidmuo: vadybinis.

3 grupė. Jūsų požiūris į R. Bransono ir G. Snoudeno elgesį. Vaidmuo: teisinis.

4 grupė. Jūsų požiūris į R. Bransono ir G. Snoudeno elgesį. Vaidmuo: visuomeninis.

- Skaitydami tekstą mokiniai pažvelgia į problemą iš nurodytos perspektyvos ir išskiria poreikius bei kylančias ar galinčias kilti problemas (*pagal 10 pavyzdį*). Tekstas perskaitomas dar kartą, ieškant konkrečių teiginių arba informacijos, kuri yra svarbi jų perspektyvai. Mokiniai 9 pavyzdžio schemoje įrašo su jų perspektyva susijusią informaciją bei savo reakciją į šią informaciją. Tada iš nurodytos perspektyvos pozicijos apibendrina požiūrį ir padaro išvadą;

- Visos grupelės pristato savo požiūrius ir išvadas bei aptaria, ką naujo sužinojo skaitydami tekstą. Kiekvienos grupelės atstovo prašoma vienu sakiniu apibendrinti, ką jaučia žmogus, laikydamasis tokio požiūrio.

5 šaltinis

Ričardas Bransonas atsisako kyšio

1993 m. Jungtinė Karalystė. Vyko kova dėl licencijos organizuoti Didžiosios Britanijos nacionalinę loteriją, kurios pajamos skiriamos sporto, meno, labdaros ir kitoms organizacijoms finansuoti. Šios loterijos metinė apyvarta tuo metu siekė 4 mlrd. svarų sterlingų, tad 1% apyvartos buvo vertas 40 mln. svarų sterlingų per metus. Ankstesnis šios loterijos operatorius – GTech konsorciumas ir Camelot kompanija, vadovaujama Gajaus Snouden, pateikė pasiūlymą, planuodami už savo paslaugas imti 15% nuo apyvartos mokesčių. „Virgin“ kompanijos vadovas Ričardas Bransonas pateikė pasiūlymą šią loteriją vykdyti pigiau ir taip surinkti daugiau pinigų labdarai. Tačiau „Virgin“ kompanija, būdama naujokė šioje srityje, neturėjo loterijos vykdymui reikalingos įrangos ir tikėjosi ją išsinuomoti iš GTech. 1993 m. rugsėjo mėn. įvyko asmeninis R.Bransono ir G.Snouden susitikimas, per kurį abi pusės tikėjosi derybų būdu pasiekti sau svarbių susitarimų. R.Bransonas tikėjosi susitarti dėl įrangos nuomos, o G. Snoudenas tikėjosi pasiekti, kad R.Bransonas pasitrauktų iš konkurso organizuoti nacionalinę loteriją.

Štai kaip R.Bransonas autobiografinėje knygoje aprašo šių derybų epizodą:

„Jis pasimuistė kėdėje ir pažvelgė į mane.

– *Ričardai, nežinau, kaip čia būtų geriau pasakyti.*

Pažvelgiau į jį galvodamas, ką gi jis nori pasakyti.

– *Visada yra kažkas, kas svarbiausia. Eisiu tiesiai prie reikalo. Ričardai, koku būdu galėtumėm padėti jums?*

Nežinojau, ką jam atsakyti. Snoudenas paaiškino savo ketinimus.

– *Kalbu apie tai, kaip galėtumėm atsilyginti jums asmeniškai?*

Man pradėjo suktis galva. Man siūlomas kyšis!

– *Ką, po galais, jūs tuo norite pasakyti? – pa-*

klausiau jo nustebęs ir supykęs, stengdamasis suteikti jam galimybę sustoti. Tačiau jis ja nepasinaudojo.

– *Kiekvienam gyvenime ko nors reikia, – tarė Snoudenas.*

– *Ačiū, – atsakiau, – man sekasi neblogai. Per dieną man pakanka vienu pusryčių, vienu pietų ir vienos vakarienės. Padėti mums galite tik vienu vieninteliu būdu – aprūpindami mus technine įranga, kurios prašome. Sulig tais žodžiais atsistojau ir išėjau iš oranžerijos. Nenorėjau ilgiau būti to žmogaus pasaulyje. Kai mes su Džonu stengėmės gauti licenciją vykdyti nacionalinę loteriją, kuri turėtų atnešti daug milijonų svarų labdarai, tas žmogus bando papirkti mane, kad pasitraukčiau į šalį ir leisčiau licenciją gauti jam, ir tada labdara gautų mažiau pinigų, užtat praturtėtų jo kompanija ir jis pats. Nulėkiau laiptais žemyn ir įsmukau į tualetą. Ten užsirašiau jo žodžius ant popieriaus lapuko. Dar niekada niekas nebuvo man siūlęs kyšį. Po to vėl užlipau laiptais ir abu su Džonu išlydėjom Snoudeną iš namų.*

– *Juk neapsirikau, ar ne? – paklausiau Džono. – Tai buvo kyšio siūlymas, tiesa?*

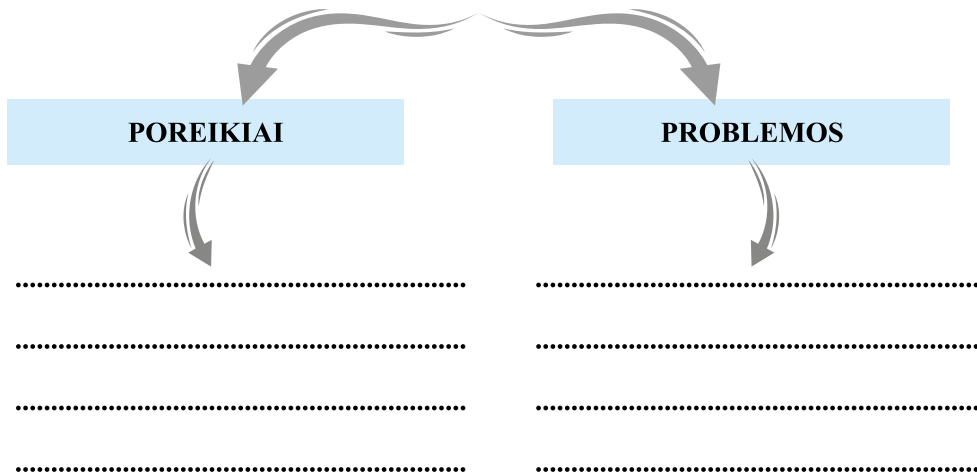
– *Be jokios abejonės, – patvirtino Džonas“* (Branson, 2006, p. 505-506).

1995 m. apie bandymą jį papirkti R.Bransonas viešai papasakojo televizijos laidoje, o 1998 m. vasario mėn. G.Snouden ir R.Branson buvo nagrinėjama teisme dėl abipusių kaltinimų: G.Snoudenas kaltino R.Bransoną dėl šmeižto, kad bandė jį papirkti, o R.Bransonas kaltino G.Snoudeną dėl šmeižto, kad R.Bransonas melavo (sakė netiesą, kaltindamas G.Snoudeną pasiūlius kyšį už pasitraukimą iš konkurso vykdyti nacionalinę JK loteriją). G. Snoudenas neteko reputacijos, taip pat buvo suduotas skaudus smūgis visuomenės pasitikėjimui nacionalinės loterijos organizatoriais, o tuo pačiu ir pačia loterija (Douglas, 2001, p. 33).

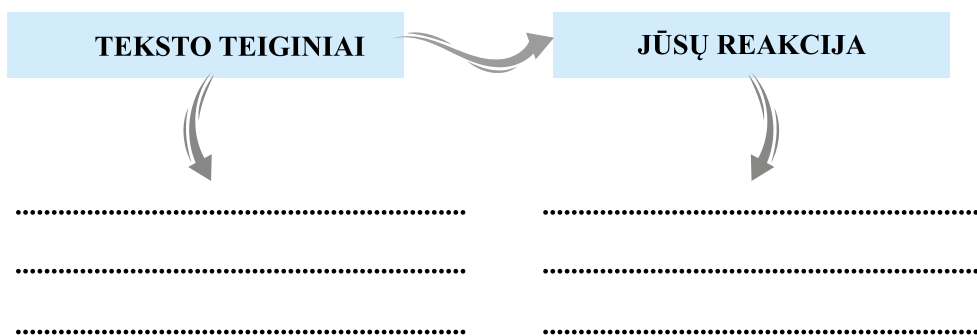
Įvairių perspektyvų schema

Jūsų požiūris į:

Vaidmuo:

Perskaityk ir atsakyk:

POŽIŪRIO APIBENDRINIMAS

.....

.....

.....

IŠVADA

.....

3 Užduotis. Mokiniai dirbdami grupėmis nagrinėja 3 šaltinyje pateiktą Ukrainos korupcijos atvejį ir aptaria šiuos klausimus: kodėl Nikas nepasipriešino korupcijai? Kokiais būdais jis galėjo tai padaryti? Kokie iš jų būtų mažiau rizikingi? Kodėl? Mokiniai pristato grupių diskusijų rezultatus.

Mokiniai dirbdami grupėmis nagrinėja 6 šal-

tinyje pateiktą Ukrainos korupcijos atvejį ir kiekviena grupė aptaria šiuos klausimus.

- A. Kodėl Nikas nepasipriešino korupcijai?
- B. Kokiais būdais jis galėjo tai padaryti?
- C. Kokie iš jų būtų mažiau rizikingi? Kodėl?

Mokiniai pristato grupių diskusijų rezultatus.

6 šaltinis

„Ukrainos tridantis. Prie bedugnės.“

Korupcija daugiau ar mažiau pasireiškia visose šalyse, todėl pavyzdys apie korupciją galėtų būti paimtas iš bet kurios šalies teisėsaugos dokumentų, žurnalistų publikacijų ar literatūros kūrinių. Pasiremškime lietuvių rašytojo ir portalo „Delfi“ apžvalgininko Ramūno Bogdano romanu „Ukrainos tridantis. Prie bedugnės“, kurio pagrindinė siužeto linija ir herojų nuotyčiai yra tiesiogiai susiję su korupcija. Romane aprašomas veiksmas vyksta Ukrainoje. Iš Kanados į savo tėvų žemę sugrįžęs Nikas imasi ūkininkauti. Jo laukuose užauga gausus kviečių derlius, kurį nuimant pas jį atvyksta banditai ir pareikalauja duoklės. Nikas yra tarnavęs specialiosiose karinėse pajėgose ir aktyviai pasipriešina, tačiau greitai išryškėja banditų pranašumas. Dar blogiau yra tai, kad reketininkai veikia su srities valdžios žinia ir palaikymu, jiems slapta vadovauja pats srities meras, pavaldinių pagarbiai vadinamas holova. Slaptame pasitarime jis įsako žiauriai nubausti nepaklusnų ūkininką. Padėti Nikui imasi daugiau patirties turintis lietuvis ūkininkas Algirdas, kuris įtikina Niką, kad vienintelė reali išeitis iš susidariusios padėties yra kreiptis į vyriausią srities prokurorą ir paprašyti apsaugos. Tokia apsauga kainuoja, tačiau Algirdas vengia vartoti žodį „kyšis“, nes numano, kad iš Vakarų atvykęs Nikas prieštaras nesąžiningam poelgiui. Kviesdamas susitikti su prokuroru, jis Nikui sako:

– Papasakosime, kokia situacija ir iš principo sutarsime dėl tavo apsaugos. Tada atvažiuosi

vienas ir atveši jam dovanėlę. Grynais.

– Aš ne tam atvažiavau į Ukrainą, kad maitinčiau jos korupcines schemas, – pareiškia Nikas. – Atvirkščiai – aš čia esu tam, kad mano protėvių žemė vadautuosi iš šito vėžio ir taptų normalia valstybe. Aš buvau Afrikoje, buvau Lotynų Amerikoje. Mačiau, kuo virsta daugumos gyvenimas korumpuotose šalyse.

– Paklausk. Visiškai sutinku, kad korupcija yra vėžys. Bet sąlygos dabar tokios, kad, norėdami išgyventi, turime prie jų prisitaikyti. Dėl tolimo didelio tikslo šiandien turime nusileisti aplinkybėms.

– Man nepatinka tokie sandoriai su sąžine.

– Ir man nepatinka, – Algirdas uždėjo ranką ant sugniaužto Niko kumščio. – Bet tokia mūšio taktika, kurią pasirinkę laimėsime. Mums reikia lankstumo. Kas iš to, jei geriausiu atveju gulėsime sudaužyti lignoninėje, o jie nusiims mūsų derlių. Dar blogesnė baigtis būtų iškeliauti namo urnose.

– Velniai rautų! – nusikeikė Nikas, supratęs, kad kitos išeities nėra.

Galų gale jie nutaria, kad pas prokurorą daugiau kalbės Algirdas, kaip daugiau išmanantis kyšius, o Nikas pasiklausys, pritars ir šypsosis.

– Svarbiausia – nepasirodyti per daug išdidžiam, nes nuspręs, kad jį niekini, – baigė instruktažą Algirdas. – Kyšininkai – jautrūs žmonės.

– Aš jam kada nors parodysiu jautrumą! – smaugiantį pyktį išurzgė Nikas

(Bogdanas, 2018, 53–55).

Lietuvos korupcijos atvejo analizė

Užduotis. Mokiniai gauna užduotį perskaityti ir išsinagrinėti Naujienlaiškio „AŠ MANAU!“ naujieną „MG Baltic skandalas. Privataus koncerno įtaka valstybei“. Naujieną rasite šiuo adresu: <https://asmanau.files.wordpress.com/2018/05/geguc5bec497-ii-2018.pdf> (žiūrėta 2020 12 01).

Rekomenduojamas metodas „Apversta faktų piramidė“ padeda išskirti tekste esminę informaciją ir ją paaiškinančius faktus ir detales. Joje grafiškai suskirstoma informacija trimis lygmenimis: *pamatinės žinios* (pagrindinė mintis, faktas); *trumpalaikiai faktai* (būtina informacija, padedanti geriau suprasti pagrindinę mintį, apibendrinti, padaryti išvadas); *papildomos detalės* (konkretesnė informacija, kuri padeda išsamiau suprasti pagrindinę mintį).

Šią strategiją galima panaudoti skaitant daugumą naujienų. Skaitydami naujieną poromis ar grupėmis ir pildydami Apverstos faktų piramidės schemą (žr. 10 pavyzdį) mokiniai mokysis išskirti esminę informaciją bei faktus ir detales, kurios padės suprasti ir paaiškinti esminę informaciją. Prieš skaitant tekstą ir pildant schemą mokytojas paaiškina mokiniams ką reiškia pamatinės žinios, trumpalaikiai faktai ir papildomos detalės.

Aptarkite kaip dirbant grupėse mokiniai užpildytė *Apverstą faktų piramidę* ir padiskutuokite apie naujienlaiškyje pateiktus klausimus:

1. Kas yra korupcija? Apibūdinkite ir išvardinkite kuo daugiau žinomų korupcinių veikų pavyzdžių.

2. Kodėl korupcija yra blogai valstybei, bendrajam (viešajam) interesui? Kiek, Jūsų manymu, Lietuvoje ji įsigalėjusi?

3. Ką žinote apie „MG Baltic“? Kuo šis koncernas verčiasi? Kas jam vadovauja?

4. Kodėl „MG Baltic“ veiksmai, siekiant daryti įtaką politikams, partijoms ir svarbiausioms valstybės institucijoms yra pavojinga?

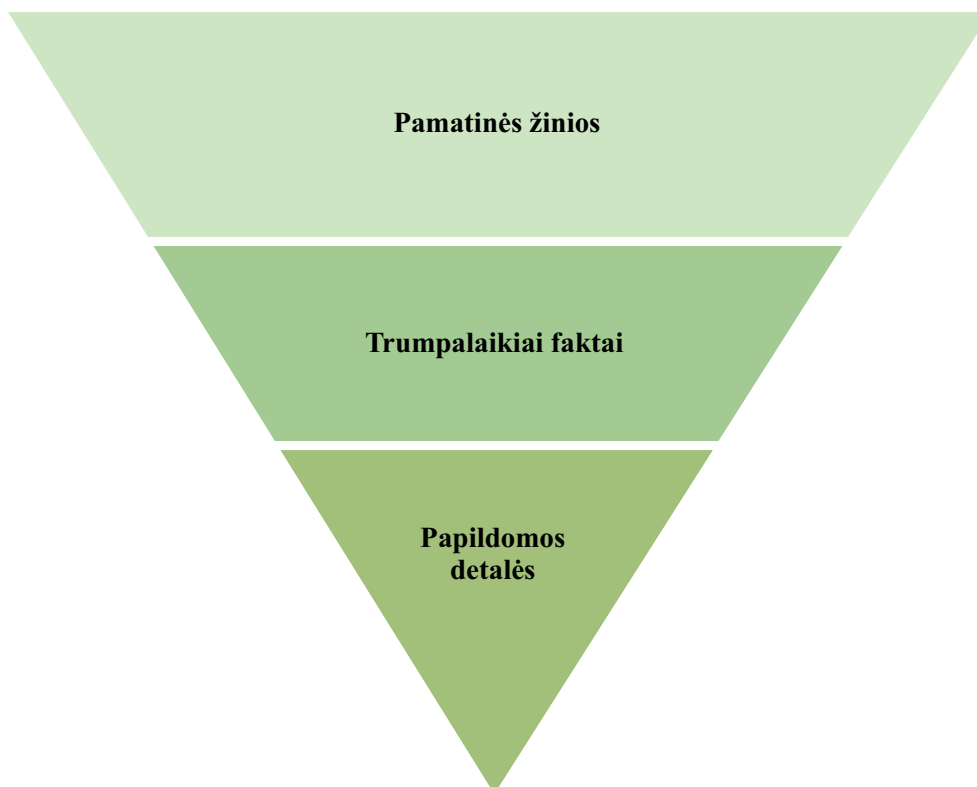
5. Kaip manote, kodėl koncernas tapo toks įtakingas? Padiskutuokite.

6. Kodėl tiek liberalai, tiek žurnalistas T. Dapkus ir kai kurie pareigūnai bendradarbiavo su koncernu „MG Baltic“?

7. Kaip manote, kodėl tik neseniai paaiškėjo „MG Baltic“ įtakos valstybei faktai, nors informacija buvo renkama bent 12 metų?

8. Kaip ši istorija keičia Jūsų supratimą apie tai, kas vyksta mūsų valstybėje?

Apversta faktų piramidė

Kokios emocijos vyrauja tekste?.....

Kaip situaciją vertina ekspertai?.....

7. Korupcija – grėsmė nacionaliniam saugumui?

1 uždutis. Skaitymas ieškant prasmės.

Etapas prieš skaitymą. Šiame etape dar prieš teksto skaitymą mokiniai aptaria teiginį – *korupcija – grėsmė nacionaliniam saugumui*. Mokytojas paklausia mokinių ir kartu su jais aptaria, ar jie sutinka su teiginiu, ar ne, kodėl?

Skaitymo etapas. Šiame etape skaitymas įgauna prasmę. Mokiniai dirbdami individualiai arba porose ieško faktų, patvirtinančių arba paneigiančių teiginį, todėl atidžiai ieško tekste svarbios informacijos. Mokiniai nagrinėja 7 šaltinį ir suformuluoja po 2 argumentus – įrodymus

„už“ arba „prieš“, kad korupcija kelia grėsmę nacionaliniam saugumui.

Etapas po skaitymo. Mokiniai suskirstomi į grupes kuriose aptaria argumentus bei suformuluoja 3–5 bendrus grupės argumentus. Mokiniais dirbant, mokytojas stebi klasę ir klausosi, apie ką mokiniai diskutuoja grupėse. Jeigu grupės nariams nepavyksta prieiti prie bendros nuomonės, mokytojas konsultuoja juos, pateikdamas faktų, pagrindžiančių vieną ar kitą nuomonę.

4. Apibendrinimas. Mokiniai gali pristatyti darbo grupių rezultatus ir įsivertinti pagal siūlomą „voratinklio“ schemą (11 pavyzdys).

7 šaltinis

Nacionalinio saugumo samprata

Nacionalinis saugumas yra bet kurios valstybės ir jos piliečių suverenios egzistencijos ir laisvos raidos pagrindas. Todėl nacionalinio saugumo užtikrinimas yra aukščiausias kiekvienos valstybės vidaus ir užsienio politikos tikslas. Lietuvos nacionalinio saugumo samprata yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme. Jame teigiama, kad „Lietuvos nacionalinio saugumo užtikrinimas – tai Tautos ir valstybės laisvos ir demokratinės raidos sąlygų sudarymas, Lietuvos valstybės nepriklausomybės, jos teritorinio vientisumo ir konstitucinės santvarkos apsauga ir gynimas“ (Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas, 2020). Siekiant šių tikslų, nacionalinio saugumo politika yra vykdoma dviem kryptimis – vidaus ir užsienio. Šalies vidaus politikos tikslas – sumažinti valstybės pažeidžiamumą, sudaryti sąlygas saugiam ir laisvam piliečių gyvenimui. O šalies užsienio politikos tikslas – sumažinti išorines grėsmes ir paveikti jų šaltinius.

LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme yra teigiama, kad pasiekti nacionalinio saugumo politikos tikslus galima tik sutelktomis valstybės ir piliečių pastangomis, joms esant galima užtikrinti ir plėtoti demokratinę šalies raidą, vidaus bei išorės saugumą, atgrasyti kiekvieną potencialų užpuoliką ir apginti valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą ir konstitucinę santvarką. Todėl įstatymo I dalies 1 skyriuje yra pažymėta, kad „Lietuvos nacionalinio saugumo sistema remiasi valstybės institucijų veikla ir kiekvieno Lietuvos piliečio dalyvavimu, atvira pilietine visuomene, suvokiančia pavojus ir savo atsakomybę, pilietiškai susipratusia ir pasirengusia ginti Lietuvos laisvę“ (Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas, 2020).

Tradiciškai yra skiriami trys saugumo lygme-

nys: individualaus, nacionalinio ir tarptautinio. Lietuvos nacionalinio saugumo samprata apima nacionalinį saugumo lygmenį, orientuodamasi į tas mūsų šalies problemas, kurios yra suvokiamos kaip grėsmės tautos ir valstybės egzistencijai ir jos saugumui, t. y. šalies gynyba, ekonomika, kultūra, gamtosauga, demografija, viešoji tvarka ir t. t. Kita vertus, LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo nuostatos leidžia teigti, kad Lietuvos nacionalinio saugumo samprata apima ir individualaus saugumo, ir tarptautinio saugumo lygmenis. Įstatyme yra pažymėta, kad vienas iš pagrindinių nacionalinio saugumo objektų yra žmogaus ir piliečio teisės, laisvės bei asmens saugumas (Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas, 2020), t. y. individualus saugumas nurodytas kaip nacionalinio saugumo prioritetas. Tarptautinis nacionalinio saugumo politikos lygmuo yra apibrėžtas Lietuvos užsienio politikos nuostatose, užtikrinančiose nacionalinį saugumą: t. y. užtikrinant šalies saugumą, tinkamai vykdant narystės Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos ir Europos Sąjungos įsipareigojimus, aktyviai prisidedant prie tarptautinės tvarkos kūrimo bei tarptautinės bendrijos pastangų įtvirtinti demokratiją, užkertant kelią terorizmui, konfliktams, įvedant, atkuriant ir palaikant taiką krizių paveiktuose regionuose.

Būtina pažymėti, kad nacionalinio saugumo prioritetus nustato žmonės ar jų grupės pagal savo vertybių sistemą arba atsižvelgdami į grėsmių vienoms ar kitoms vertybėms pobūdį. Todėl viena iš svarbiausių nacionalinio saugumo politikos problemų – tai vertybių ir jų prioritetų klausimas asmens, valstybės ir tarptautinio saugumo požiūriu. Kaip teigia daugelis mokslininkų (Arnoldas Wolfersas, Walteris Lippmanas, Amosas Jordanas, Williamas Tayloras), vertybės gali tapti nacionalinio saugumo garantu, bet gali tapti ir grėsme nacionalinio saugumo sistemai,

kadangi vertybės gali konsoliduoti visuomenę, skiepyti pagarbą ir pasitikėjimą šalies valdžios institucijomis, stiprinti valstybės politinę sistemą ir atvirkščiai. Jų nuomone, valstybė, kurios prioritetais tampa tokios demokratijos vertybės, kaip tolerancija, piliečių teisės bei laisvės, yra daug atsparesnės išorinėms ir vidinėms grėsmėms (Kazlauskaitė-Markelienė, Petrauskaitė, 2011, p. 235–253). Todėl nacionalinio saugumo tikslų ir uždavinių įgyvendinimo sėkmė tiesiogiai susijusi su teisingai pasirinktais prioritetais vertybių sistemoje.

Nacionalinio saugumo strategijoje(2017) apibrėžti vidaus rizikos veiksniai, pavojai ir grėsmės:

- netolygi socialinė ir ekonominė raida (t. y. išliekantys ar didėjantys gyvenimo lygio tarp įvairių visuomenės grupių skirtumai),
- korupcija,
- didelė gyventojų emigracija,
- ekonomikos ir ūkio pažeidžiamumas (ats-

kirų ūkio šakų monopolizavimas, tarptautinio konkurencingumo praradimas, technologinis atsilikimas, kt.),

- nusikalstamumas,
- šešėlinė ekonomika,
- vertybių krizė (nepagarba žmogaus teisėms ir laisvėms, krikščioniškųjų vertybių, šeimos instituto, liberalios demokratijos ir pliuralistinės visuomenės nuvertinimas, antihumaniškų, žmogaus gyvybės vertę menkinančių ar neigiančių, kurstančių rasinę, tautinę ar religinę nesantaiką, propaguojančių ar pateisinančių smurtą, prievartą ir genocidą teorijų, religinių doktrinų ir ideologijų plitimas),

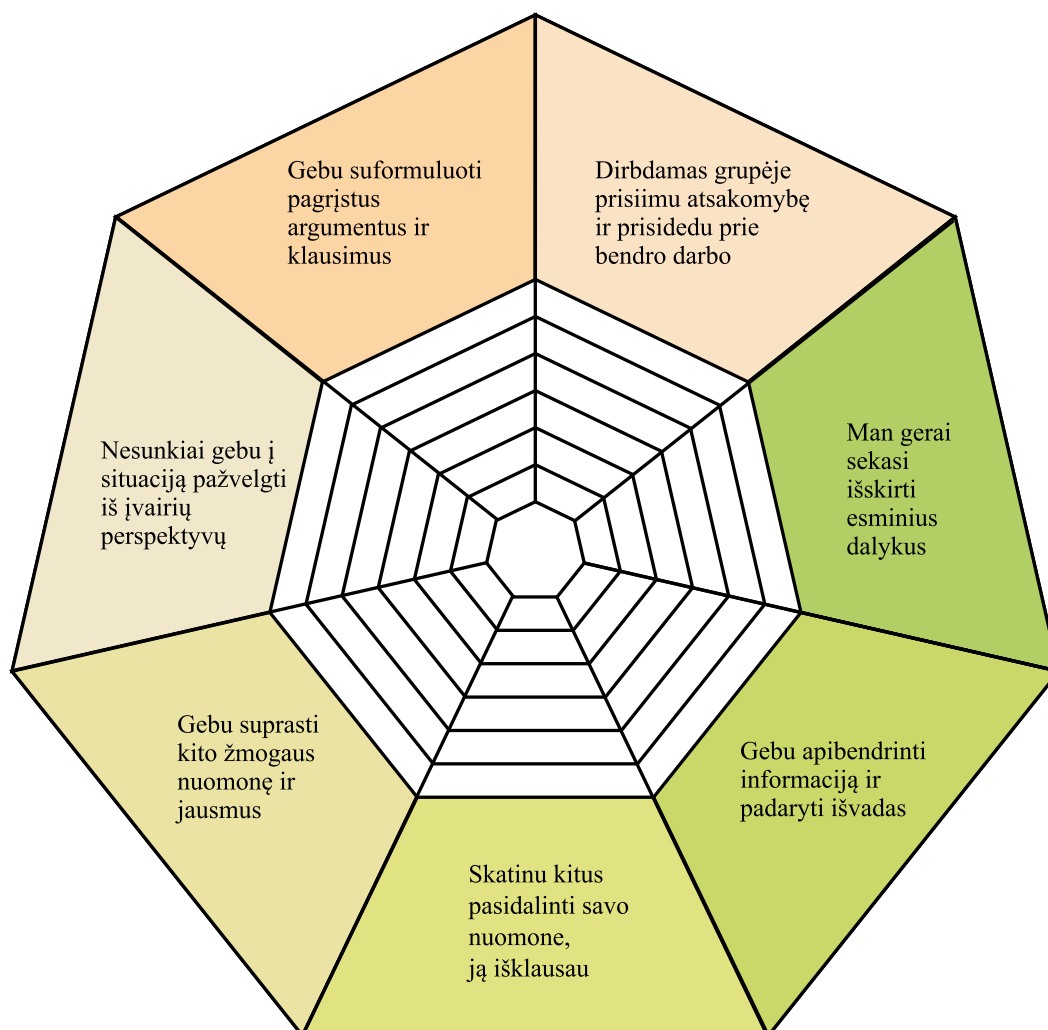
– visuomenės sveikatos būklės blogėjimas (pavojingų ligų, alkoholizmo, toksikomanijos, narkomanijos plitimas);

– ir kt.

Šaltinis: Petrauskaitė A., Kazlauskaitė-Markelienė R. (2016). *Modulis „Pilietis ir šalies gyvenba“*. Metodinė medžiaga seminarui.

Įsivertinimas. Iš ko matysime, kad pasiekėme tikslus?

Įsivertink savo gebėjimus

8. Medijų žinutės ir vertybių formavimas

1 uždutis. Mokiniam siūloma pasiskirstyti į 5 darbo grupes. Kiekviena grupė peržiūrėti skirtingas medijų žinutes ir jas išanalizuoti pagal 12 pavyzdyje pateiktą lentelę. Aptariami medijų žinučių analizės aspektai ir padiskutuojama kas bendro vienija šias medijų žinutes.

Medijų žinutės:

1 grupė. Naujas namas. <https://www.youtube.com/watch?v=TYb6aWidCIo> (žiūrėta 2020 12 01).

2 grupė. Daktaro istorija. <https://www.youtube.com/watch?v=dWwfJ97q6zI> (žiūrėta 2020 12 01).

3 grupė. Undinės istorija. https://www.youtube.com/watch?v=rjCFEeMJNKE&list=t=PLWt28fH_30JGaaQ5T2fP5GELsqXNwpS7&index=4&t=0s

[t=PLWt28fH_30JGaaQ5T2fP5GELsqXNwpS7&index=4&t=0s](https://www.youtube.com/watch?v=Scjx6Y_EBss&list=PL-Wt28fH_30JGaaQ5T2fP5GELsqXNwpS7&index=2&t=0s) (žiūrėta 2020 12 01).

4 grupė. Geraširdžio istorija. https://www.youtube.com/watch?v=Scjx6Y_EBss&list=PL-Wt28fH_30JGaaQ5T2fP5GELsqXNwpS7&index=2&t=0s (žiūrėta 2020 12 01).

5 grupė. Popiežiaus intencija: sakykime „ne“ korupcijai. <https://www.youtube.com/watch?v=-8ma1EnUXDKo> (žiūrėta 2020 12 01).

12 pavyzdys

Medijų žinutės analizės aspektai

Klausimai	Pagrindinės mintys
Kas vaizduojama?	
Kokia pagrindinė žinutė perteikiama?	
Kam? Kokiai auditorijai, tikslinei grupei?	
Kokios siūlomos vertybės?	
Koks tikslas?	
Koks poveikis?	

2 užduotis. Mokiniam siūloma perskaityti straipsnį „Šokiruojanti socialinė reklama: kaip ji mus veikia“ <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2014-11-22-sokiruojanti-socialine-reklama-kaip-ji-mus-veikia/124440> (žiūrėta 2020 12 01).

Klausimai diskusijai:

- ar pirmoje užduotyje išnagrinėtas antikorporucines vertybes skleidžiančias medijų

žinutes galima pavadinti socialinėmis reklamomis? Kodėl?

- ar medijų žinučių turinys šokiuoja? Kodėl?

3 užduotis. Dirbant grupėmis sukurti ir aprašyti antikorporucinės socialinės reklamos idėją - siužetą, kuriame būtų atskleisti anksčiau nagrinėti 12 pavyzdyje pateikti medijų žinutės aspektai. Idėjos pristatomos ir vertinamos pagal šiuos kriterijus: aiški pagrindinė idėja; aiškus tikslas; aiški tikslinė grupė; aiškios siūlomos vertybės; idėja originali, įdomi; balsuočiau už šią idėją; mane ši idėja įtikino.

9. Korupcija žiniasklaidoje

1 užduotis. Pradedamas mokymosi veiklų ciklas „Žodžio laisvė ir verslas“. Mokiniam skiriamos užduotys pateiktos metodiniame leidinyje „Medijų ir informacinio raštingumo ugdymo metodinė medžiaga“, tema *Žodžio laisvė ir verslas* (p. 32-39, prieiga per internetą: <https://duomenys.ugdome.lt/?/mm/dry/med=2/213/748>) (žiūrėta 2020 12 01). Pirmiausia mokiniam užduodamas diskusinis klausimas: Kas daro įtaką žurnalisto darbui? Apibendrinami mokinių atsakymai ir pateikiami trys veiksniai, turintys įtakos žurnalistiniam darbui:

- Įstatymai
- Skaitytojų nuotaikos ir poreikiai
- Pinigai-atlyginimas

2 medžiagos „Rizikos žodžio laisvei“ nagrinėjimo užduotis. Mokymo metodas „Naujoji amerikietiškoji paskaita“. Mokiniai gauna 13 pavyzdį – veiklos lapą, kurį aptaria su mokytoju. Užduotis mokiniams: klausantis mokytojo pranešimo „Kaip gali būti veikiamas žiniasklaidos turinys?“ (Teorinė medžiaga iš leidinio *Medijų ir informacinio raštingumo ugdymas* skyriaus *Žodžio laisvė ir verslas*, p.34-35) individualiai užpildyti 13 veiklos lape pateiktą lentelę. Patarimas mokytojui: aiškinant naują informaciją sustoti kas 5 min., prieš skaitant paskaitą toliau reikėtų įsitikinti, ar visi mokiniai suspėjo užsira-

šyti reikiamą informacijos dalį. Užpildę lentelę mokiniai atlieka užduotis darbo grupėse.

1 grupės užduotis: pasidalyti lentelėje suformuluotais argumentais bei papildyti lentelę išgirstais naujais argumentais. Remiantis aptartais argumentais suformuluoti vieną bendrą išvadą.

2 grupės užduotis: atsakyti į klausimą: Koki kontekstą reikia žinoti norint kritiškai įvertinti naujieną?

Darbo grupės pristato rezultatus. Mokytojas pristato kontekstą (8 šaltinis), kurį reikia žinoti norint kritiškai įvertinti naujieną bei apibendrina mokinių darbo rezultatus.

13 pavyzdys

Veiklos lapas „Rizikos žodžio laisvei“

	Kas moka žurnalistui atlyginimą?	Kas ir kaip gali daryti įtaką žiniasklaidos priemonės turiniui?
	Argumentuokite, kodėl	
Skaitytojai		
Reklama		
Verslo subjektai		
Rėmėjai		
Užsakomieji straipsniai		
Asmenys ar organizacijos		
Fondai		
Leidėjas (žiniasklaidos priemonės savininkas)		
Išvada		

8 šaltinis

„Taigi norint kritiškai įvertinti naujieną, reikia žinoti šį kontekstą:

- Kokios organizacijos ar asmenys reklamuoja leidinyje?
- Kokios organizacijos ar asmens užsakymu spausdinami užsakomieji straipsniai?
- Ką be žiniasklaidos priemonės valdo, kam atstovauja jos savininkas?
- Kokią ideologiją deklaruoja leidinys?

Vakarų Europos ir Šiaurės Amerikos šalyse priimta, kad žiniasklaidos priemonės deklaruotų savo politinę ar ekonominę ideologiją, nes nuo to priklauso kai kurių visuomeninių, politinių ar ekonominių reiškinių atspindėjimas.

(*Medijų ir informacinio raštingumo ugdymas, skyrius Žodžio laisvė ir verslas*, p.34)

3 užduotis. Darbas poromis. Argumentų „UŽ“ ar „PRIEŠ“ metodas. Mokytojas paprašo

- padiskutuoti poromis ir nuspręsti, ar jie sutinka, ar prieštarauja žemiau pateiktoms tezėms. Poroms išdalijama po dvi korteles su užrašais „UŽ“, „PRIEŠ“.

Pateikiama pirma tezė. Apsitarus poromis paprašoma mokinių, sutinkančių su pirmąja teze, pakelti korteles „UŽ“ ir pateikti argumentus, po to išklausti porų, nesutinkančių su pirmąja teze, argumentus. Taip aptariamos visos tezės.

Tezės, dėl kurių galima ginčytis

- Naujienų kūrimas – pelningas užsiėmimas. Dėl šios priežasties šalies viešojoje erdvėje veikia tiek daug žiniasklaidos priemonių. Juk jeigu šis užsiėmimas nebūtų pelningas, verslininkai savo jėgas, pinigus ir laiką nukreiptų į kitas verslo šakas.

- Naujienų komercializacija – svarbus naujienų rengimo veiksnys. Kaip jau buvo užsiminta prieš tai, žurnalistų darbą veikia ir skaitytojų poreikiai, nes nuo jų priklauso žiniasklaidos priemonės, taip pat ir žurnalisto uždarbis. Todėl naujienos sėkmė imama matuoti ne „pagiriamaisiais komentarais“ ar „Patinka“ paspaudimais interneto portaluose, o jos skaitomumu ir uždirbtų pinigų kiekiu.

- Du poliai – naujiena kaip verslas ir naujiena kaip žodžio laisvės išraiška – visuomet yra

kartu. Dėl to naujiena įgauna dvigubą atspalvį. Viena vertus, ji turi atskleisti visuomenės ydas, padėti jai tobulėti, antra vertus, ji yra būdas uždirbti pinigų: tiek etiškais (sekant nusistovėjusius ir teisiškai bei etiškai priimtinius verslo modelius), tiek neetiškais būdais.

4 užduotis. Verslo interesų keliamos rizikos žodžio laisvei vertinimas. Darbas grupėmis. Kiekviena mokinių darbo grupė gauna korteles. Užduotis mokiniams: sudėlioti korteles didėjančia rizikos žodžio laisvei tvarka, t. y. kuriuo atveju rizika paveikti žiniasklaidos turinį mažiausia (1), o kuriuo – didžiausia (4). Mokiniai pristato darbo grupių rezultatus. Po to mokytojas pristato 14 pavyzdyje pateiktą schemą ir apibendrina mokinių darbo grupių rezultatus.

4 uždutis. Verslo interesų keliamos rizikos žodžio laisvei vertinimas. Darbas grupėmis. Kiekviena mokinių darbo grupė gauna korteles. Uždutis mokiniams: sudėlioti korteles didėjančia rizikos žodžio laisvei tvarka, t. y. kuriuo atveju rizika paveikti žiniasklaidos turinį mažiausia (1), o kuriuo – didžiausia (4). Mokiniai pristato darbo grupių rezultatus. Po to mokytojas pristato 14 pavyzdyje pateiktą schemą ir apibendrina mokinių darbo grupių rezultatus.

Kortelės

Lietuvoje verslą turintis ir žiniasklaidos priemonę valdantis verslininkas	Užsienio kapitalo bendrovė valdo žiniasklaidos priemonę Lietuvoje	Žiniasklaidos priemonė – vienintelis jos savininko pragyvenimo šaltinis	Visuomeninis transliuotojas, valdomas visuomenės, mokslo ir kultūros veikėjų

14 pavyzdys

Teorinė schema

Verslo interesų keliamą riziką žodžio laisvei	
	Didelė
	Lietuvoje verslą turintis ir žiniasklaidos priemonę valdantis verslininkas
	Užsienio kapitalo bendrovė valdo žiniasklaidos priemonę Lietuvoje
	Žiniasklaidos priemonė – vienintelis jos savininko pragyvenimo šaltinis
Maža	Visuomeninis transliuotojas, valdomas visuomenės, mokslo ir kultūros veikėjų

Medijų ir informacinio raštingumo ugdymas / Žodžio laisvė ir verslas, p. 35

5 uždutis. Mokytojas paaiškina, kaip sužinoti, kas yra žiniasklaidos priemonės savininkas (*Medijų ir informacinio raštingumo ugdymas / Žodžio laisvė ir verslas, p. 35*). Jei klasėje sudarytos techninės galimybės, mokytojas pademonstruoja mokiniams, kaip nurodytuose tinklapiuose rasti reikalingą informaciją: <http://www.old.lrkmlt/leidb/lt/lldb.html> ir <http://stirna.info/> (žiūrėta 2020 12 01).

Toliau vyksta darbas poromis. Uždutis mokiniams: naudojantis pateiktomis nuorodomis atsakyti į klausimus:

- Kokius kitus verslus valdodžiausių žiniasklaidos priemonių savininkai? (televizi-

ja – LNK, portalas „www.lrytas.lt“, dienraštis „Lietuvos žinios“);

- Kam priklauso Jūsų miesto ir miestelio žiniasklaidos priemonės? Kaip tai gali veikti jų turinį?

6 uždutis. Prieš atliekant šitą užduotį rekomenduojama mokinius supažindinti su tame pačiame metodiniame leidinyje pateikta tema *Kaip rengiama naujiena*, p. 18-24.

Straipsnio kūrimas. Parašyti trumpą (iki 200 žodžių) straipsnį apie kepyklos produkciją ir susidariusią padėtį. *Situacija.* Įsivaizduokite, kad dirbate žiniasklaidos priemonėje, kurios savininkas turi sausainių kepyklą. Neseniai šios kepyklos produkcijoje rasta Lietuvoje vartoti uždraustų maisto

papildų. Vartotojai nebenori pirkti šios kepyklos gaminių. Į redakciją atvažiuoja savininkas ir sako: „Parašyk apie mūsų produkciją“. Aptardami tekstus remkitės šiais klausimais:

- Ar Jūsų parašytas tekstas yra nešališkas (atspindi visas konflikto puses, atskleidžia faktą apie pažeidimą, kritiškai vertina kepyklos savininko veiksmus)?
- Kodėl parašėte būtent tokį tekstą?
- Kaip manote, kokių pasekmių sulauktumėte už šio teksto parašymą?

7 užduotis mokiniams. Dirbant grupėmis pasiruošti teiginius, kurie padės aptarti ir padiskutuoti tema *Korupcija žiniasklaidoje*. Remiantis ankstesnėse pamokose išnagrinėta medžiaga, kaip gali būti daroma įtaka žiniasklaidos priemonės turiniui, mokiniai dirbdami grupėse diskutuoja, tariasi ir užpildo 15 pavyzdyje pateiktą lentelę. Mokiniai susitaria, kaip galima būtų paaiškinti, kas tai yra korupcija žiniasklaidoje, dėl kokių priežasčių ji vyksta, kokios jos pasekmės, kokie konkretūs pavyzdžiai bei koks galėtų būti piliečių vaidmuo pasipriešinant korupcijai žiniasklaidoje. Baigus darbą grupėmis kartu aptariama ir diskutuojama tema *Korupcija žiniasklaidoje*.

15 pavyzdys

Lentelė

Korupcija žiniasklaidoje	Svarbiausi teiginiai (mintys)
<i>Kas tai yra?</i>	
<i>Priežastys</i>	
<i>Pasekmės</i>	
<i>Pavyzdžiai</i>	
<i>Sąmoningo piliečio vaidmuo</i>	

10. Lietuvos įstatymai ir mokinių interesai

1 uždavimas. Darbas grupėmis. Mokinių prašoma perskaityti 9 šaltinyje pateiktą situaciją ir įvertinti ją teisiniu ir moraliniu požiūriu. Aptarkite, kokių panašių broožių šis atvejis turi su korupcijos atvejais ir kuo skiriasi?

9 šaltinis

„Lietuvos ryto“ TV laida „Reporteris“ ir internetinis portalas „Delfi“

Pranešta apie įvykį, kada iš Klaipėdos į Dituva autobusų važiavęs paauglys buvo kontrolierių išlaipintas nes buvo nusipirkęs lengvatinį moksleivišką bilietą už pusę kainos (60 cent.). Tokį bilietą jam pardavė autobuso vairuotojas, tačiau remiantis „Keleivių ir bagažo vežimo kelių transportu taisyklėmis“ (patvirtintomis susisiekimo ministro įsakymu 2011 04 13 Nr. 3-223 ir Transporto lengvatų įstatymu Nr.VIII-1605, prieiga per internetą: <http://autobusustotis.lt/keleiviams/tarpmiestiniu-marsrutu-taisykles/>) vyresni kaip 10 metų moksleiviai lengvatiniais bilietais turi teisę naudotis tik vietinio (miesto) reguliaraus susisiekimo autobusais ir troleibusais, o vietinio (priemiestinio) ir tolimojo (tarpmiestinio) susisiekimo lengvatinius bilietus įsigyti turi teisę tik kai kurių Lietuvos mokyklų moksleiviai, tačiau visi profesinio mokymo įstaigų dieninių skyrių mokiniai ir visi visų ES šalių aukštųjų mokyklų dieninių skyrių (nuolatinių studijų) studentai. Įpratęs mieste važinėti už pusę kainos moksleivis galėjo nežinoti šių taisyklių išlygų. Jo ramią kelionę nutraukė kontrolieriai, kurie nedavė galimybės moksleiviui primokėti 60 centų ir tęsti kelionę. Surašius protokolą, mokinys buvo paliktas stotelėje laukuose. Kartu išlipo jo draugai, ir visi kartu pėsčiomis nuėjo 6 km per lietuvių temstant iki Dituvos.

„Situacija buvo nesaugi paaugliui, vaikų grupei. Kas iš to galėjo išeiti, reikia spėlioti. Buvo pavakarė, nemaloni vieta, kur yra sąvartynas,

bomžynas, daug visokių keistų žmonių. Tikrai galėjo baigtis liūdniau, nei baigėsi“, - sakė mokinio mama.

Reaguodamas į įvykį Vaiko teisių kontrolieriaus tarnybos specialistas sakė, kad jų žiniomis vaikai į tokią situaciją pakliūva ne pirmą kartą ir tai yra susiję su vaiko interesų apsauga. Apsaugoti ir globoti vaikus yra bendražmogiška pareiga, o čia vaikai buvo palikti stresinėje situacijoje. Galbūt kontrolieriai patys neaugina vaikų ir nežino, kad vaikai gali suklysti, pamiršti, neturėti pakankami pinigų, tačiau suaugusiems nedera juos taip negailestingai bausti sukeltant grėsmę sveikatai ir saugumui. Ilga kelionė per lietuvių šaltuoju metų laiku, o ypač ėjimas kelkraščiu temstant yra išties pavojinga.

Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos atstovai pasiūlė, kad nuo kitų metų visiems moksleiviams, važiuojantiems priemiestiniais autobusais, būtų pripažinta teisė įsigyti bilietus už pusę kainos. „Manau, kad mes turėtumėm priimti sprendimą, kad visiems vaikams būtų galimybės. Na ir galvoju, ta kaina, kurią mes investuotumėm, grįžtų su kaupu per vaikų ugdymosi kokybę“, – pasakė Švietimo, mokslo ir sporto ministras Algirdas Monkevičius.

Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/kelione-ilgai-netruko-sulengvatiniu-bilietu-vaziavusi-moksleivi-paliko-laukuose.d?id=83587521>) (žiūrėta 2020 12 01).

2 uždutis. Rekomenduojama panagrinėti Lietuvos mokinių parlamento (LMP) galimos veiklos atvejį (*10 šaltinis*), aptarti ir pasiūlyti, kaip Lietuvos mokinių parlamentas galėjo atstovauti mokinių interesus šioje situacijoje ir kokius pokyčius galėjo inicijuoti.

Aptarus galimas iniciatyvas, toliau analizuojama *11 šaltinyje* siūloma LMP iniciatyva. Ar jos įgyvendinimas realus? Kodėl? Su kokiomis problemomis inicijuodami šią idėją galėtų susidurti LMP atstovai? Kas jiems galėtų padėti? Kokių rezultatų jie pasiektų?

10 šaltinis

Mokinių parlamento veikla

Demokratinėse valstybėse parlamentai vykdo įstatymų leidžiamąją ir priežiūros funkciją. Nors Lietuvos mokinių parlamento atstovai negali tiesiogiai dalyvauti valstybės įstatymų leidyboje, tačiau atstovaudami visų Lietuvos moksleivių interesus gali kreiptis į politikus ir įstatymų leidėjus su pasiūlymais ir reikalavimais. Aktyvios organizuotos mokinių veiklos pavyzdžių galime rasti pasidomėję Vakarų demokratinių šalių patirtimi. 2013 metų spalio mėnesį Prancūzijos moksleiviai pakilo į nacionalinį streiką, reikalaudami leisti grįžti į mokyklą Leonarda’i ir Khatchik’ui, kuriuos policija išsivedė iš mokyklos ir kurie turėjo būti deportuoti kartu su tėvais, šiems pažeidus imigracijos įstatymus. „Leonarda ir Khatchikas neina į mokyklą, mes irgi ne!“ – skelbė vienas iš protestuotojų plakatų, o apie streiką informaciją skelbė viso pasaulio žiniasklaida. Prancūzų mokiniai pasielgė pagal etinį solidarumo principą

„visi už vieną“, nors nacionalinės teisės požiūriu abejota, ar jų reikalavimai suderinami su įstatymais.

Net ir vienas žmogus gali būti „karys lauke“, jei sulaukia visuomenės palaikymo – tai Gretos Thunberg asmeninė kova prieš klimato kaitą. Jeigu turite apie šią veiklą mažai informacijos, pasidomėkite žiniasklaidoje įvairiais pranešimais (pvz.: *Paauglė, apie kurią kalba visas pasaulis: kaip išgarsėjo Greta Thunberg?*

Skaitykite daugiau:

<http://america.aljazeera.com/articles/2013/10/18/kosovar-schoolgirlprotestscontinueonstreetsofparis.html> (žiūrėta 2020 12 01).

<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/paaugle-apie-kuria-kalba-visas-pasaulis-kaip-igarsejo-greta-thunberg-57-1207796?copied> (žiūrėta 2020 12 01).

11 šaltinis

Lietuvos mokinių parlamento iniciatyva

Lietuvos mokinių parlamento veikla – tai ne tik galimybė, bet ir pareiga atstovauti Lietuvos mokinių interesus, ypač socialiai pažeidžiamų grupių reikmes.

Tai, kad su lengvatiniu bilietu autobusu važiuojęs paauglys buvo išlaipintas iš autobuso, galėtų atkreipti Lietuvos mokinių parlamento narių dėmesį ir jie galėtų kreiptis į atitinkamą Vyriausybės padalinį (Susisiekimo ministeriją) prašydami pakoreguoti taisykles ir užtikrinti lygias teises visiems mokiniams visur naudotis transporto lengvata. Nes važiuojant autobusais taisyklėse palikta amžiaus spraga neatitinka bendro principo, kad vaikai (kurie mokosi, o ne dirba) ir net besimo-

kantys suaugusieji (kurie galbūt dirba ir turi pajamų) turi teisę naudotis lengvatiniu bilietu. Mokinių atstovai galėtų iškelti klausimą ir inicijuoti tyrimą, ar dalį besimokančiųjų išskirianti tvarka taisyklėse negalėjo būti korupcinio susitarimo tarp taisykles patvirtinusio valstybės tarnautojo (ar institucijos) ir transporto paslaugas teikiančių įmonių vadovų, tikslingai siekiant gauti daugiau pajamų. Juk pelno siekis negali būti vienintelis visuomeninės paslaugos teikimo motyvas. Panašias mintis išsakė ir Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministras, kalbėdamas apie mokinių lygių galimybių užtikrinimą.

11. Socialinis kapitalas

1 uždutis. Interviu apie tekstą. Prašoma kiekvieno mokinio individualiai perskaityti profesoriaus Gedimino Navaičio straipsnį apie socialinį kapitalą (prieiga per internetą: <http://valstietis.lt/naujienos/patarimai/kas-yra-socialinis-kapitalas/>) (žiūrėta 2020 12 01).

Toliau siūloma pasitarti poromis ir pagalvoti, kaip atsakyti į šiuos klausimus: kas yra socialinis kapitalas? kokiais vienetais socialinis kapitalas gali būti matuojamas? kokiam „banke“ jis gali

būti kaupiamas ir saugojamas? ką už jį galima įsigyti? ar jį galima paveldėti? kaip? kada jis išieškvojamas ir ką reikia daryti, kad jis didėtų?

Pasidomėkite, kaip mokiniai atsako į nagrinėtus klausimus pildydami lentelę (16 pavyzdys), atsakymais pasidalinkite ir aptarkite.

Diskusija mažose grupėse po 3-4 mokinius. Padiskutuokite, ar ir kaip socialinis kapitalas gali padėti sumažinti korupciją visuomenėje. Apibendrindami diskusijos rezultatais pasidalinkite su visa klase.

16 pavyzdys

Lentelė

Interviu klausimai	Atsakymai
<i>Kas yra socialinis kapitalas?</i>	
<i>Kokiais vienetais socialinis kapitalas gali būti matuojamas?</i>	
<i>Kokiame „banke“ socialinis kapitalas gali būti kaupiamas ir saugojamas?</i>	
<i>Už ką socialinį kapitalą galima įsigyti?</i>	
<i>Ar socialinį kapitalą galima paveldėti? Kaip?</i>	
<i>Kada socialinis kapitalas išieškvojamas ir ką reikia daryti, kad jis didėtų?</i>	

12. Kūrybiški problemų sprendimai: išlaisvinkime mąstymą

Probleminė kūrybinė sudėtinė uždutis. Mokinių mąstymui paskatinti ir išlaisvinti labai svarbus kūrybiškas mąstymas ir jo panaudojimas problemų sprendimui. Todėl šioje strategijoje siekiama parodyti kaip panaudoti originalias idėjas realių problemų sprendimui ir pasiekti neįprastą rezultatą. Tradicinis mąstymas – tai vienintelio teisingo atsakymo ieškojimas. Kūrybiškas mąstymas išėina už vienintelio, riboto, tradicinio, visuotinai pripažinto “teisingo atsakymo” ieškojimo ribų. Tai naujų idėjų, neįprasto žinomų

problemų sprendimo, naujų sąsajų ieškojimas, atviras, neišbaigtas, netradicinis mąstymas, kuris gali remtis visai kitokia, neįprasta mąstymo seka, logika.

Ugdymo veikla pradedama papasakojant mokiniams šią kovos su korupcija istoriją: *Antanas Mockus – lietuvių kilmės, buvęs Kolumbijos sostinės Bogotos meras. Netvarkai keliuose ir aukų skaičiui sumažinti šis meras 400 korumpuotų policininkų pakeitė mimais. Šie vairuotojams už gerą elgesį rodė baltas, už blogą – raudonas*

korteles. Iš pirmo žvilgsnio rizikinga ir neefektyvi akcija sulaukė didžiulės sėkmės, kuri padėjo sumažinti netvarką keliuose ir žuvusiųjų avarijose skaičių perpus.

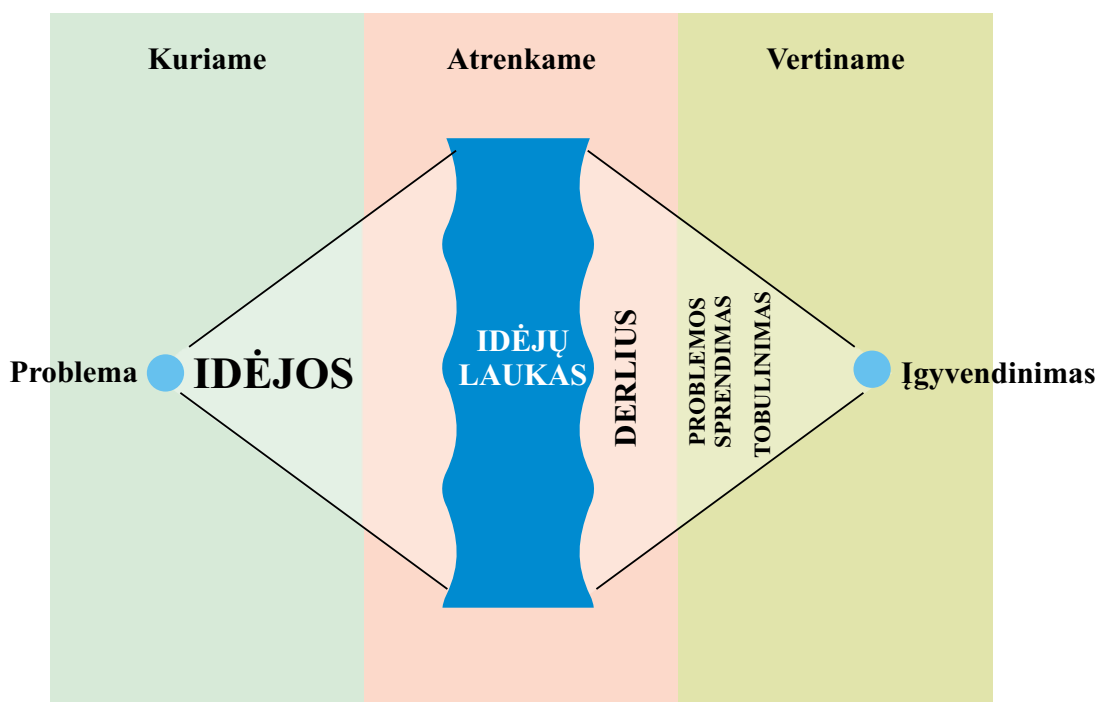
Mokiniai dirbdami mažose grupėse turės iš-

kelti korupcijos Lietuvoje problemą ir sugalvoti kūrybišką jos sprendimą bei sprendimo įgyvendinimo planą. Problemos sprendimas vyks ke-
liais etapais, kurie aprašomi čia ir pavaizduoti
schemoje (17 pavyzdys).

17 pavyzdys

Schema

Kūrybiškumo ir inovacijų srovė

1 etapas. *Problemos formulavimas.* Mokiniai apie korupcijos problemas Lietuvoje gali sužinoti panagrinėję tyrimo „Lietuvos korupcijos žemėlapis 2019“ santrauką, kurią gali rasti internete el. adresu: <https://www.stt.lt/naujienos/7464/lietuvos-korupcijos-zemelapis-2019-atskleide-naujausias-korupcijos-tendencijas:2841>. Remdamiesi išnagrinėta medžiaga mokiniai grupėse suformuluoja po vieną korupcijos Lietuvoje problemą.

2 etapas. *Problemos nagrinėjimas.* Norėdami išsiaiškinti ką apie šią problemą mokiniai jau žino ir ką apie ją dar nori sužinoti, užduodami šie klausimai: Kiek laiko egzistuoja ši problema?

Kokios šios problemos priežastys? Kokios jos pasekmės? Kas su ja daugiausiai susiduria? Ką kiti žmonės daro, norėdami įveikti šią problemą? Kas tie žmonės?

Toliau nagrinėdami problemą mokiniai atsako į klausimus: Kodėl tai yra problema? Kas jau yra padaryta ar daroma siekiant išspręsti šią problemą? Koks būtų idealus šios problemos sprendimas?

3 etapas. *Problemos formuluotės tikslinimas.* Dar kartą apmąstoma iškelta problema, kuri suformuluojama klausimo forma: Kaip....? Ką daryti, kad....?

Mokinių grupių atstovai pasidalina kokią pro-

blemą jie iškelė ir kokį idealų problemos sprendimą jie suformulavo.

4 etapas. *Problemos sprendimo idėjų paieška.* Idėjų kūrimo taisyklės:

- idėjas kuria kiekvienas **individualiai**, surašydamas po vieną idėją ant lipnaus popieriaus;
- idėjų surašoma **kiek spėjama per nurodytą laiką**;
- idėja turi būti išreikšta vienu, ar keliais (2–3) žodžiais;
- idėja taip pat gali būti labai **kūrybiška, vaizdinga, linksma ir donkichotiška**;
- idėja **nėra galutinis sprendimas**, o tik **tramplinas** į kūrybinį mąstymą ir veiklas, kurios dar bus;
- idėjos yra tuo vertingesnės, kuo labiau jos yra **trokštamos, provokuojančios ar rizikingos**.
- visos dalyvių sukurtos **idėjos** yra **teisingos** ir potencialiai **vertingos**.

5 etapas. *Idėjų atranka.* Mokiniai grupėse išrenka vieną ar dvi idėjas su kuriomis norėtų dirbti toliau. Atrinkant idėjas vadovaujama trimis kriterijais: **naujumas; intriga; patrauklumas**. Atmetamas realumo kriterijus. Taip pat neatrenkamos idėjos, kurios nėra naujos. Jei atrinkamos dvi idėjos, jos gali būti sujungtos į vieną.

6 etapas. *Problemos sprendimo formulavimas.* Kaip įgyvendinti atrinktą originalią idėją, panaudojant ją realios problemos sprendimui?

Daiktavardžiais arba veiksmažodžiais apibūdinama ką atrinkta idėja galėtų reikšti sprendžiamos problemos kontekste, pavyzdžiui: laisvę, įvairovę, netikėtumą, lygybę, teisingumą ir t.t.

Panaudojant atrinktą originalią idėją sugalvojamas iškeltos problemos sprendimas. Galutinis rezultatas gali gautis visai kitas ir tolimas nuo buvusios nerealios idėjos.

7 etapas. *Problemos sprendimo privalumai, kliūtys ir jų įveikimas.* Mokiniai numato problemos sprendimo įgyvendinimo privalumus (+), kas gali sutrukdyti šią idėją įgyvendinti – 1, 2 kliūtis (-) ir kaip tas kliūtis įveikti.

8 etapas. *Idėjos įgyvendinimas.* Mokiniai darbo grupėse aptarę problemos sprendimo privalumus ir trūkumus suformuluoja galutinį problemos sprendimą.

Kuriamas veiksmų planas, kaip įgyvendinti idėją:

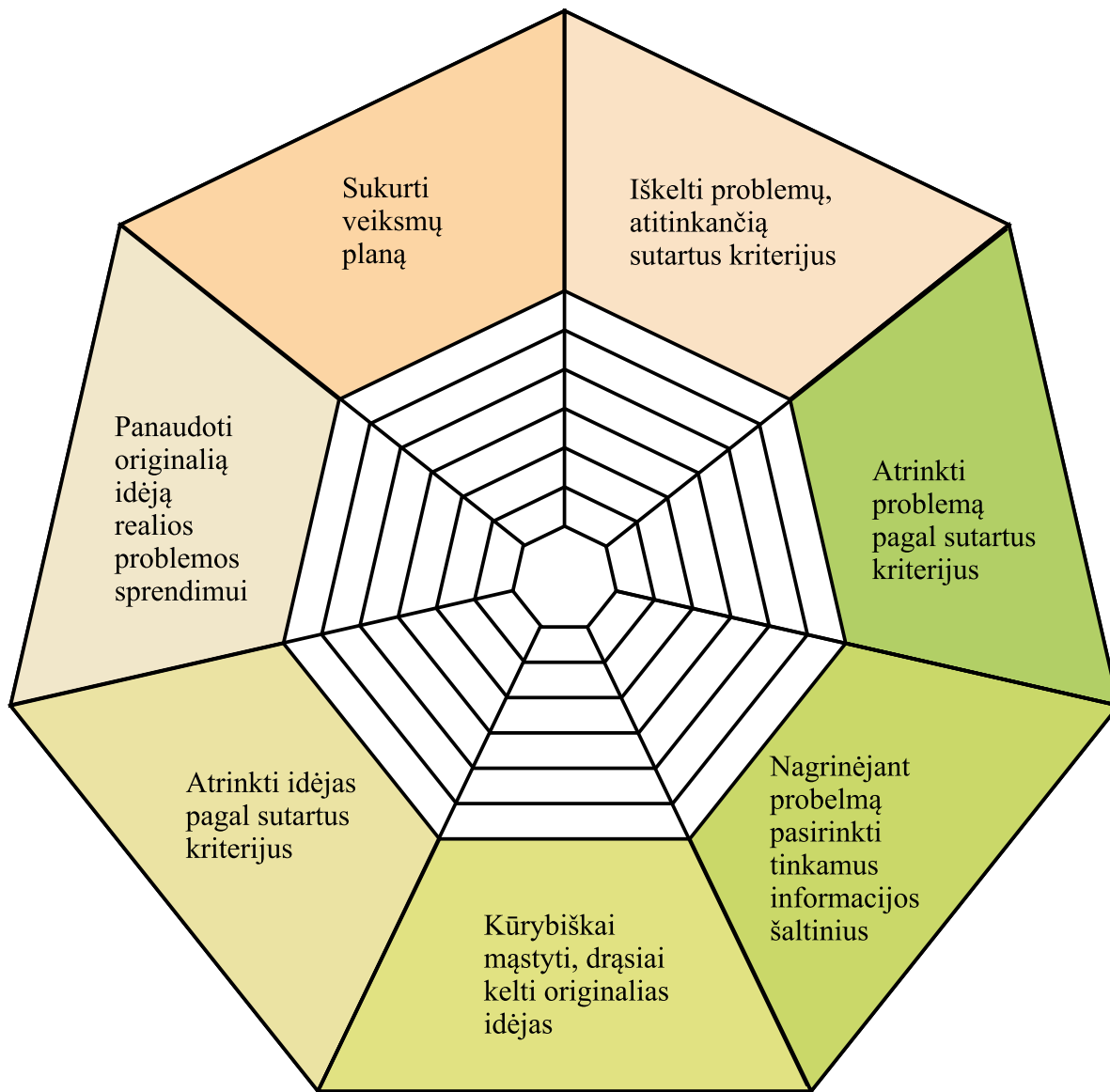
- kokia problemos sprendimo tema, tikslas ir uždaviniai
- kas ir ką daro, kokia bus iš to nauda?
- kokių reikės priemonių?
- kada bus pradėtas sprendimo įgyvendinimas?
- iki kada?
- kokie laukiami rezultatai?
- kaip įvertinsime rezultatus?

Mokiniai pristato sukurtas idėjas, įsivertina ir aptaria kaip jiems sekėsi kūrybiškai mąstyti (žr. 18 pavyzdys).

18 pavyzdys

Įsivertinimas. Iš ko matysime, kad pasiekėme tikslus?

Ar pavyko savarankiškai arba kartu su kitais?

13. Ką gali padaryti vienas žmogus?

1 užduotis. Perskaitomas dvyliktajame šaltinyje pateiktas romano „Džiunglės“ aprašymas. Dirbant grupėmis mokinių prašoma pildyti *Problemos ir sprendimo teksto struktūros schemą* pagal žemiau pateiktą pavyzdį (8 pavyzdys). Mokiniais užpildžius schemą kartu aptariami joje iškelti klausimai.

2 užduotis. Diskusija.

- Kokių charakterio bruožų turėjo Upton'as

Sinclair'is, kurie jam padėjo kovoje su korupcija?

- Kokias korupcijos apraiškas atskleidė U. Sinclair'is?
- Kaip reagavo JAV visuomenė ir vyriausybė?
- Jei iš mūsų dienų perspektyvos žvelgiame – tai amerikietiška legenda su laiminga pabaiga: ar turime panašių lietuviškų legendų?

12 šaltinis

„Taikiausi Amerikai į širdį, bet netyčia pataikiau jai į pilvą“

Uptonas Sinkleris (Upton Sinclair) yra JAV žurnalistas bei rašytojas, kuris XX a. pradžioje atkreipė dėmesį į pasibaisėtinas Čikagos mėsos perdirbimo įmonių darbininkų darbo sąlygas ir demaskavo šią verslo šaką persmelkusią korupciją. Mums ypač įdomu, kad knygoje „Džiunglės“ (1906) autorius detaliai aprašė lietuvių imigrantų šeimos istoriją - jų vargingą gyvenimą, darbovietėje patiriamas neteisybes, taip pat ir jų šeimos kasdienybę, papročius, šventes, viltį pasiekti geresnį gyvenimą. Siekdamas įgyti patirties ir sužinoti, kas vyksta Sinkleris pats įsidarbino ir du metus dirbo mėsos perdirbimo įmonėje pakuotoju. Tuo būdu autorius įsitikino, kad dešroms ir konservams gaminti buvo naudojama pasenusi ir sugedusi mėsa. Tuo būdu pirkėjai buvo ne tik apgaudinėjami (tai etikos pažeidimas), bet ir buvo sukeliama rizika jų sveikatai. Be to, patys mėsos perdirbimo darbininkai dirbo sunkiomis ir pavojingomis sąlygomis, žeminančiomis jų orumą. Sinkleris savo publikacijomis paviešino tuos nusikaltimus ir negeroves, kurių liudininku pats buvo, be to, kovodamas prieš geltonąją spaudą inicijavo daug žurnalistų darbo reformų ir žurnalistų etikos kodekso priėmimą.

Paminėtina, kad pats Sinkleris buvo puola-

mas ir kaltinamas etikos pažeidimais, šmeižtu ir tuo, kad savo publikacijomis siekia populiarumo, politinės karjeros, yra socialistas ir siekia būti išrinktas į Kongresą.

Įvairių pakopų korupcijos apraiškų atskleidimas Sinklerio „Džiunglėse“

„Džiunglėse“ gausu epizodų, kurie atskleidžia lietuvių imigrantų vargus ir kentėjimus. Jiems tenka dirbti ilgas valandas be maisto ir poilsio, tenka dirbti ir sunkiai sergant. Taip pat atskleidžiami pasibjaurėtini nešvaros ir higienos pažeidimų faktai fabrike.

Socialinio darvinizmo požiūriu, žmonių visuomenės funkcionuoja tokiu būdu, kad stipriausi, gabiausi ir geriausi žmonės pasiekia sėkmės ir viešo įvertinimo, o visais atžvilgiais prastesni žmonės tokio įvertinimo nepasiekia arba net lieka visuomenės gyvenimo dugne. Sinklerio aprašyta istorija atskleidžia kaip tik priešingą tendenciją, kai dorų ir sunkiai dirbančių imigrantų svajones sunaikina korumpuota sistema. Sinkleris paneigia socialinio darvinizmo dogmą, teigdamas, kad tie, kurie yra sėkmingi korumpuotoje sistemoje yra anaipol ne geriausi, bet patys blogiausi ir labiausiai iš visų korumpuoti.

*Reakcija į Sinklerio publikacijas JAV
ir rezultatai*

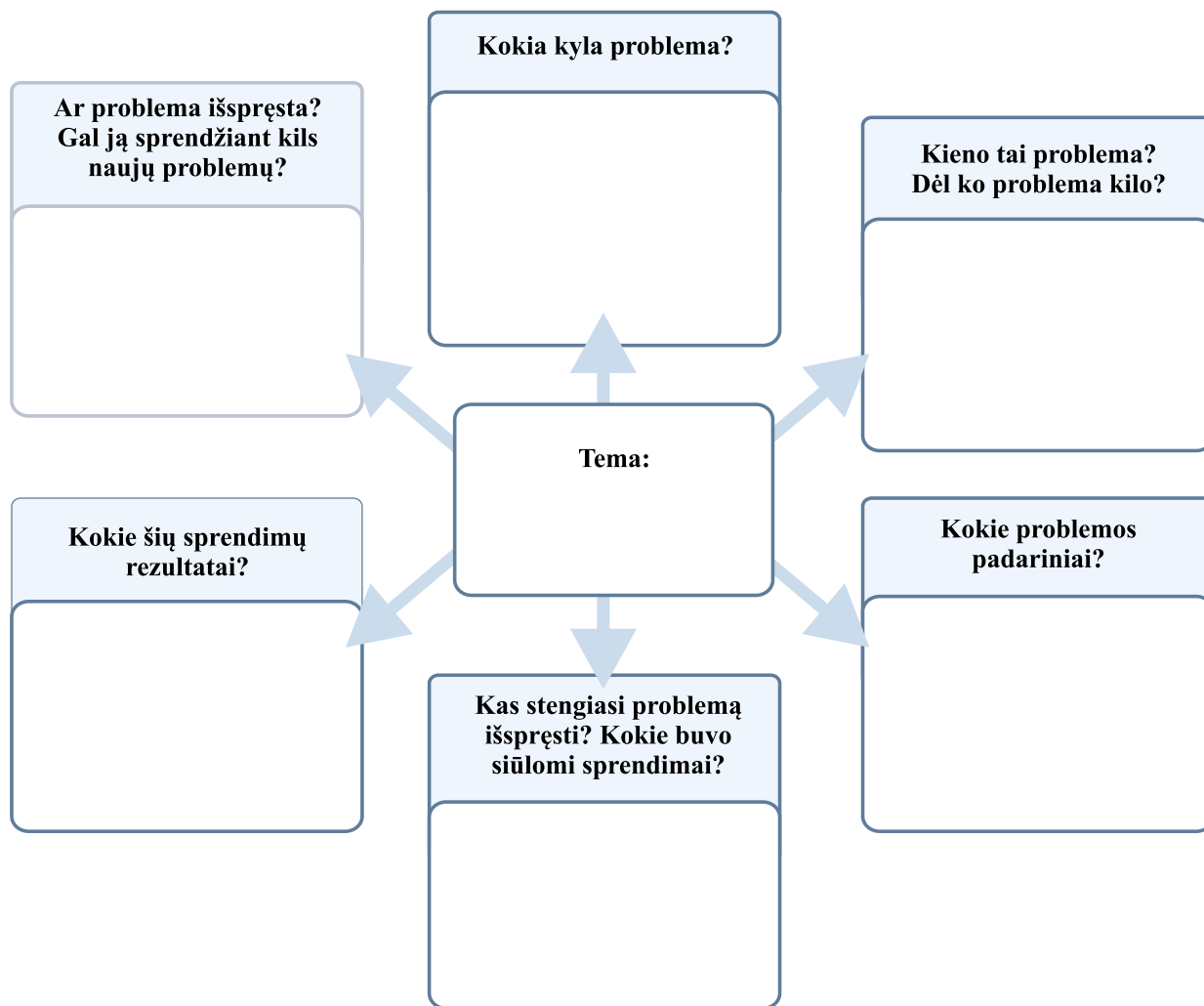
Sinklerio knyga „Džiunglės“ JAV sukėlė didelį šurmulį ir prieštaringas reakcijas. Iš pradžių Sinkleriui kilo sunkumų rasti leidėją, nes visi prisibijojo galingų mėsos gamintojų ir jų atstovų. Penkios leidyklos atsisakė romaną publikuoti dėl pernelyg šokiruojančių faktų, galiausiai viena Niujorko leidykla „Džiunglės“ išleido. Pažymėtina, kad netrukus į leidyklos vadovą kreipėsi mėsos gamintojų atstovas ir pasiūlė didelį kyšį prašydamas neleisti „Džiunglės“ išversti į kitas kalbas. Tačiau leidyklos vadovas kyšio nepriėmė ir pasiūlė priešingai – davė leidimą šią knygą versti į kitas kalbas nemokamai. Tais pačiais metais „Džiunglės“ buvo išverstos į kelioliką kalbų. Nepaisant valdžios įtarumo ir ypač mėsos pramonės verslininkų priešiškos reakcijos, knyga tapo labai populiari, JAV visuomenė pasipiktino higienos normų nepaisymu ir daugybe teisės pažeidimų mėsos perdirbimo įmonėse. Padėtimi susidomėjo ir pats JAV prezidentas Teodoras Ruzveltas, kuris pasikvietė Sinklerį į Baltuosius rūmus pietų ir paklausė, ar tai, ką šis parašė, yra tiesa. Sinkleriui patvirtinus, Prezidentas pasakė supratęs, kodėl jam tarnaujant karinėse pajėgose jam ir jo draugams pavalgius konservuotos mėsos skaudėdavo pilvus... Beje, JAV Prezidentas neskubėjo

patikėti Sinklerio liudijimu, bet slapta nusiuntė komisiją aprašytiems faktams ištirti. Komisija faktus patvirtino.

Knygą „Džiunglės“ perskaitė ir labai teigiamą atsiliepimą parašė tuo metu dar jaunas ir nežinomas Vinstonas Čerčilis, vėliau tapęs Didžiosios Britanijos ministru pirmininku.

Iki šiol Sinklerio „Džiunglės“ romanas įtrauktas į JAV mokinių literatūros sąrašą, laikomas kertiniu, gal net reikšmingiausiu kūrinium, pakeitusiu JAV visuomenę, nes jame aprašomas labai svarbus JAV „kilmės mitas“. Pirmasis „kilmės mitas“ buvo žinomas apie „laukinius vakarus“ ir kaubojų kovas. Antrasis ne mažiau reikšmingas JAV „kilmės mitas“ pateiktas „Džiunglėse“ ir pasakoja apie „amerikietiškąją svajonę“, kovą su skurdu ir neteisybe, apie tai, kokia buvo korupcija ir kaip ji buvo įveikta paaiškėjus tiesai. Šios knygos tyrinėtojo, JAV Iliojaus universiteto profesoriaus Giedriaus Subačiaus nuomone, „tai knyga apie šalies identitetą, apie tai, kaip atsirado Amerika“ (Pokalbis su prof. Giedriumi Subačiumi, 2012-09-12, Delfi, prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/emigrants/knyga-pakeitusi-jav-apie-vargstancius-lietuvius-ir-desras-su-ziurkienu.d?id=59442873> (žiūrėta 2020 12 01))

8 pavyzdys (pakartojimas)

14. Moralinės dilemos ir pareigų konfliktas

1 užduotis. Darbas grupėmis sprendžiant moralinę dilemą. Moralinė dilema kyla tada, kai žmogui reikia priimti sprendimą pasirenkant iš keleto priešingų situacijų. Kokį dilemos sprendimą renkasi žmogus, priklauso nuo jo vertybių, įsitikinimų, požiūrio. Nėra vienareikšmio teisingo sprendimo svarstant dilemoje pateiktą klausimą. Tai priklauso nuo mokinio pateiktų argumentų, koks sprendimas gali būti pagrįstas ir teisingas. Galima pateikti ir keletą pasirinkimo alternatyvų,

parašyti juos mažuose lapeliuose, tik vieni kitiems grupėje svarbu argumentuoti, kodėl būtent tokie sprendimai Jums atrodo tinkamiausi.

Mokiniai pasiskirsto į grupes po keturis (ar penkis) ir kiekviena grupė gauna po vieną 19 pavyzdyje pateiktą dilemą su klausimu. Dvi grupės gali gauti nagrinėti tą pačią dilemą. Mokiniai perskaito gautą dilemą ir diskutuodami aptaria galimas poelgio alternatyvas, argumentuoja savo sprendimus.

19 pavyzdys

A Moralinė dilema. Pacientui reikalinga sudėtinga operacija. Gydytojas informavo jį, kad yra didelė tokios operacijos laukiančių pacientų eilė ir bendra tvarka jis galėtų būti operuojamas tik po šešių mėnesių. Tačiau būtų geriau operaciją atlikti nedelsiant. Pacientas turi galimybę kreiptis į privačią kliniką, tačiau ten už operaciją jam tektų pačiam sumokėti apie 10 000 eurų. Tiek pinigų pacientas neturi. Iš pažįstamų jis sužino, kad davęs 100 eurų

kyšį jis gali būti įrašytas į eilę operacijai atlikti jau kitą savaitę. Be to, davęs 1000 eurų kyšį jis gali susitarti, kad būtų operuojamas paties geriausio skyriaus gydytojo. Pacientas nori pasveikti ir yra nusiteikęs skirti lėšų, kad gautų kokybiškas medicinos paslaugas.

Pasiūlymas svarstymui. Kaip jūs patartumėte šiam pacientui pasielgti? Pagrįskite savo pasiūlymą argumentais.

B Moralinė dilema. Mokinių sporto klubo vadovo sūnus laimėjo geriausio metų žaidėjo apdovanojimą. Komisijai, kuri skiria apdovanojimus, vadovauja pats sporto klubo vadovas. Kaip klubo vadovas jis yra suinteresuotas paskatinti visus klubo narius, tačiau kaip tėvas jis yra suinteresuotas paskatinti savo sūnų.

Svarstydami šį atvejį suprantame, kad kitiems žaidėjams ir jų tėvams gali kilti klausimas, kas lėmė, kad tas mokinys laimėjo geriausio žaidėjo apdovanojimą. Tai yra svarbu,

nes tuo atveju, jei tas mokinys tikrai buvo geriausias, tai aplinkiniams neturėtų dėl to kilti abejonių.

Lengviausias būdas išvengti tokio intereso konflikto būtų, jei klubo vadovas būtų nusišalinęs ir leidęs komisijai išrinkti geriausią žaidėją jam nedalyvaujant.

Pasiūlymas svarstymui. Kaip jūs patartumėte sporto klubo vadovui pasielgti? Pagrįskite savo pasiūlymą argumentais.

19 pavyzdys

C Moralinė dilema. Gydytoja auginą dukrą, kurios svajonė yra studijuoti viename užsienio universitete. Tačiau gydytojos atlyginimas nėra toks didelis, kad galėtų leisti dukrai įgyvendinti jos svajonę. Vadinasi, jei ji nesukaups pakankamai lėšų, jos dukros svajonė liks neįgyvendinta, ji turės pasirinkti kitą studijų programą, mažiau atitinkančią jos pašaukimą arba kitą mažiau trokštamą, ne tokį prestižinį universitetą. Gydytoja turi galimybę kartais paimti kyšius ir tokiu būdu

kaupiti pinigus dukros studijoms.

Gydytoja turi pareigą tinkamai eiti savo pareigas ir yra davusi Hipokrato priesaiką, kuri įpareigoja visada padėti pacientams. Kaip mama, ji nori rūpintis savo vaiku, padėti jam siekti išsikeltų tikslų, įgyti norimą profesiją.

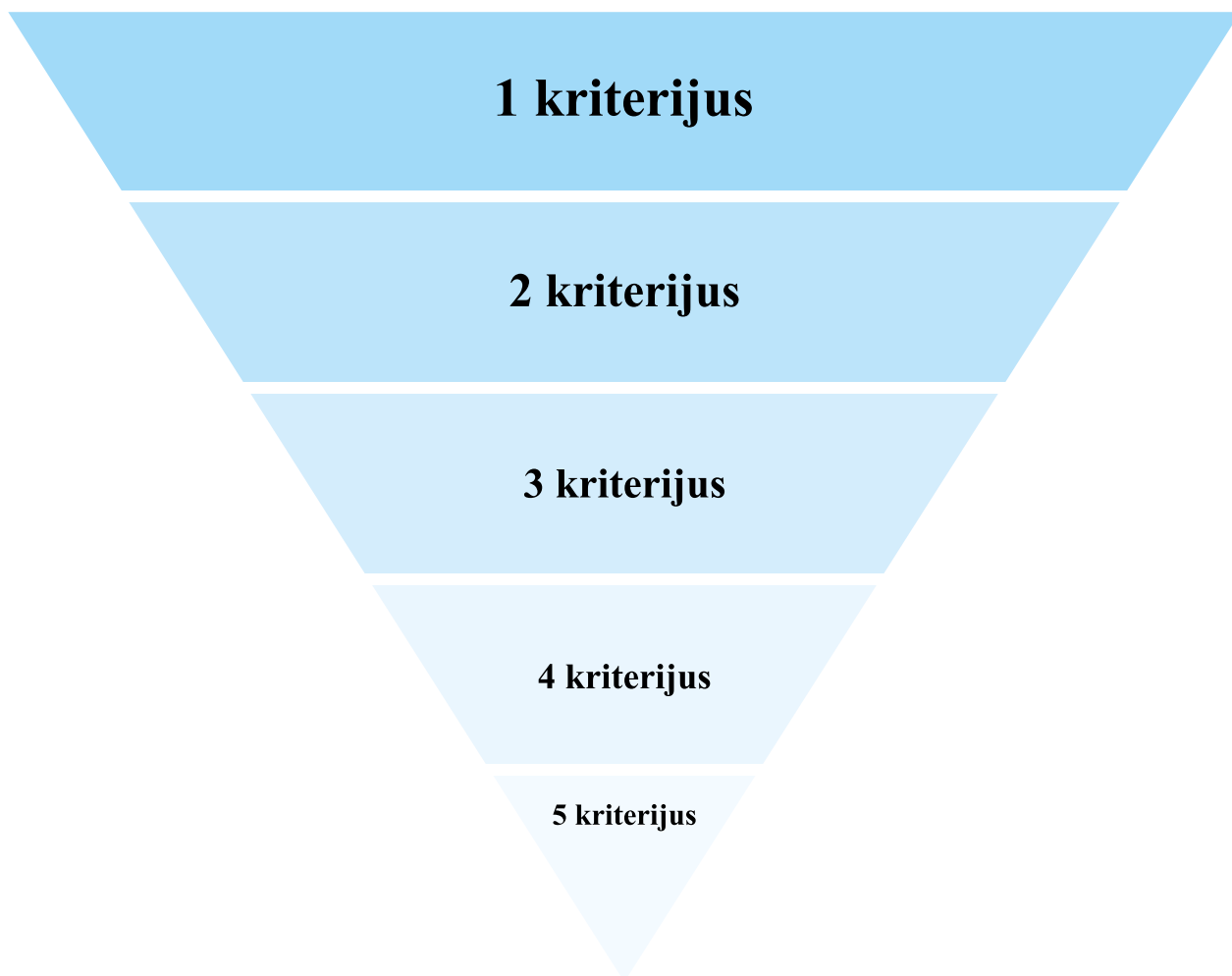
Pasiūlymas svarstymui: Kaip jūs patartumėte gydytojai pasielgti? Pagrįskite savo pasiūlymą argumentais.

2 uždutis. Kriterijų formulavimas priimant apgalvotą sprendimą. Sprendimai turi būti pagrįsti kriterijais – aiškiais arba numanomais. Aiškūs kriterijai yra puikus orientyras, padedantis nuspręsti, kokios būtų kiekvieno veiksmo alternatyvos pasekmės – teigiamos ar neigiamos. Kriterijus pagal etines vertybes arba asmenybės poreikius gali formuluoti patys mokiniai arba pasiūlyti mokytojas. Kriterijus galima išdėstyti svarbos tvarka (pvz.: svarbiausia – atsakomybė, antroje vietoje – pagarba, trečioje – sąžiningumas, ketviroje – nauda, penktoje – sveikata ir t. t.). Tegul mokiniai palygina dilemose siūlomus ir darbo grupėse aptartus sprendimus pagal šiuos kriterijus, pasižymi pastabas, drauge aptaria alternatyvas, argumentus ir priima etinį sprendimą. Mokiniai į „Prioritetų piramidę“ pateiktą 20 pavyzdyje parašo kriterijus svarbos tvarka pagal savo asmeninius prioritetus ir paaiškina, kodėl į pirmą vietą iškėlė tą ar kitą etinį teiginį, sprendimą.

20 pavyzdys

Prioritetų piramidė

Klausimas: koks yra atsakymas į dilemoje (kurią nagrinėjote) pateiktą klausimą? Suformuluokite argumentus ir svarbiausią kriterijų, pagal kurį būtent toks sprendimas jums atrodo tinkamiausias.

15. Antikorupcinės nuostatos mokyklos taisyklėse

1 užduotis. Mokiniai nagrinėja savo mokyklos taisykles arba mokytojas duoda mokiniams nagrinėti sutartį, kurią su mokykla pasirašo tėvai (teisėti globėjai). v

Darbo grupės aptaria:

- Kokios yra mokinių teisės ir pareigos?
- Ar šiose taisyklėse randate antikorupcinių nuostatų?
- Ar jūsų mokykla turi etikos (sąžiningumo) kodeksą? Koks elgesys laikomas negarbingu, nesąžiningu, nepriimtiniu?
- Kokios numatytos sankcijos už šių normų nesilaikymą?
- Kaip jums sekasi šių nuostatų ir normų laikytis?
- Kaip reaguotumėte, jei pastebėtumėte, kad kas nors jūsų mokyklos bendruomenėje šias taisykles pažeidinėja?
- Ar su visomis taisyklėmis (nuostatomis, normomis) sutinkate? Su kuriomis iš jų sutinkate, o su kuriomis ne. Kodėl?

2 užduotis. Dirbdami grupėmis mokiniai skatinami diskutuoti ir pateikti argumentus įrodančius, kad lentelėje (21 pavyzdys) pateikti dalykai gali būti korupcijos mokykloje priežastys. Mokiniai aptarę savo mokyklos situaciją ir įvairias patirtis joje gali pateikti daugiau kitų korupcijos priežasčių mokykloje (jei jų yra).

21 pavyzdys

Lentelė

Korupcijos mokykloje priežastys	Argumentai, pavyzdžiai
<i>Vertinimai (pažymiais)</i>	
<i>Praleistos pamokos</i>	
<i>Korepetitorių paslaugos</i>	
<i>Mokyklos tvarkos pažeidimai</i>	
<i>Kitos priežastys</i>	

3 užduotis. Palyginimas ir sugretinimas. Mokiniais siūloma paieškoti ir rasti internete kitų mokyklų (Lietuvos arba užsienio) sutarčių arba taisyklių pavyzdžių ir palyginti su savo mokyklos atitinkama sutartimi arba mokinių elgesio, mokyklos etikos kodeksu. Naudodami šią sugretinimo lentelę ir ją užpildę, mokiniai gali padaryti išvadą: kurios taisyklės bendros abiem mokykloms, o kurios būdingos tik jų pačių ir kurioje mokykloje pabrėžiamas akademinis sąžiningumas.

22 pavyzdys

Lentelė

MŪSŲ MOKYKLOS TAISYKLĖS	PASIRINKTOS MOKYKLOS TAISYKLĖS
SKIRTUMAI	
PANAŠUMAI	

16. Korupcijos požymiai ir pasekmės

1 užduotis. Sąvokų nagrinėjimas. Mokiniai spasisirsto į 4-5 grupes. Kiekviena grupė gauna skirtingas, ant atskirų kortelių užrašytas sąvokas (23 pavyzdys). Surašomos lentelės pirmoje, antroje ir trečioje (išskyrus ketvirtąją) grafose pateiktos sąvokos. Mokinių grupėms skiriama užduotis ir laikas išsiaiškinti duotas sąvokas ir gebėti kiekvieną jų paaiškinti vienu sakiniu. Kai grupių laikas bagiasi, po vieną atstovą iš kiekvienos grupės eina į kitą grupę ir pristato savo nagrinėtų sąvokų sąrašą. Keičiantis ratu grupių atstovai pristato nagrinėtas sąvokas visoms darbo grupėms. Kai vienos grupės atstovas pristatinėja sąvokų paaiškinimus, mokiniai iš kitos komandos užduoda klausimus, jei kas neaišku bei atidžiai ir atsakingai fiksuoja esminę informaciją, nes kitame etape prireiks.

23 pavyzdys

Sąvokų analizavimo lentelė
(mokiniam pateikiamos sumaišytos pavienių sąvokų kortelės)

1. Korupcijos požymiai	2. Korupcijos (ir neefektyvaus valstybės valdymo) pasekmės	3. Skaidrios demokratinės valstybės požymiai	4. Su korupcija nesusiję požymiai
Piktnaudžiavimas valdžia	Didelis biurokratinis aparatas	Įstatymo viršenybė	Lietuvos krepšinio rinktinės sėkmingas žaidimas Europos čempionate
Slapti susitarimai	Neskaidrūs nedemokratiniai rinkimai (manipuliavimas rinkimų sistema)	Skaidri demokratinė rinkimų sistema	Karšta ir sausringa vasara
Neskaidrūs viešieji pirkimai	Valdžių „susilieėjimas	Lygios galimybės ir sąžininga konkurencija	Didelis PVM mokestis už elektronines cigaretes
Slapti ir nelegalūs mokėjimai („otkatai“)	Netolygus biudžeto paskirstymas (dažniausiai nukenčia švietimas, mokslas ir kultūra, sveikatos apsauga ir socialinė rūpyba)	Kokybiškos viešosios paslaugos	Lietuvos atstovo(-ės) pergalė Eurovizijoje.
Kyšininkavimas	Neefektyviai veikiančios valstybinės įmonės įvaizdis svarbesnis už realią veiklą	Įgyvendinamas valdžių atskyrimo principas	
Papirkinėjimas	Kontroliuojama (nuo politinių jėgų ir stambiojo verslo priklausoma) žiniasklaida	Piliečiai turi galimybę kontroliuoti valdininkų veiksmus,	
Prekyba poveikiu	Nekokybiškos viešosios paslaugos	Skaidrūs viešieji ryšiai	

Šantažas (grasinimas pavišinti konfidencialią arba kompromituojančią informaciją apie asmenį ar įmonę)	Nebaudžiamumas, kai kurie žmonės „lygesni“ už kitus	Laikomasi etikos normų	
Disponavimas neteisėtai įgytais dokumentais, susirašinėjimu, vaizdo ar garso įrašais	Didėja mokesčiai	Sėkminga kova prieš organizuotą nusikalstamumą	
Piktnaudžiavimas diskrecija	Klesti šešėlinis verslas	Atsiranda visų lygybė prieš įstatymą	
Nepotizmas	Veikia organizuotas nusikalstamumas	Žiniasklaidos laisvė	
Favoritizmas	Didėja socialinė atskirtis	Skaidrumas	
Klientizmas	Nyksta vidurinioji klasė	Atskaitomybė	
Nesavarankiški valstybės pareigūnai (paprkti, priklausomi, „pakabinti“)	Vyksta emigracija	Veiksminga savivalda	
Valstybės užvaldymas (disponavimas valdžios galiomis, valdžios galių kontroliavimas ir pasisavinimas)		Sumažėja nusikalstamumas	
		Auga verslas, vidaus ir užsienio investicijos	
		Mažėja mokesčiai	
		Atsiranda ekonominis augimas	
		Didėja atlyginimai	
		Stipri vidurinioji klasė	
		Žmonės nori tokioje šalyje gyventi	
		Demokratiškos valstybių sanglauda	

2 Užduotis. Komandinis žaidimas. Mokomasi suvokti skirtumą tarp korumpuotos ir skaidrios valstybės. Ant atskiro stalo sudedamos iškirptos ir užverstos kortelės su parašytomis sąvokomis iš ankstesnės sąvokų analizavimo lentelės (23 pavyzdys). Nereikėtų pamiršti įdėti korteles ir su ketvirtos grafos sąvokomis, kurių atlikdami pirmesnę užduotį mokiniai nenagrinėjo. Mokiniai lieka tose pačiose darbo grupėse. Kiekviena grupė gauna tuščią lentelę su šiomis grafomis: korupcijos požymiai, korupcijos pasekmės, skaidrios demokratinės valstybės požymiai ir nesusiję su korupcija požymiai. Komandų atstovai išsitraukia po kortelę su sąvoka, kurią atsinešę į grupę perskaito ir turi (vienu, dviem, trimis žodžiais arba vienu sakiniu) ją paaiškinti ir priskirti prie vienos iš lentelės grafų.

Mokiniams duodamos 2-3 minutės pasitarti. Kiekviena komanda pristato prie kokios lentelės grafos jie priskyrė sąvoką ir ją paaiškina. Mokytojas patvirtina ar pasirenka tinkama grafa. Ar sąvoka paaiškinta tinkamai gali spręsti tiek mokytojas, tiek kitų komandų mokiniai, kurioje atliekant pirmesnę užduotį buvo nagrinėjama pristatoma sąvoka. Jei su sąvokos paaiškinimu nesutinkama, pateikiami argumentai kodėl. Sėkmingai priskyrus sąvoką prie tinkamos lentelės grafos ir paaiškinus sąvoką laimimas taškas. Taip

darbo grupių atstovai traukia korteles kol jų nebelieka arba kol baigiasi žaidimui numatytas sutartas laikas. Laimi daugiausia taškų surinkusi komanda. Mokiniams duodama panagrinėti užpildyta sąvokų lentelė. Aptariama kas jiems žaidimo metu sekėsi, kur kilo problemų, kas buvo sunkiausia.

Galima išbandyti ir sudėtingesnę žaidimo variantą: kortelėje įrašytą sąvoką mokinys savo komandos nariams turi pranešti judesiais, o šie ją atspėti.

17. Antikorupcinių priemonių mozaika

Užduočių įvairovė. Mokiniai pasiskirsto į keurias darbo grupes. Kiekvienai grupei pasiūloma po užduotį:

Užduotis pirmai žurnalistų grupei. Surinkti medžiagą laikraščiui korupcijos tema. Jie gali parašyti savo straipsnius, pritaikyti kitų autorių tekstus, naudoti žymių žmonių pasisakymus apie korupciją, kritikuoti, rašyti esė, sukurti kryžiažodžius, video reportažus ir t.t

Užduotis antrai sąmoningumo skatinimo grupei. Parengti lankstinukus, plakatus, standus, skirtus atkreipti mokyklos bendruomenės, visuomenės dėmesį į korupcijos problemą.

Užduotis trečiai pantomimos grupei.

Parengti pantomimos pasirodymą, kuriuo būtų perduodama svarbi žinia ir veiksmai, kurių reikėtų imtis sprendžiant korupcijos problemą (-as), taip pat šia žinute turėtų būti kreipiamasi į kompetentingus asmenis, susijusius su korupcijos problemos Usprendimu.

Užduotis ketvirtai taikaus protesto grupei. Sukurti planą kokių, veiksmy imtis ir kokias priemones pasitelkti taikiam protestui prieš korupciją išreikšti. Šią užduotį grupė atlieka bendradarbiaudama su kitomis grupėmis, ypač trečiaja.

Savo sukurtas idėjas mokiniai pristato mokyklos bendruomenei.

Antikorupcinio ugdymo galimybės popamokinėje veikloje ir mokantis savarankiškai

Specialiųjų tyrimų tarnybos (STT) antikorupcinio ugdymo sistema internete „Skaidrumo ženklelis“ (veiklos sudėtingumo lygis – nuo lengvo iki vidutinio)

Specialiųjų tyrimų tarnybos (STT), vadovaujama antikorupcinio ugdymo programai Lietuvos Respublikoje ir jos specialistai parengė keturių pakopų mokymosi sistemą, kurią sudaro teorinė medžiaga, pavyzdžiai ir testai. Mokiniai gali užsiregistruoti svetainėje www.skaidrumozenklelis.lt. It pasinaudoję savo *Facebook* arba kita socialinių tinklų paskyra, o susipažinę su pasirinktos pakopos medžiaga ir sėkmingai atlikę testus gauti skaitmeninį apdovanojimą – atitinkamos pakopos ženkliuką. Ši programa suteikia žinių apie korupcijos reiškinių ir pilietiško sąžiningo elgesio pagrindus.

Transparency International Lietuvos skyriaus organizuojamos veiklos pagal įvairius sudėtingumo lygius

Transparency International Lietuvos skyriaus internetinėje svetainėje www.transparency.lt pristatytos įvairios iniciatyvos ir veiklos galimybės ugdant skaidrumą, sąžiningumą ir įgyvendinant antikorupcines priemones. Remiantis šios tarptautinės organizacijos Lietuvos skyriaus 2019 m.

ataskaita, metų bėgyje dešimtys tūkstančių asmenų pasinaudojo organizacijos tinklalapyje esančiais internetiniais įrankiais skaidrumui ir sąžiningumui siekti, daugiau kaip 100 Lietuvos mokyklų bendradarbiavo su *Transparency International* siekdami išgryninti jiems svarbiausias vertybes, siekdami akademinio sąžiningumo, įgyvendindami dalyvaujamosius biudžetus ir kitas veiklas.

Transparency International antikorupcinio ugdymo idėjų paketas pažengusiems (anglų kalba)

Priemonė skirta jauniems veikliams žmonėms, pasiryžusiems praktiškai veikti. Pateikta penkiolika idėjų ir patarimų, kaip žingsnis po žingsnio jas įgyvendinti. Užduotys reikalauja gero pasirengimo ir įvairių įgūdžių: organizavimo, komandinio darbo, informatikos žinių ir medijų raštingumo, finansinio raštingumo pagrindų, su valstybės ir savivaldos įstaigų veiklos reglamentu susijusių teisės žinių, bendrųjų teisės, etikos valstybės tarnyboje ir privataus verslo etikos žinių.

Prieiga per internetą:

https://www.transparency.org/whatwedo/publication/anti_corruption_kit_15_ideas_for_young_activists žiūrėta 2020 11 27)

Programėlės išmaniesiems telefonams

Google Play ir *iTunes* platformose galima pasirinkti įvairių sudėtingumo lygių interaktyvių programėlių, skirtų sąžiningumo ir antikorupciniam ugdymui.

Medžiaga saviugdai

Šaltinio pavadinimas ir nuoroda

Paskaita: „Korupcijos samprata ir pasireiškimas Lietuvoje. Korupciniai nusikaltimai ir atsakomybė”

<https://www.stt.lt/antikorupcinis-svietimas/antikorupcinio-svietimo-vaizdo-paskaitos/korupcijos-samprata-ir-pasireiskimas-lietuvoje/7553> (žiūrėta 2020 11 27)

Paskaita: „Pranešėjų apsauga”

<https://www.stt.lt/antikorupcinis-svietimas/antikorupcinio-svietimo-vaizdo-paskaitos/praneseju-apsauga/7562> (žiūrėta 2020 11 27)

Paskaita: „Interesų konfliktai ir jų valdymas”

<https://www.stt.lt/antikorupcinis-svietimas/antikorupcinio-svietimo-vaizdo-paskaitos/interesu-konfliktai-ir-ju-valdymas/7555> (žiūrėta 2020 11 27)

#lrstt #antikorupcinis-svietimas #skaidrumozenklelis Antikorupcinio švietimo mokymosi priemonę jaunimui www.skaidrumozenklelis.lt. (žiūrėta 2020 11 27)

Testas: ar mokate atskirti dovanas nuo kyšių?

<https://www.stt.lt/infocentras/4993/testas-ar-mokate-atskirti-dovanas-nuo-kysiu:2977> (žiūrėta 2020 11 27)

Interaktyvi istorija: „Skaidru. O kaip elgtumeisi tu?” – www.skaidrumoistorija.lt (žiūrėta 2020 11 27)

Antikorupcinio švietimo platforma mokiniams

https://www.youtube.com/watch?v=Qq7w1He0qAg&feature=emb_title (žiūrėta 2020 11 27)

Infocentras. Kyšio duoti neapsimoka

<https://www.stt.lt/infocentras/4993/kysio-duoti-neapsimoka:2861> (žiūrėta 2020 11 27)

Infocentras: Davusių kyšį dalis:

<https://www.stt.lt/infocentras/4993/davusiu-kysidalis:2862> (žiūrėta 2020 11 27)

Infocentras : Labiausiai korumpuotos institucijos Lietuvoje

<https://www.stt.lt/infocentras/4993/labiausiai-korumpuotos-institucijos-lietuvoje:2863> (žiūrėta 2020 11 27)

Infocentras: Labiausiai paplitusios korupcijos formos Lietuvoje

<https://www.stt.lt/infocentras/4993/labiausiai-paplitusios-korupcijos-formos-lietuvoje:2864> (žiūrėta 2020 11 27)

LRT laidos įrašas: 10- 12. Apie mus ir korupciją

<https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000068556/10-12-apie-mus-ir-korupcija> (žiūrėta 2020 11 27)

TV laida: Antikorupcinio ugdymo galimybės bendrojo ugdymo mokykloje

https://www.youtube.com/watch?v=tjo6-wZuHJ4&feature=emb_title (žiūrėta 2020 11 27)

Interaktyvi viktorina: Garsiausių pasaulio korupcijos bylų viktorina: spręsk ir dalinkis!

<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/svietimas/garsiausiu-pasaulio-korupcijos-bylu-viktorina-spresk-ir-dalinkis-233-982648> (žiūrėta 2020 11 27)

Interaktyvi viktorina: Pasitikrinkite žinias pirmojoje Lietuvos 100-mečio korupcijos istorijų viktorinoje!

<https://www.15min.lt/verslas/naujiena/pranesimai/pasitikrinkite-zinias-pirmojoje-lietuvos-100-mecio-korupcijos-istoriju-viktorinoje-231-945460> (žiūrėta 2020 11 27)

Interviu: Linas Kojala: antikorupcinio sąmoningumo ugdymas turi prasidėti jau mokykloje

<https://www.stt.lt/infocentras/4993/linas-kojala-antikorupcinio-samoningumo-ugdymas-turi-prasideti-jau-mokykloje:380> (žiūrėta 2020 11 27)

TV laida: „Svarbios detalės“. Kaip kovoti su kyšininkavimu? <http://bit.ly/2vnOA0T> (žiūrėta 2020 11 27)

Vieša paskaita „Etika ir antikorupcinė politika“ Italijos atvejis“ (anglų kalba). Pranešėjas asist. prof. dr. Fabio Papa (Taikomųjų ekonomikos tyrimų institutas, Italija). https://www.youtube.com/watch?v=YHVf9MIPDis&feature=emb_logo (žiūrėta 2020 11 23)

LITERATŪRA

Moksliniai šaltiniai:

1. Agerberg, M. (2019). The curse of knowledge? Education, corruption, and politics. *Political Behavior*, 41(2), 369–399.
2. Agerberg, M. (2020). Replication data for: “Corrupted Estimates? Response Bias in Citizen Surveys on Corruption”. *Harvard DataVerse*, V1, doi:10.7910/DVN/HWWVAX.
3. Anders A. (2017). The Three Regions of the Old Soviet Bloc. *Journal of Democracy*, 28(1), 89-101.
4. Anzenbacher, A. (1998). *Etikos įvadas*. Vilnius: Aidai.
5. Arends, R., I. (2008). *Mokomės mokyti*. Vilnius: Margi raštai.
6. Bakonis, E., Vaicekauskienė, V., Penkauskienė, D. (Sud.) (2005). *Antikorupcinio ugdymo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje*. Metodinė priemonė. Vilnius: Šiuolaikinių didaktikų centras.
7. Bakonis, E., Vaicekauskienė, V., Penkauskienė, D. (Sud.). (2005). *Antikorupcinio ugdymo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje*. Metodinė priemonė. Vilnius: Šiuolaikinių didaktikų centras.
8. Bogdanas, R. (2018). *Ukrainos tridantis. Prie bedugnės*. Vilnius: Baltų lankų leidyba.
9. Branson, R. (2011). *Apnuogintas verslas. Globalaus verslininko apmąstymai*. UAB Rgrupė.
10. Branson, R. (2006). *Nekaltybės praradimas. Autobiografija*. UAB Rgrupė.
11. Buehl, D. (2004). *Interaktyviojo mokymosi strategijos*. Vilnius: Garnelis.
12. Dewey, J. (2013). *Demokratija ir ugdymas*. Klaipėda: Baltic Printing House.
13. Douglas, A. (2001). *The National Lottery and Its Regulation: Process, Problems, and Personalities*. London, New York: continuum.
14. Fisman, R., Miguel, E. (2012). *Ekonomikos gangsteriai: korupcija, smurtas ir valstybių skurdas*. Vilnius: Baltos lankos.
15. Forst, L., R. (2014). *Naujas praktinis mąstymas. Sisteminis ir kūrybiškas problemų sprendimas*. Vilnius: Eugrimas.
16. Gavelis, R. (2002). *Sun Tzu gyvenimas šventame Vilniaus mieste*. Vilnius: Tyto alba.
17. Giersch, J. (2009). Lessons in Ethics in American High Schools. Getting Out the Wrong Message. *Public Integrity*, 11 (3), 251- 253.
18. Kazlauskaitė-Markelienė, R., Petrauskaitė, A. (2011). Pilietinė visuomenė ir nacionalinis saugumas: teorinė problemos apžvalga. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2010–2011*. Vilnius: LKA.
19. Klitgaard, R., Maclean-Abaroa, R., Paris, H., L. (2005). *Korumpuoti miestai. Praktinis korupcijos gydymo ir prevencijos vadovas*. Vilnius: Eugrimas.
20. Kocai, E. (2018). Z kartos vertybinis portretas–vartotojiškos visuomenės atspindys?. *Socialinis ugdymas*, 49(2), 32-48.
21. Liobytė, A. (2017). Sunki mama. In Nortrimaitė-Muzikevičienė, G., Gresienė, I., Stukienė, D., Žukas, S. (Red.). *Literatūra. Vadovėlis 7 klasei, I dalis*. Vilnius: Baltosios lankos.
22. Nunkoo, R., Ribeiro, M. A., Sunnassee, V., Gursoy, D. (2018). Public Trust in Mega Event Planning Institutions. The Role of Knowledge, Transparency and Corruption. *Tourism Management*, 66, 155-166.
23. Orvelas, Dž. (1991). *Gyvulių ūkis. 1984-iejį*. Vilnius: Vyturys.
24. Palidauskaitė, J. (2010). *Etika valstybės tarnyboje*. Kaunas: Technologija.
25. Palidauskaitė, J. (2010). *Etika valsty-*

bės tarnyboje. Mokslinė monografija. Kaunas: Technologija.

26. Palidauskaitė, J., Ibenskas, R. (2007). Valstybės užvaldymas Lietuvoje: priežastys ir formos. *Viešoji politika ir administravimas*, 21, 61-74.

27. Petty, G. (2006). *Šiuolaikinis mokymas. Praktinis vadovas*. Vilnius: Tyto Alba.

28. Petty, G. (2008). *Įrodymais pagrįstas mokymas. Praktinis vadovas*. Vilnius, Tyto Alba.

29. Platonas. (2000). *Valstybė*. 1 knyga. Vilnius: Pradai.

30. Ragauskas, P., Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E., Vitkutė, E. A. (2014). *Korupcija privačiame sektoriuje: normatyvinė samprata ir paplitimas tam tikrose srityse*. Vilnius: Justitia.

31. Rose, J. (2018). The Meaning of Corruption: Testing the Coherence and Adequacy of Corruption Definitions. *Public Integrity*, 20 (3), 220-233.

32. Rose-Ackerman, S. (2001). *Korupcija ir valdžia: priežastys, padariniai ir reforma*. Vilnius: ALL/Vaga.

33. Sihombing, S. O. (2018). Youth perceptions toward corruption and integrity: Indonesian context. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 1-6.

34. Shore, C. (2018). How Corrupt Are Universities? Audit Culture, fraud Prevention, and the Big Four Accountancy Firms. *Current Anthropology*, 59 (18), 92- 104.

35. Silver, F., H., Strong, R.,W., Perini, J., M. (2012). *Mokytojas strategas. Kaip kiekvienai pamokai pasirinkti tinkamą, tyrimais pagrįstą mokymo metodą*. Vilnius: Vilniaus tarptautinė mokykla, UAB Rgrupė.

36. Toleikienė, R., Balčiūnas, S., Juknevičienė, V. (2020). Youth Attitudes towards Intolerance to Corruption in Lithuania. *Scientific*

papers of the University of Pardubice, Series D, 28 (2), 109, p. 1-13.

37. Vaicekauskienė, V. (2007). *Švietimo politikos analizės pagrindai*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.

38. Vasiliauskas, R. (2011). Mokymasis–vertybių ugdymo veiksnys: aksiologinės prasmės išvalgos. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 27, 79-90.

39. Zaksaitė, S. (2012). *Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas.

40. Zaremba, A. (2016). Partinio patronažo konceptualizavimas. *Viešoji politika ir administravimas*, 15(3), 458-472.

41. Zhu, M., Li, A. (2019). Political attitudes of the Chinese young people: An empirical study based on anti-corruption issue. *Procedia Computer Science*, 162, 449-457.

42. Žibėnienė, G., Indrašienė, V. (2018). *Šiuolaikinė didaktika*. Vadovėlis. Vilnius: Standardų spaustuvė.

Teisės aktai ir dokumentai:

43. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Teisės aktų registras, 1999.

44. EBPO Konvencija dėl kovos su užsienio valstybių pareigūnų papirkinėjimu tarptautiniuose verslo sandoriuose. 1997 m. gegužės 23 d. OECD C(97)123/FINAL.

45. EBPO peržiūrėta rekomendacija dėl kovos su papirkinėjimu tarptautiniuose verslo sandoriuose. 1997 m. gegužės 23 d. OECD C(97)123/FINAL.

46. Korupcijos prevencijos metmenys. STT, 2019

47. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Teisės aktų registras. 2000, Nr. VIII-1968. Aktuali redakcija (2020-06-30).

48. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Civilinės teisės konvencijos dėl korupcijos ratifikavimo. Teisės aktų registras. 2002, Nr. IX-1195.

49. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją ratifikavimo. Teisės aktų registras. 2006, Nr. X-943

50. Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992. Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30)

51. Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas. Teisės aktų registras, 2002, Nr. IX-904. Aktuali redakcija (2020-07-01 - 2020-12-31).

52. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. Teisės aktų registras, 1996, Nr. VIII-49. Aktuali redakcija nuo 2020-17-01 - 2020-12-31.

53. Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymas. Teisės aktų registras, 2017, Nr. XIII-804. Aktuali redakcija (2019-01-01).

54. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas. Teisės aktų registras. 2000, Nr. VIII-1649. Aktuali redakcija (nuo 2020-07-01).

55. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. Teisės aktų registras, 1999, Nr. VIII-1234. Aktuali redakcija nuo 2020-11-01-2021-06-01.-

56. Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybės tarnyboje įstatymas. Teisės aktų registras. 1997, Nr. VIII-371. Aktuali redakcija (2020-07-11).

57. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 m. birželio 17 d. nutarimas Nr. 648 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos įgyvendinimo 2015–2019 metų tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo“. Teisės aktų informacinė sistema.

2015, Nr. 648. Aktuali redakcija (nuo 2018-10-23).

58. LR valstybės politikų elgesio kodekso Lietuvos valstybės politikų elgesio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Teisės aktų registras, 2006, Nr. X-816. Aktuali redakcija nuo 2020-01-01.

59. Nacionalinio saugumo strategija patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. Nr. IX-907. Suvestinė redakcija nuo 2017-01-26.

60. STT. (2020a). Specialiųjų tyrimų tarnybos raštas „Dėl antikorupcinio ugdymo gairių“. 2020-08, Nr. 4-01.

61. Teisė.Pro. (2018). Pasirašytas Lietuvos prisijungimo prie Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) susitarimas. Prieiga internete: <http://www.teise.pro/index.php/2018/05/30/pasirasytas-lietuvos-prisijungimo-prie-ekonominio-bendradarbiavimo-ir-pletros-organizacijos-ebpo-susitarimas/> (žiūrėta 2020-09-16)

Kiti šaltiniai:

62. Cimbro, E. (2017). *Youth against corruption*. Council of Europe, Committee on Culture, Science, Education and Media. Prieiga internete: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=24233&lang=en> (žiūrėta 2020-10-09).

63. *Correct or Corrupt?* (2020). Google Play. Prieiga internete: <https://play.google.com/store/apps/details?id=at.gv.bmi.correctorcorrupt> (žiūrėta 2020-10-09).

64. Council of Europe. (2012). *Education against Corruption. A Manual for Teachers*. Project against Corruption in Albania (PACA). Prieiga internete: <https://rm.coe.int/education-against-corruption-en/168078299e> (žiūrėta 2020-10-18).

65. Dashow, T. (2020). *Ready to get started?* Prieiga internete: <https://www.play-professional.com/workshop> (žiūrėta 2020-10-09).
66. De Graeve, F. (2019). *A serious introduction into the LEGO Serious Play method. No, seriously...* Prieiga internete: <https://www.the-reference.com/en/blog/frank-de-graevve/2019/lsp> (žiūrėta 2020-10-09).
67. ES Taryba. (2019). *Kova su korupcija sporte: Taryba priėmė išvadas*. Pranešimas spaudai, 2019-11-21. Prieiga internete: <https://www.consilium.europa.eu/lt/press/press-releases/2019/11/21/combating-corruption-in-sport-the-council-adopts-conclusions/> (žiūrėta 2020-10-09).
68. *Istorijos detektyvai. Korupcija ir „blatas“ sovietmečiu*. (2019). Prieiga internete: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000080768/istorijos-detektyvai-korupcija-ir-blatas-sovietmeciu> (žiūrėta 2020-10-09).
69. Keršinskienė, M. (2018). *Kodėl Lietuvos jaunimas nesidomi politika?* Prieiga internete: <http://www.universitetozurnalistas.kf.vu.lt/2018/06/kodel-lietuvos-jaunimas-nesidomi-politika/> (žiūrėta 2020-10-20)
70. LEGO® Serious Play. (2020). Prieiga internete: <https://www.lego.com/en-us/serious-play> (žiūrėta 2020-10-09).
71. LR ŠMM. (2016). *Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 2016 metų veiklos ataskaita*. Prieiga internete: https://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/16-24_amz_jaun_visuom_dalyv.pdf (žiūrėta 2020-10-20).
72. LR Specialiųjų tyrimų tarnyba. (2020). *Jaunimo antikorpucinis švietimas*. Prieiga internete: <https://www.stt.lt/antikorpucinis-svietimas/antikorpucinis-svietimas/jaunimo-antikorpucinis-svietimas/7497> (žiūrėta 2020-10-13).
73. Navaitis, G. (2017). *Kas yra socialinis kapitalas?* Prieiga internete: <http://valstietis.lt/naujienos/patarimai/kas-yra-socialinis-kapitalas/> (žiūrėta 2020-10-20)
74. OECD. (2018a). *Education For Integrity. Teaching on Anti-Corruption, Values and the Rule of Law*. Prieiga internete: <https://www.oecd.org/governance/ethics/education-for-integrity-web.pdf> (žiūrėta 2020-03-30).
75. OECD. (2018b). *Greece-OECD Project: Technical Support on Anti-Corruption Education for Integrity in Greece: Teaching on Anti-Corruption, Values and the Rule of Law*. Prieiga internete: <https://www.oecd.org/governance/ethics/education-for-integrity-greece-en.pdf> (žiūrėta 2020-10-18).
76. OECD. (2018c). *The Future of Education and Skills. Education 2030*. Prieiga internete: [https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf) (žiūrėta 2020-03-30)
77. Petrauskaitė A., Kazlauskaitė-Markelienė R. (2016). *Modulis „Piliėtis ir šalies gynyba“*. Metodinė medžiaga seminarui.
78. Prieiga internete: <https://www.transparency.lt/lietuvos-korupcijos-zemelapis/> (žiūrėta 2020-10-20)
79. Puslys, D. (2018). *Stokojame solidarumo? Kokio?* Prieiga internete: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2018-01-19-stokojame-solidarumo-kokio/167907> (žiūrėta 2020-03-30)
80. Rykštaitė, V. (2019). *Kultūrinė skundimo stigma Lietuvoje*. Prieiga internete: <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1069085/vai-va-rykstaite-kulturine-skundimo-stigma-lietuvoje> (žiūrėta 2020-10-29).
81. Saum, T., Brüning, L. (2020). *Metodų portfelis «Vizualizavimas pamokoje». Kurti žinių tinklus – matyti tarpusavio ryšius*. Prieiga internete: <https://iqesonline.lt/?id=12cae1a-441e-a138-8254-705df9d19620> (žiūrėta 2020-10-12).

82. *Skaidrumo istorija*. (2020). Prieiga internete: <https://www.skaidrumoistorija.lt/> (žiūrėta 2020-10-12).

83. STT. (2016). *Antikorupcijos vadovas verslui*. Vilnius: Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba. Prieiga per internetą: https://www.stt.lt/data/public/uploads/2019/12/antikorupcijos_vadovas_verslui_2016_12_06_viesinimui.pdf (žiūrėta 2020-10-09).

84. STT. (2018). *Antikorupcinės aplinkos viešajame sektoriuje kūrimo ir įgyvendinimo vadovas*. Prieiga internete: https://www.stt.lt/data/public/uploads/2019/12/aav_a4_ltversija.pdf (žiūrėta 2020-10-09).

85. STT. (2020b). *Infocentras*. Prieiga per internetą: <https://www.stt.lt/infocentras/4993> (žiūrėta 2020-10-20).

86. Subačius, G. (2012). *Knyga, pakeitusi JAV*. Prieiga internete: <https://www.delfi.lt/news/daily/emigrants/knyga-pakeitusi-jav-apie-vargstancius-lietuvius-ir-desras-su-ziurkiena.d?id=59442873> (žiūrėta 2020-03-30).

87. Toleikienė, R., Balčiūnas, S., Sauliūtė, A. (2018). *Jaunimo nuostatos ir požiūris į korupciją bei antikorupcinis potencialas*. Tyrimo ataskaita. Tyrimas atliktas įgyvendinant ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą „Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų formavimas“, projekto Nr.10.1.2-ESFA-K-917-02-0017. Šiauliai: Šiaurės Lietuvos kolegija. Prieiga internete: https://www.slk.lt/sites/default/files/projektas_pakisiukai/KT1-1-Tyrimo_ataskaita.pdf (žiūrėta 2020-11-09)

88. Toleikienė, R., Juknevičienė, V. (2018). *Korupcija jauno žmogaus gyvenime: raiška ir prevencija*. Neformalaus ugdymo programa. Elektroninis išteklius. Prieiga internete: [\[ne_priemone.pdf\]\(#\) \(žiūrėta 2020-10-13\).](https://www.slk.lt/sites/default/files/projektas_pakisiukai/Neformalaus_ugdymo_programos_metodi-</p></div><div data-bbox=)

89. Transparency International (2011). Lietuvos jaunimo sąžiningumo tyrimas. https://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2015/10/tils_jaunimo_saziningumo_tyrimas-1.pdf (žiūrėta 2020-10-13).

90. Transparency International. (2013a). *Korupcija sporte*. Radijo stoties FM99 interviu. Prieiga internete: <https://www.transparency.lt/korupcija-sporte> (žiūrėta 2020-10-20).

91. Transparency International. (2013b). *Nesąžiningi susitarimai sporte. Tyrimo rezultatai*. Prieiga internetu: https://www.transparency.lt/media/filer_public/2014/01/21/susitarimai_sporte_skaidres_prie_pranesimo_spaudai_01_21.pdf (žiūrėta 2020-10-20)

92. Transparency International. (2016). *Tyrimo „Lietuvos korupcijos žemėlapis“ ataskaita*. Prieiga internete: <https://www.transparency.lt/lietuvos-korupcijos-zemelapis/> (žiūrėta 2020-10-20)

93. Transparency International. (2019). *Korupcijos suvokimo indeksas 2019*. Prieiga internete: <https://www.transparency.lt/korupcijos-suvokimo-indeksas-ksi/> (žiūrėta 2020-10-13).

94. Transparency International. (2020). *Jaunimo iniciatyvos*. Prieiga internete: <https://www.transparency.lt/jaunimo-iniciatyvos/> (žiūrėta 2020-10-13).

95. United Nations. (2020). *“CORRECT OR CORRUPT?” is a mobile Application mainly for teenagers intended to raise awareness concerning corruption and bribery (Goal 16.5)*. United Nations Sustainable Development Goals. Prieiga internete: <https://sustainabledevelopment.un.org/partnership/?p=30489> (žiūrėta 2020-10-09).

96. Usavičiūtė, A., Antanavičius, U. (2016). *Korupcijos kaina: 10 baisių korupcijos skandalų iš viso pasaulio*. Video medžiaga. Prieiga

internete: <https://www.15min.lt/video/korupcijos-kaina-10-baisiukorupcijos-skandalu-is-viso-pasaulio-51777> (žiūrėta 2020-10-13).

97. Valstybinė mokesčių inspekcija. (2016). *Pranešimas – ne skundas, o PASLAUGA visiems*. Prieiga internete: https://www.vmi.lt/cms/naujienos15/-/asset_publisher/RhcVEGBMAUy8/content/pranesimas-%E2%80%93-ne-skundas-o-paslauga-visiems;jsessionid=F0161A99E9EF9618359245B9C38F5855?accessibility=true (žiūrėta 2020-10-29).

98. Volkan Kavas, M. (2020). *Dilemma Game – adaptation for online training*. VIR-

T2UE - WP3. The Embassy of Good Science.

99. VšĮ „PVC“ (Projektų vadybos centras). (2016). *Studija – tyrimas „Pasitikėjimo valstybės tarnyba veiksmų analizė, ir pasitikėjimo valstybės tarnyba didinimo galimybės“*. Prieiga internetu: http://vtd.lrv.lt/uploads/vtd/documents/files/TEISIN%C4%96%20INFORMACIJA/Tyrimai_ir_analiz%C4%97s/Pasitikejimo_valstybes_tarnyba_veiksniu_analize.pdf. (žiūrėta 2020-10-20).

100. Žalaitė, Z. (2015). *Skundikas ar pilietis?* Prieiga internete: <https://www.bernardinai.lt/2015-09-22-skundikas-ar-pilietis/> (žiūrėta 2020-10-29).

ISBN 978-609-475-651-1

